21332

א. ר. צווײַג

מוטער-שפּראַך אין שול פון דער ערשטער שטופע

מעטאָדישער האַנטבוך

צענטראַלער פעלקער-פאַרלאַג פון פ. ס. ס. ר.
מאָסקווע
1929

P. Ariste
7.V.32. Berlin

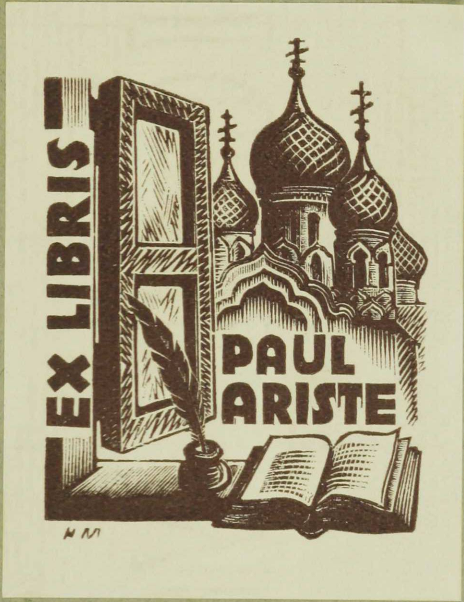

פֿאָלקס-קאָמיסאַריאַט פֿאַר בילדונג פֿון ר.ס.פֿ.ס.ר.

א. ר. צווייג

מוטער-שפּראַך אין שול פֿון דער ערשטער שטופֿע

מעטאָדישער האַנטבוך

EESTI JA SUGUKEELTE ARHIIV
TARTU ÜLIKOOL
Inv. nr 726

צענטראַלער פֿעלקער-פֿאַרלאַג פֿון פֿ. ס. ס. ר.
מאָסקווע 1929

אינהאַלט-פאַרצייכעניש

זייט

I. די צילן פון שפּראַך-לימעד, קאָמפּלעקס און די אויפגאַבן פון לערער 3

II. מעטאָדיק פון איוורע 11

III. קולטור פון מינדלעכן וואָרט 25

IV. קולטור פון שריפטלעכן וואָרט

א. האַנטשריפט 40

ב. אָרטאָגראַפיע 44

ג. אנטוויקלונג פון דער שריפטלעכער שפּראַך 52

ד. דיסקאַנט פון שריפטקענעוודיקייט 59

V. קולטור פון לייענען

א. אַרבעט איבער קינסטלערישן מאַטעריאַל 61

ב. אַרבעט איבער וויסנשאַפטלעכן מאַטעריאַל 67

ג. לייען-געוואוינהייטן 68

ד. אויסערשול-לייענען 73

VI. אכטגעבונגען אף דער שפּראַך

א. סעמאַנטיק 77

ב. גראַמאַטיק 80

ג. פאָנעטיק אין דער 1-טער שטופע 86

ד. סאָציאַלע דערשיינונגען אין דער שפּראַך 86

VII. וועגן אייניקע אָרגאַניזיר-פראַגן 87

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Главлит А 33489 2439 Тираж 1.500 экз.

Книжная Фабрика Центриздата. Москва, Шлюзовый проезд, 6.

ו. די צילן פון שפּראַך-לימעד, קאָמפּלעקס און די אויפגאַבן פון לערער

דער ניטבאַפרידיקנדיקער צושטאַנד פון די שפּראַכלעכע קענטענישן און געוואוינהייטן באַ דער היינטיקער שילערשאַפט איז אַן אַלגעמיין פאַרשפּרייטע דערשיינונג. וועגן דעם רעדט מען די לעצטע יאָרן זייער אָפט אין דער פּעדאַגאָגישער פּרעסע, אַף לערער-קאָנפערענצן און צוזאַמענפאָרן. גאַנץ שאַרף האָט זיך וועגן דעם ארויסגעזאָגט אַפן 5-טן צוזאַמענפאָר פון די גובבילדן דער פאָרזיצער פון אַלפאַרבאַנדישן „גוס", דער כ' פּאָקראָווסקי:

„אין דער אַלטער שול האָבן די קינדער, ארויסגייענדיק פון דער פירקלאַסיקער שול, שוין געשריבן ריכטיק לויט דער אַלטער שווערער גראַמאַטישער אָרטאָגראַפיע. איצטער אָבער, באַ דער פאַרייַנפאַכטער אָרטאָגראַפיע, ווערט דאָס אָפט ניט דערגרייכט אויך צום סאָף פון דער זיבניאָריקער שול" [1].

פון דער אַנדערער זייט, קלאָגט מען זיך גאַנץ אָפט אַף דער יערידע פון סטיל, פון ליטעראַרישן שאַפן, אַף דער פאַראָרעמונג פון דער שפּראַך.

אין דער אידישער שול איז די לאַגע, פאַרשטייט זיך, ניט בעסער, כאָטש די אידישע אָרטאָגראַפיע איז ווייט ניט אזא שווערע, ווי די רוסישע, אָבער היפּשע „צאָרעס" זיינען באַ אונז אויך דאָ. ליידער, זיינען באַ אונז אַף דעם געביט ניטאָ קיין אויספאָרשונגען, מיר קענען אויך ניט פאַרגלייכן די איצטיקע לאַגע מיט דער לאַגע פון פאַר דער רעוואָלוציע, ווייל מיר האָבן פאַר דער רעוואָלוציע קיין אידישע שול ניט געהאַט. אָבער אונזערער פּעדטעכניקומס וואָלטן זייער אַסאַך קענען דערציילן, וואָס פאַר אַן אָרטאָגראַפישע „צאָרעס" זיי האָבן פון די סטודענטן, וואָס קומען פון די זיבניאָריקע אידישע שולן. זיי קומען אָפט מיט אַזוינע „פּאַרפעסטיקטע" גרייזן, אז ס'איז שוין אוממעגלעך זיי אויסצוואוואָרצלען... נאָר, ווי געזאָגט, איז באַ אונז די אָרטאָגראַפישע פּראָבלעם ניט אַזאַ האַרבע, ווי אין דער רוסישער שול. באַ אונז איז

---

[1] זע „ראָדנאָי יאַזיק וו' שקאָליע" 1926 נומ. 11—12, ז. 169.

די לאַגע אַסאַך ערגער מיט סטיל, מיט זאַצבוי. דאָ הערשט דער רוסיזם, די איבערגעזועצטקייט. דער סטיל איז טרוקן, אָן אַ ברעקל לעבעדיק־פאָלקסטימלעכער אויסדריקלעכקייט.

ס'איז דאָ אַ גאַנצע ריי סיבעס, וואָס האָבן אַרויסגערופן אין לעבן פון דער סאָוועטישער אַרבעט־שול דידאַקטיקע העכסט־טרויעריקע דערשיינונג. מיר האָבן געעפנט אַסאַך נייע שולן, וואָס זיינען אָפּט מאַטעריעל ניט באַזאָרגט, פאַרמאָגן ניט די נויטיקסטע לערנמאַכשירים און דידאַקטישן מאַטעריאַל. עס פעלן ביכלאַל גוט־צוגעפּאַסטע לייען־ און אַרבעט־ביכער. די קינדער־ליטעראַטור איז זייער אַף אַ נידעריקער מאַדרייגע (וועגן דעם האָט מ. גאָרקי אופמערקזאַם געמאַכט אין איינעם פון זיינע לעצטע אַרטיקלען). די טאַלמידים זיינען מוידעריק איבערגעלאָדן און האָבן ניט קיין מעגלעכקייט זיך „צאַצקען" מיט דער שפּראַך. די שריפטלעכע אַרבעטן (און שרייבן שרייבט מען דאַפקע אסאך) ווערן געמאַכט „כאַפּ־לאַפּ", אַבי־ווי, אָפּגעפּאַטערט. ניט קיין קליינע ראָליע שפּילט אויך דאָס, וואָס דער לערער האָט אָפּט אַליין ניט די נויטיקע קענטעניש.

די אַלע סיבעס ווערן אין די באַדינגונגען פון דער אידישער שול נאָך מער פאַרשטאַרקט: מאַכמעס די אידישע שול איז א נייע, איז זי ווייניקער מאַטעריעל באַזאָרגט. וועגן דעם רעדט מען טאָמיד אף אונזערע קאָנפערענצן און צוזאַמענפאָרן. די פילשפּראַכיקייט פאַרגרעסערט די איבערגעלאָדנקייט פון די טאַלמידים, דער פאָרמעלער מישמאש, וואָס די פילשפּראַכיקייט ברענגט מיט זיך שוין גלייך פון די ערשטע טריט (אַ קלייניקייט, פון צווייטן לערניאָר הויבט מען שוין אָן אַ צווייטע שפּראַך און אָפּט אויך אַ דריטע!), שטעלט שטעקנס אין די רעדער פון דעם אידיש־לימעד. מיט לייען־ און אַרבעט־ביכער איז די לאַגע פיל ערגער, ווי אין דער אלגעמיינער שול.

אויסער דער שול לייענען אונזערע קינדער שפּאָט־ווייניק, ווייל ס'איז פּאָשעט ניטאָ וואָס. גאַנץ טרויעריק איז באַ אונז די לאַגע מיט די שפּראַך־ און ליטעראַטור־קענטענישן פון די לערער גופע. דערהויפּט איז דאָס נויגייע די גרופּן־פירער פון אינגערן קאָנצענטער, וואָס קענען ס'ראָוו קיין אידיש ניט. די שפּראַך פון די לערער פון די אַלגעמיינע לימודים אין צווייטן קאָנצענטער פאַרשאַפט אונז אויך ניט ווייניק שפּראַכלעכע יעסורים... וואָס דער לערער פון אידיש בויט אויף, צעשטערן זיי מיט זייער „כאָצי דייטש פּאָלאָווינא רייסיש"־לאָשן. עס קומט נאָך באַ אונז צו ספּעציפיש־אידישלעכע ביטל־באַציאונג צו אויסערלעכע פאָרמען. שפּראַך־קולטור איז א קלייניקייט. „יאַק ני ריידעלע, אַבי דאָברע מיינעלע" איז אונזערע אן אלטע קלאָלע...

פאַראיאָרן האָט כ' פּיסטראַק, אף איינער זיינער אַ לעקציע אין לענינגראַד וועגן דער קאָמפּלעקס־סיסטעם, באַוויזן אַ שלאַל מיט העפטן פון אויסלענדישע שולן, וואו מע לערנט לויט דערזועלביקער סיסטעם, און ער האָט איבערציייגט אַלעמען, אַז מע טאָר ניט אונזער אומקולטורעלקייט און אמע-

ראַצעס פאַרשרייבן אַפן כעשבן פון קאָמפּלעקס... פאַרקערט, דערמיט
וואָס די קאָמפּלעקס-סיסטעם (די עמעסע, פאַרשטייט זיך, ניט די פּיקטי-
ווע, וואָס דערלערנט דאָס לעבן אין... די פיר ווענט פון קלאַס) לערנט צו פאַר-
בינדן די קענטעענישן מיטן לעבן און אָנווענדן זיי אין לעבן, גיט זי דעם לע-
רער אין די הענט אַ מעכטיקן פּעדאַגאָגישן סטימול, וואָס נאָר „ער קען
צווינגען אונזערע אויגן זיך אָנצינדן, אונזער ווילן זיך אָנשטרענגען, אונזער
סייכל זיך שאַרפן“[1].

„דאָר נאָך דאָר האָט געפּאַטערט די בעסטע קויכעס און ענערגיע
אף גויוועד זיין דעם אַלעפבייז מיט זיינע אומגעלומפּערטע און פאַר
קיינעם ניט אינטערעסאַנטע געקינצלט-צונויפגעקליבענע ווערטער, וואָס
זיינען דערצו נאָך אַזוי צעשטעלט, ווי אין קיין איין ביכל ניט (שמאָלע
ווערטער-סלופּיקעס). אָט אף דער נודנער אַרבעט מיטן א״ב און אף
דער ווייטערדיקער אויסאַרבעטונג פון לייען-מעכאַניזם איז אַוועקגעגאַנ-
גען אַ האַלב יאָר. און צוגלייך מיט דעם די נאָך מער נודנערע מע-
לאָכע — שרייבן, פריער פּראָסטע שטעקעלעך, נאָכדעם שטעקעלעך פון
אַלערליי סאָרטן, דערנאָך די אויסעס, ווי סטאַיעס שווארצע בושלעס,
דערנאָך צופּעליקע ווערטער, און נאָך שפּעטער — די ביז מעשוגע צו
ווערן איינאַרטיקע פראַזעס מיט גרויסהאַנטיקע אויסיעס... און דערנאָך
דיקטאַטן... און לעסאָף, דער שעדעוור פון אונזער ביזרעוואָלוציאָנערער
שול — די „אויסלייגונג“ (изложение), און דאָס אַלץ איבערגעפלאָכטן
מיט פיינלעכע „אַנאַליזן“, עטימאָלאָגישע, סינטאַקסישע און אָרטאָגראַ-
פישע, איינכאַזערונגען פון פילצאָליקע קלאָלים, און דערביי דאָס
נודנע-אויסטייטשנדיקע „לייענען מיט דערקלערונגען“[2].

צום באַדויערן, האָט אונזער נייע שול גאַנץ אָפט צוזאַמען מיט די שמו-
ציקע וואַסער, וואָס ס'איז נאָר וואָס אַזוי גלענצנד באַשריבן געוואָרן, ארויס-
געגאָסן אויך דאָס קינד, די געוואוינהייטן גופע, און דאָס איז אויך איינע פון די
סיבעס, וואָס האָבן געבראַכט צו דעם טרויעריקן צושטאַנד פון די געוואוינ-
הייטן. ס'האָט זיך איינגעבירגערט א שעדלעכע „מעמיילע-טעאָריע“: וויכ-
טיק איז, הייסט עס, נאָר דער קאָמפּלעקסישער פּעדאַגאָגישער פּראָצעס, די
געוויינהייטן וועלן שוין „מעמיילע“ קומען. ס'איז ניט נויטיק קיין פּראָגראַם,
קיין סיסטעם, קיין איבונגען.

אָט דידאָזיקע קינדעריש-„לינקע“ באַציאונג צו די פאָרמעלע געוואוינהייטן
דאַרף קאַטעגאָריש און אַנטשיידן באַקעמפט ווערן. די געוואוינהייטן שפּילן א
קאָלאָסאַלע ראָליע אין צוגרייטן די קינדער צום לעבנס-קאַמף און לעבנס-בויאונג.
געוואוינהייטן זיינען ביכלאַל די באַזע פון אונזער טאָג-טעגלעכער האַנדלונג.

[1] Перовский. Сов. труд. школа стр. 235
[2] דאָרטן, ז. 236.

דער גרעסטער טייל פון אונזערע טאַטן, סיי פסיכישע, סיי פיזישע, קומען פאָר אָן דער אריינמישונג פון אונזער באַוואוסטזיין, זיינען, אַפן פסיכאָלאָגיע-לאָשן גערעדט, „א קייט פון ענג צווישן זיך פאַרבונדענע באדינגטע רעפלעקסן, וואָס ווערן טעטיק מעכאַניש בא דער אָנוועזנהייט פון אנטשפרעכיקע אופרייצערס". מאָדנע וואָלט געוועזן, ווען איך וואָלט מוזן אַלע טאָג, גייענדיק אהיים, זוכן אַף אַ „שעפערישן אויפן" מיין דירע, ווי איך האָב זי געזוכט דאָס ערשטע מאָל באַם דינגען... שיין וואָלט אויסגעזען דער שרייבער, ווען ער וואָלט דאַרפן יעדעס מאָל איבערכאַזערן דעם שעפערישן פראָצעס פון אויסלערנען זיך שרייבן... ניט ווייט וואָלט אַוועק דער רעדנער, ווען ער וואָלט דארפן אלע ווײלע „קריכן אין קעשענע נאָך אַ וואָרט". אָן פעסטע אַווטאָמאטיזירטע געוואוינהייטן וואָלטן אונזערע שעפערישע אַקטן ניט מעגלעך געווען. וואו וואָלטן מיר נעמען אַף זיי ענערגיע און צייט? אדאנק די אַווטאָמאטיזירטע געוואוינהייטן אין רעכענען, שפראַך, ארבעט-פראָצעסן א. א. שפאָרן מיר איין אַ קאָלאָסאַלע ענערגיע און צייט, וועלכע מיר האָבן די מעגלעכקייט צו פאַרווענדן אין אונזערע שעפערישע אקטן, וואָס פאָדערן פיל ענערגיע און אנשטרענגונג, פיזישע און פסיכישע, און אין דעם טאקע באשטייט די גרויסע ביאָסאָציאַלע פונקציע פון די אווטאָמאטיזירטע געוואוינהייטן.

„דער שעפערישער אַקט, וואָס פאָדערט פון אָרגאַניזם אַ גרעסטערע אָנשטרענגונג און הויצאָע פון ענערגיע, און די אַווטאָמאַטישע געוואוינהייט, וואָס פאַרקלענערט אָט די הויצאָע ביז אַ מינימום — אָט די ביידע זיינען צוויי נויטווענדיקע און פאַר דעם מענטשנס לעבן-טעטיקייט גלייכווערטיקע געצייג" [1].

בעסער געזאָגט, קעדיי נייע שעפערישע אקטן זאָלן קענען פאָרקומען איז נויטיק, אַז די פריער פאָרגעקומענע שעפערישע אקטן זאָלן פאַרוואַנדלט ווערן אין אַווטאָמאַטישע געוואוינהייטן, און צו דעם איז נויטיק די קעסיידערדיקע איבונג און טרענירונג. צווישן איין שעפערישן אַקט און צווייטן דאַרף זיין אַ סיסטעם פון איבונגען. אַנדערש בויט דער לערער אף זאַמד.

אָבער ס'איז אַ טאָעס, ווען מע מיינט, אַז די גוס-פּראָגראַם איז קעגן איבונג און טרענירונג. פאַרקערט, זי דערלאָזט אַפילע דאָס אויסטיילן ספּעציעלע געוואוינהייטן-שאָען מיט ספּעציעל צוגעקליבענעם מאַטעריאַל.

„מיר דערלאָזן ספּעציעלע איבונגען באַזונדער פון די קאָמפּלעקסן אף דעראָבערן טעכנישע קענטענישן און געוואוינהייטן אין געביט פון לייענען, רעכענען, שרייבן, מאָלן, האַנטאַרבעט, אָבער נאָר דעמאָלט, ווען די שילער וועלן אין דער צייט פון דערלערנען די קאָמפּלעקסן באַוואוסטזיניק באַמערקן די נויטווענדיקייט און צוועקמעסיקייט פון אַזוינע איבונגען" [2].

1 זע אויבנדערמ. פּעראָווסקיס בוך. ז. 231.

2 בריוו וועגן קאָמפּלעקס-אונטעריכט. ז. 11.

ווי מיר זעען, איז די גוס-פּראָגראַם ניט קעגן געוואוינהייטן, זי רופט נאָר, אַז די געוואוינהייטן זאָלן געגעבן ווערן ציל-באַוואוסטע, פאַרבונדן מיט באַשטימטע לעבנס-נויטן, אין נאָמען פון באַשטימטע לעבנס-אינטערעסן און אָנגעווענדט צו קאָנקרעטע לעבנס-פראַגן. דער באַוואוסטזיניקער „צוליב-וואָס" איז דער לייכטנדיקער שטערן פון דער נייער סאָוועטישער פעדאַגאָגיק. ער פירט צום אויפקום פון אַ נייעם מענטשן. דידאָזיקע ציל-באַוואוסטקייט איז אויך פון מעטאָדיש-אָרגאַניזאַציאָנעלן שטאַנדפונקט אַן אומגעהויערער פאַקטאָר, וואָס סטימולירט און אַקטיוויזירט דעם גאַנצן פעדאַגאָגישן פּראָצעס.

ווען מיר וועלן איצט צוגיין מיט דערדאָזיקער פעסט-איינגעשטעלטער קעגנבאַציאונג צווישן שעפערישן אַקט און געוואוינהייט צו דער פראַגע וועגן געוואוינהייט פון שריפטקענעוודיקייט, וועלן מיר דידאָזיקע קעגנבאַציאונג דערזען נאָך בוילעטער.

וואָס איז אַזוינס שריפטקענעוודיקייט? „שריפטקענעוודיקייט, פאָרמולירט דער כ' זאָלאָטאַריאָוו אין זיינעם אַן אַרטיקל אין „ראָדנאָי יאַזיק וו' שקאָליע", דאָס איז אַ ביטנאַי-איינגעשטעלטע איינאַרטיקע באַצייכענונג און אויסשפּראַך פון ווערטער, און אין ברייטערן זין פון וואָרט אַ ביטנאַי-איינגעשטעלטע שטענדיקייט אין דער קעגנזייטיקער פאַרבינדונג פון ווערטער, אין זייער באַהעפטונג און אָנפירונג" [1].

איז אַזאַ ביטנאַי-איינגעשטעלטע פעסטע שריפטקענעוודיקייט סאָציאַל-נוצלעך, צוועקמעסיק? דאָס ווערט קלאָר נאָר דעמאָלט, ווען מיר קלייבן זיך פאַנאַנדער אין דער נאַטור פון דער שפּראַך.

דאָס וואָרט, די רייד, לערנט אונז די רעפלעקסאָלאָגיע, זיינען בלויז סימבאָלן פון באַטייטן, געדאַנקען. וויאַזוי ווערט איינגעשטעלט די סימבאָלישע פאַרבינדונג צווישן וואָרט און באַטייט? דאָס קענען מיר לייכט באַמערקן אַף אַ פּרימיטיוון ביישפּיל. שטייט, לאָמיר זאָגן, אַ מאַמע מיט אַ יאָריק קינד אַף דער האַנט. אין שטוב איז טונקל. עס איז פאַרנאַכט. מיטאַמאָל ווערט ליכטיק, עס צינדט זיך אָן די עלעקטריע. די מאַמע שרייט אויס: ליכטיק. דאָס קינד קוקט דאָ אף דאָס ליכט, דאָ אַף דער מאַמען און הערט זיך אויפמערקזאַם צו צום וואָרט וואָס זי זאָגט. ליכטיק, כאַזערט איבער אייניקע מאָל די מאַמע. אינסטינקטיוו (ניט, ווי אַ באַוואוסטזיניקער פעדאַגאָג) גייט זי נאָך צו צום אויסשליסלער, פאַרלעשט און צינדט אָן אייניקע מאָל און זינגט צו בעייס מאַיסע מיט אַ ניגן: פינצטער, ליכטיק, פינצטער, ליכטיק... די פאַרבינדונג איז איינגעשטעלט. די איבונג האָט זי פאַרפעסטיקט. דער געלונגענער פאַראַלעל האָט זי נאָך בוילעטער געמאַכט. פון היינט אָן וועלן שוין די ווערטער און באַטייטן אַרויסרופן איינע די אַנדערע. דאָס וואָרט „ליכטיק" איז געוואָרן אַ סימבאָל פון אַ באַשטימטן באַטייט.

---

1 זע דערמאָנטן זאַמלבוך נומ. 11—12, 1926, ז. 169.

דער מענטש, וואָס באַזיצט די שפּראַך פֿאַרמאָגט גאַנצע אויצרעס פֿון אַזוינע איינפֿאַכע און קאָמפּליצירטע סימבאָלן, וואָס ער האָט איבערגענומען פֿון זיין געזעלשאַפֿטלעכער סוויווע. און דידאַזיקע סימבאָלן זיינען אין אָנויפֿהער-לעכן געברויך. ווען אַ שריפֿטקענעוודיקער לייענט אָדער הערט, קומט פֿאָר אַן איבערגאַנג פֿון די סימבאָלן צום געדאַנק, ווען ער שרייבט אָדער רעדט קומט פֿאָר דער איבערגאַנג פֿאַרקערט — פֿון געדאַנק צו די סימבאָלן. און קעדיי די גאַנצע ענערגיע פֿון ריידנדיקן, לייענענדיקן, שרייבנדיקן זאָל קענען זיין אָנ-געווענדט אַף דעם דענקען גופֿע — איז נויטיק, אַז דער דאָזיקער איבערגאַנג-פּראָצעס זאָל פֿאָרקומען וואָס לייכטער, שנעלער, אויטאָמאַטישער. אין דעמדאָ-זיקן פּראָצעס טאָרן ניט זיין קיין שום טאָרמאָזן, ד. ה., בענויגייע שפּראַך-גע-וואוינהייטן, פֿאָשעט גרייזן. גרייזיקע רייד אין אַ בוך אָדער באַ אַ רעדנער צעשטערט דעמדאָזיקן איבערגאַנג-פּראָצעס פֿון סימבאָל צום געדאַנק. דאָ דער-זעען מיר גלייך דעם ס אָ צ י אַ ל ן ב אַ ט יי ט פֿון פֿעסטע שפּראַך-געוואוינהייטן. כאַאָטישע, ניטאָרגאַניזירטע רייד אָרגאַניזירט ניט דעם געדאַנק פֿון הערער אָדער לייענער, נאָר, פֿאַרקערט, צעשטערט אים.

עמעס, די סטאַביליזירטע שריפֿטקענעוודיקייט איז אַ גאַנץ רעלאַטיווער באַגריף. די שפּראַך איז אַ סאָציאַלע דערשיינונג, און אַלס אַזעלכע איז זי אונטערגעוואָרפֿן דער אַנטוויקלונג פֿון סאָציאַלן לעבן, ענדערט זיך צוזאַמען מיט אים. אָבער דאָך איז אין אַ באַשטימטן צייט-מעשעך, באַ באַשטימטע גע-זעלשאַפֿטלעכע פֿאַרהעלטענישן פֿאַראַן אַ פֿעסטע פֿון אַלעמען אָנערקענטע שריפֿט-קענעוודיקייט. אַנדערש איז ניט מעגלעך קיין געזעלשאַפֿטלעכער פֿאַרקער, קיין געדאַנקען-לעבן ביכלאַל. דידאָזיקע שריפֿטקענעוודיקייט דאַרפֿן באַזיצן אַלע. זי איז אַ מעכטיק געווער אין קאַמף פֿאַרן לעבן. דאָס פֿאָלקסוואָרט באַדויערט שטאַרק אַ מענטשן אָן לאָשן: „ער האָט קיין מויל ניט", „אַ צוגעבונדענע צונג, געבעך", „אַ שטומע נעשאָמע". פֿאַרקערט, א באַל-לאָשן ווערט געלויבט: „עס שיטן זיך אים פּערל פֿון מויל", „מיט זיין צינגל וועט ער אינערגעץ ניט פֿאַר-פֿאַלן ווערן", „ער קען זיך אויסטאַינען" א. א.

— נו, וועט פֿרעגן דער לייענער, איר רעדט אַלץ וועגן אויטאָמאַטישע שפּראַך-געוואוינהייטן — און וואו איז דער שעפֿערישער שפּראַך-אַקט? ניט שוין-זשע שפּילט ער שוין גאָר קיין ראָליע ניט אין לעבן?

איז אָט וועגן דעם ווילן מיר טאַקע איצט ריידן. דער שעפֿערישער שפּראַך-אַקט שפּילט אַ געוואַלדיקע ראָליע אין לעבן ביכלאַל און אין לעבן פֿון דער שפּראַך ביפֿראַט. אף אים האַלט זיך די גאַנצע לעבעדיקע אַנטוויקלונג פֿון דער שפּראַך. ווען ניט ער, וואָלט די שפּראַך פֿאַרגליווערט געוואָרן אין אַ שטייענדיקן געמייזעכץ. אָבער צי דען איז דער שעפֿערישער שפּראַך-אַקט סוי-סער די אויטאָמאַטישע שפּראַך-געוואוינהייטן? בעשומויפֿן ניט. פֿאַרקערט ער באַזירט זיך אַף זיי, אַנדערש, וואָלט די שפּראַך-שעפֿערישקייט פֿונם יאַכיד

געבליבן אויסער די ראַמען פון דער געזעלשאַפט און אָן קיין שום ווירקונג אף איר. ווען האָפשטײן באַגײסטערט אונז אַזוי מיט זיין פערז:

ווי אינזעלעך פון מענטשן-רו
אין שטרוי פאַרהילט, אף נאַכס פאַרוואַרעמט,
מיט שטאַל און פלויט אין שלאָף געאַרעמט
פאַר הייזעלע אַ הייזעלע האַלט זיך צו.

איז עס דערפאַר, ווייל דידאַזיקע שעפערישקייט דערוועקט אין אונז אַ גאַנצע ריי אַווטאָמאַטיזירטע שפּראַך-גוואוינהייטן. אַנדערש וואָלט ער אינגאַנצן ניט געווען פאַרשטענדלעך פאַר אונז.

צי דאַרפן מיר שטרעבן צו אַנטוויקלען באַם קינד די שפּראַך-שעפערישקייט? געוויס און געוויס! דער שעפערישער שפּראַך-אַקט איז ניט ווייניקער סאָציאַל-נוצלעך, ווי די אַווטאָמאַטישע שפּראַך-געוואוינהייטן, ווייל אַנדערש וואָלט הייסן ניט באַהערשן די שפּראַך, נאָר זיין צו איר פאַרשקלאַפט. און די קאָמפּלעקס-סיסטעם איז טאַקע אָט די סיסטעם, וואָס גיט קאָלאָסאַלע מעגלעכקייטן פאַר שעפערישע שפּראַך-אַקטן. די סיסטעם פון די קאָמפּלעקסן פירט אַריין דאָס קינד פון כוידעש צו כוידעש, פון יאָר צו יאָר אין אַלץ אַ ברייטערן קרייז פון לעבן- און נאַטור-איינדרוקן, זי גיט אים אַ גאַנצע ריי פּראָדוציר-טעכנישע געוואוינהייטן. דאָס אַלץ ווערט אויסגעדריקט אין דער שפּראַך צי דען איז דאָ ניטאָ קיין פּלאַץ פאַר שפּראַך-שעפערישקייט? דער לערער דאַרף נאָר קענען ראַציאָנעל און מעטאָדיש-אָרגאַניזירט אויסנוצן אָט די גרויסע מעגלעכקייטן.

און דער אויספיר, וואָס מיר מאַכן דערפון איז אַזאַ: דער שפּראַך-לימעד דאַרף, ווי דער גאַנצער פּעדאַגאָגישער פּראָצעס, געפירט ווערן אין צוויי ריכטונגען — אין דער ריכטונג פון אַנטוויקלען די פעאיקייטן פונם קינד צו שעפערישער שפּראַכלעכער טעטיקייט, און אין דער ריכטונג פון אויסאַרבעטן באַ אים פעסטע אַווטאָמאַטיזירטע געוואוינהייטן (דורך אָרגאַניזירטער סיסטעמאַטישער איבונג).

קעדיי אָבער די אַרבעט אין שפּראַכלעכן געביט זאָל דורכגעפירט ווערן מיט דערפאָלג זיינען נויטיק אַזוינע גרונטיקע פאָרבאַדינגונגען:

א. ברייטע קענטענישן פונם קעגנשטאַנד. קעדיי דער לערער זאָל ווירקלעך קענען געבן זיינע טאַלמידים די נויטיקע שפּראַך-קענטענישן און געוואוינהייטן און אַנטפּלעקן פאַר זיי די שעפערישע שפּראַך-פּראָצעסן איז נויטיק, אַז ער זאָל אַליין באַזיצן אין אַ גענוגנדיקער מאָס (פיל מער, וויפל ער דאַרף געבן די שילער) די שפּראַך-קענטענישן און געוואוינהייטן, אַליין זיין באַהאַוונט אין די שעפערישע פּראָצעסן פון דער שפּראַך און קענען מיט זיי אָפּערירן אין זיין טאָגטעגלעכער שול-אַרבעט.

ב. באַהערשן די מעטאָדיק פונם קענגשטאַנד. אין די לעצטע יאָרן האָט זיך איינגעשטעלט אַ גרינגשעציקע באַציאונג צו מעטאָדיק, באַזונדערס צו פראַגן וועגן בוי פון אַ לימעד. דער באַזונדערער לימעד (אין זין פון урок) האָט אופגעהערט צו אינטערעסירן. דאָס איז אַ שעדלעכער אָפּנייג. דער פּעדאַגאָגישער פּראָצעס איז סאָפּקאָלסאָף אַ קייט פון באַזונדערע לימודים — ווען די לעצטע ווערן ניט דורכגעפירט ראַציאָנעל, פאַלט דורך די גאַנצע אַרבעט. און בויען אַ לימעד בויט מען בּאַ אונז זייער שלעכט. אָפט פּאַקט מען אַריין אין איין שאָ צופיל מאַטעריאַל, אָפט פאַטערט מען אַ שאָ א גאַנצע אַף אַ נאַרישקייט. מיר קענען ניט קיין פראַגע שטעלן. אָפט שטעלן מיר די פראַגע אַזוי, אַז די קינדערשע אַקטיווקייט בלייבט שוין איבעריק. אָפט ווידער פירן מיר מיט אונזערע פראַגן די קינדער אַראָפּ פון וועג. מיר באַזאָרגן אויך ניט דעם לימעד מיט דעם נויטיקן דידאַקטישן מאַטעריאַל, וואָס זאָל אים מאַכן אָנשוילעך און אינטערעסאַנט.

ניט ווייניקער וויכטיק זיינען אויך די פראַגן וועגן איינפלעכטן די געוואוינהייטן אין דער קאָמפּלעקס-טעמע און ווי פאַרבינדן די פאַרשיידענע אָפּצווייגן פונם שפּראַך-לימעד צווישן זיך אַזוי, אַז זיי זאָלן העלפן איינע די אַנדערע, ווי פאַרטיילן צווישן זיי שפּאָרעוודיק די קנאַפּע צייט, וואָס דער שפּראַך-לימעד האָט אין זיין רעשוס.

די מעטאָדיק איז באַזונדערס וויכטיק פאַר אונזער שול. די אַלטע שול האָט אָפּט דערגרייכט שפּראַכלעכע דערפאָלגן מיט קאַמעסדיקע מיטלען, דורך פאַרגרעסערן די צאָל שאָען. מיר קענען דאָס ניט, ווייל אונזער שול האָט נאָך אַ סאַך אַנדערע ניט ווייניקער וויכטיקע אויפגאַבן, וואָס פון זיי קענען מיר זיך בעשומויפן ניט אָפּזאָגן. די שאָען פאַר געוואוינהייטן מוזן אין אונזער שול זיין באַגרענעצט. דאַרפן מיר, בעכיין, דעראָבערן די געוואוינהייטן דורך מעטאָדישער קוואַליפיקאַציע, דורך באַנוצן אַזוינע אַקטיוו-שעפערישע לערן-מעטאָדן און איבונגען, וואָס זאָלן געבן די מאַקסימאַלסטע רעזולטאַטן.

ג. פלאַנירונג און דיסקאָנט. די ערגסטע סיסטעם איז בעסער, ווי די בעסטע סיסטעמלאָזיקייט. סיסטעמלאָזיקייט נעמט אָפּ אָן אַ שיר ענערגיע און גיט דעם מינימום רעזולטאַטן. גוט פּלאַנירן די אַרבעט, אַז זי זאָל פירן דעם טאַלמיד באַרגאַרויף פון שטאַפּל צו שטאַפּל, איז איינע פון די וויכטיקסטע אויפגאַבן פונם לערער. ניט ווייניקער וויכטיק איז די פראַגע וועגן דיסקאָנט. א גוט-אָרגאַניזירטער, אויסגעפּרואוועטער דיסקאָנט פון די קינדערשע קענטענישן איז איינער פון די וויכטיקסטע פאָרבאַדינגען פון אַ דערפאָלגרייכער אַרבעט אין שול אין געביט פון שפּראַך. אָן דעם וועט דער לערער בלאָנזשען אין דער פינצטער. דיסקאָנט איז נויטיק גלייך אין די ערשטע טעג, ווי דאָס קינד קומט אָן אין שול. ער איז נויטיק אַף אלע וויכטיקע קער-פונקטן. „ווילסטו אָנפירן — דאַרפסטו פאָרויסזען“ דער קלאַל איז אויך דאָ גילטיק. אָבער צו פאָרויסזען איז נויטיק דיסקאָנט.

אָט דאָס זיינען די וויכטיקסטע פּאָרבאַדינגען, וואָס זיינען נויטיק פאַר אַ פּרוכטבאַרער אַרבעט אין געביט פון שפּראַך-לימעד. דער ערשטער פּונקט געהער ניט צו אונז. די פראַגע וועגן שפּראַך-קענטעניש גייט ניט אַריין אין די אויפגאַבן פונם ביכל. מיט די לעצטע צוויי פּונקטן וועלן מיר זיך פאַרנע-מען אין די ווייטערדיקע פּראָקים.

ליטעראַטור:

וועגן שפּראַך-לימעד און קאָמפּלעקס:

1. Новые программы ГУС'а.
2. Афанасьева. Краткая методика.
3. Малаховский — Очерки по методике.
4. Перовский — Советская трудовая школа.
5. Родной язык в школе, 1926, № 11—12, стр. 169—199.

אַלג. שפּראַך-קענטעניש:

1. Ушаков — Краткое введение в науку о языке.
2. Рыбникова — Книга о языке.
3. Шор — Язык и общество.
4. זאַרעצקי — פּראַקטישע גראַמאַטיק.

II. מעטאָדיק פון לייענען און שרייבן

1. וועגן שווערקייטן באַם לערנען לייענען און שרייבן. דער לימעד פון לייענען און שרייבן איז אַ „האַרטער נוס" פאַר דער שול מעטאָדיסטן פירן צווישן זיך פייערדיקע מאַכלויקעסן. איז טאַקע דאָס לערנען לייענען און שרייבן אַזאַ האַרבער איניען פאַר קינדער פון אָנהויב שול-עלטער? געוויס ניט.

„אין דערווירקלעכקייט, שרייבט דער פּעדאָלאָג בלאָנסקי, איז פאַר קינדער, וואָס פאַרמאָגן סייכלדיקע אַנטוויקלונג פון 7 יאָר און מער, דער לימעד ניט קיין שווערער פּראָצעס. ניט ווייניק קינדער לערנען זיך אויס לייענען און שרייבן אַליין פון זיך. וואָס עס וואָלט אומעג-לעך געווען, אויב דער לימעד וואָלט פאַר קינדער ווירקלעך געווען אַזוי שווער. פון דער אַנדערער זייט ווייסן מיר, אַז קינדער, עלטערע פון 9 יאָר, וואָס פאַר זיי איז דער לימעד ניט איינצובייסן, זיינען ניט מער ווי באַ 2%, דערביי האָט דערדאָזיקער פּראָצענס די טענדענץ צו ווערן נידעריקער" [1].

[1] בלאָנסקי. „פּעדאָלאָגיע אין דער מאַסן-שול פון דער 1-טער שטופע", 4-טע אויס-גאַבע, ז. 47.

און דאָך איז בלאָנסקי ניט גערעכט, ווען ער זאָגט, אַז די מעטאָדיסטן האָבן צופיל צעבלאָזן די פּראַגע. דער לימעד פון לייענען און שרייבן איז ווירקלעך פאַרבונדן מיט פיל פיינלעכע מאָמענטן, וואָס זיינען גאַנץ גוט באַ-קאַנט יעדן לערער, וועלכער האָט נאָר ווען עס איז געהאַט צו טאָן מיט אים. עמעס איז, אַז קינדער לערנען זיך אָפּט אַליין אויס איוורע, (באַ אַ פּאַסיקער סוויווע); עמעס איז אויך, אַז פון פּעדאַגאָגישן שטאַנדפּונקט איז דאָס געוויינ-לעך ניט צו שווער פאַר דעם 7—8 יאָריקן עלטער, אָבער דאָך דאַרף מען ניט פאַרגעסן, אז מיר הויבן אָן איוורע מיט קינדער, וואָס זיינען נאָך גאַנץ שוואַך אַנטוויקלט, באַזונדערס אין דער מאַסן-שול, וואו עס לערנען זיך ס׳ראָוו קינ-דער פון דער אָרעמקייט, קינדער, וואָס זיינען אַבסאָלוט ניט צוגעגרייט. בע-כיין, איז די אָנגעשטרענגטע אַרבעט פון דער מעטאָדיק אַף דעמדאָזיקן געביט בעפיירעש ניט איבעריק. דער לערער טאָר ניט גרינג שאַצן דידאָזיקע העכסט-נויטיקע אַרבעט, אַסאַך שוועריקייטן אין גראַמאַטע-לימעד קומען אָפּט פון דעם, וואָס דער לערער באַהערשט שוואַך דעם מעטאָד, אַסאַך ווייטיקדיקע מאָמענטן וואָלט דער לערער אויסמיידן, ווען ער וואָלט מער געווען באַקאַנט מיט דער ליטעראַטור וועגן דערדאָזיקער פּראַגע.

2. איוורע אין קאָמפּלעקס. אין די באַדינגונגען פון דער סאָוועטישער אַרבעטשול ווערט די פּראַגע וועגן איוורעדיקייט נאָך קאָמפּלי-צירטער. די אַלטע שול, די שול פון באַזונדערע לימודים, האָט געהאַט איין דאַיגע: אַ מעטאָד. זי האָט געהאַלטן אין איין זוכן אַ קלוגן, אַ סייכלדיקן מעטאָד, וואָס זאָל לייכטער און קירצער מאַכן דעם האַרבן פּראָצעס פון אויסלערנען זיך לייענען. פאַר דער נייער שול, וואָס אַרבעט לויט דער קאָמפּלעקס-סיסטעם, שטייט פריער פון אַלץ די פּראַגע וועגן דעם אָרט פון איוורע אין קאָמפּלעקס. דאָס לייענען און שרייבן איז די ערשטע „פאָרמעלע געוואוינהייט״, וואָס דאָס קינד באַקומט אין שול, די געוואוינהייט, וואָס גיט דעם קינד די מעגלעכקייט צו באַקומען אַ צוטריט צו די אוצרעס פון דער מענטשלעכער קולטור, וואָס פאַרוואַנדלט אים אין אַ סאָציאַלער באַשעפעניש פון א העכערער מאַדרייגע. איז דען מעגלעך, אז דידאָזיקע העכסט-וויכטיקע געוואוינהייט זאָל צוגעטראָגן ווערן דעם קינד אין אַזאַ אומבאַזיניקטער פאָרם, ווי דאָס איז געווען אין דער אַלטער שול? און באַזיניקן דאָס לייענען איז מעגלעך נאָר דאַן, ווען עס וועט ווערן אַן אָרגאַנישער טייל פון דער גאַנצער שול-אַרבעט פון דעם גאַנצן שעפערישן פּעדאַגאָגישן פּראָצעס.

מיינען אָבער פיל, אַז ס׳איז גענוג אויסצונוצן דעם קאָמפּלעקס-מאַטע-ריאַל פאַר לייענען, און דערמיט ווערט די פּראַגע געלייזט. געוויס איז דאָס אויך אַ פּעדאַגאָגיש-נוצלעכע זאַך, און דאָס, וואָס עס איז איצט שוין געוואָרן אַן אומבאַשטרייטבאַרער עמעס, איז געוויס אַ גרויסע דערגרייכונג פאַר דער שול. ווירקלעך, ס׳איז שוין שווער זיך פאָרשטעלן א לערער, וואָס זאָל לערנען

גראַמאָטע אַף ווערטער און פראַזן, וואָס זיינען אינגאַנצן ניט אַריין אין דער קאָמפּלעקסישער טעמע, אין דעם שמועס אָדער דער מאַיסעלע, וואָס איז ספּעציעל צו דער טעמע צוגעקליבן געוואָרן. דאָס וואָלט דאָך געהייסן, פון עלעמענטאַר פּעדאַגאָגישן שטאַנדפּונקט, בויען אַף זאַמד, זיך ניט רעכענען אינגאַנצן מיטן קאָנקרעטן דענקען פונם קינד, צערייסן אומזיסט-אומנישט, און מיט גרויסן שאָדן פאַר דער גראַמאָטע - זאַך, די איינגעשטעלטע אופמערקזאַמקייט פונם קינד.

אָבער דערדאָזיקער אומבאַשטרייטבאַרער פּעדאַגאָגישער עמעס לייזט נאָך ניט די פּראָבלעם פון אָרגאַנישן איינפלעכטן די גראַמאטע אין קאָמפּלעקס, באַזיניקן זי. דידאָזיקע פּראָבלעם ווערט געלייזט נאָר דעמאָלט, ווען די גראַמאָטע קומט, ווי אַ לעבנס-נויטווענדיקער שפּעפערישער אקט, ווי אַ געזעלשאַפטלעך-ניצלעכער אָרגאַניזירנדיקער פאַקטאָר, ווען די קינדער אַליין דערגייען צום געדאַנק, אַז זייער אָנגעקליבענע לעבנס-דערפאַרונג, וואָס זיי באַקומען אין פּראָצעס פון קאָמפּלעקסישער לעבנס-דערלערנונג, און זייער געזעלשאַפטלעכע אָרגאַניזאַציע, וואָס איז אופגעקומען באַ דערדאָזיקער דערלערונג, מוז באַקומען דעם אויסדרוק אין געשריבענעם וואָרט. דער מאָמענט, אויב ער קומט נאָר ארויס עפעקטפול (און די אופגאַבע פון לערער איז אַזוי צו אָרגאַניזירן די ארבעט, אַז דערדאָזיקער עפעקטפולער מאָמענט זאָל זיך באַקומען), באַזיניקט דעם גאַנצן גראַמאָטע-פּראָצעס, און מאַכט מעגלעך פארשיידנאַרטיקע איבונגען, אַפילע אַף מאַטעריאַל, וואָס איז אויסערן קאָמפּלעקס (און די איבונג איז נייטיק און נוצלעך), ווייל די קינדער ווייסן צוליב וואָס זיי טוען דאָס. דער גאַנצער לימעד ווערט אַף אזאַ אויפן, סאָציאַל-באַזיניקט און פּעדאַגאָגיש סטימולירט אַפן העכסטן גראַד.

קען מען עס דורכפירן אין לעבן? גיט די קאָמפּלעקס-סיסטעם מעגלעכקייטן צו באַזיניקן דעם איוורע-לימעד? געוויס. די גאַנצע אַרבעט נאָך דער גוספּראָגראַם איז אַזוי געבויט, אז דער טאַלמיד דאַרף שטענדיק פירן באַאָבאַכטונגען, קאָנטראָלירן און פאַרגלייכן זיי, אָפּגעבן ווען זיי אַ באַריכט, ער דאַרף שטענדיק טראכטן וועגן דעם, ווי די באַאָבאַכטונגען צו פארהיטן, פאַרפעסטיקן זיי מיט וואָסערע ס'איז צייכנס, סימאָנים, קעדיי ער זאָל שטענדיק קענען זיי אויסנוצן. ער דאַרף, ווייטער, אָרגאַניזירן דאָס שול-לעבן, אויסאַרבעטן אופירונג-קלאָלים, פאַרשרייבן זיי, רעגיסטרירן דעם באַזוך, אויסאַרבעטן פלאַקאַטן, לאָזונגען א. א. וו. א. א. וו. בעקיצער, באַ דער קאָמפּלעקס-סיסטעם איז אף יעדער טריט און שריט נויטיק די שריפטקענעוודיקייט. דער לערער דאַרף נאָר די זאַך אָרגאַניזירן אזוי געשיקט, אַז די נויטווענדיקייט אין שריפטקענעוודיקייט זאָל אויסוואַקסן וואָס גיכער און וואָס העפטיקער, און זאָל ער האָבן אַ ביסעלע געדולד צו וואַרטן ביז דערדאָזיקער גליקלעכער מאָמענט וועט רייף ווערן און אָנקומען. די דערפאָלגן וועלן דעמאָלט זיין שנעלערע און מער זיכערע.

3. סיסטעם און מעטאָד. ס'איז אָבער ווייניק „אָרגאַניש איינפלעכטן דעם איוורע-לימעד אין קאָמפלעקס", אַז די קינדער זאָלן אים פאַרייגענען. ווייניקער פון אַלץ זיינען מיר גענויגט צו פאַרלאָזן זיך אַפן „קאָמפלעקס-באַראָט". דער לערער דאַרף באַהערשן, און גוט באַהערשן א וואָסער ס'איז מעטאָד. אַנדערש וועט ער בלאָנזשען און וואַרפן זיך אין אַלע זייטן, ווי א שיף אָן אַ רודער.

די פאַרשפרייטסטע מעטאָדן אין אונזער שול זיינען באַ היינטיקן טאָג צוויי: דער קלאַנגען-מעטאָד און דער מעטאָד פון גאַנצע ווערטער (דער אַמעריקאַנער מעטאָד).

דער קלאַנגען-מעטאָד איז, ווי באַוואוסט, אויפגעקומען אין אָנהויב 19-טן יאָרהונדערט (1803) ווי א רעוואָלוציאָנערער מעטאָד. מיט „שטורם און דראַנג" האָט ער זיך געלאָזן אין אָנגריף אַף דעם פאַראַלטערטן מיטלאַלטערלעכן קאָמעץ-אַלעף-מעטאָד. ניט מעכאַניש כאַזערן אָן אַ סאָף קאָמעץ-אַלעף—אָ, קאָמעץ-בייס — באָ, קאָמעץ-ג — גאָ א. א. וו., אויך ניט (לויטן פאַריינפאַכטן קאָמעץ-אַלעף-מעטאָד) בע-אָ — באָ, גע-אָ — גאָ, דע-אָ — דאָ, א. א. וו., נאָר אויסלערנען די קינדער פאַרבינדן די אויסיעס מיט „נאַטירלעכע ריינע" קלאַנגען (ב, ג, ד, אַ, אָ, וּ, א. א. וו.) און אַף דעמזעלביקן „נאַטירלעכן" אויפן צונויפגיסן די באַזונדערע „ריינע" קלאַנגען אין טראַפן פון ווערטער: ב...אַ — באַ, ג...אַ — גאַ א. א. וו.

דער שטורם- און דראַנג-פעריאָד" פונם קלאַנגען-מעטאָד איז שוין לאַנג פאָריבער. איצט איז ער שוין א קאַנאָניזירטער מעטאָד און האָט שוין אויסצושטיין פאַרביסענע אָנפאַלן מיצאַד זיין ייִנגערן ברודער — דעם אַמעריקאַנער מעטאָד. דער לעצטער לייקנט אָפ קאַטעגאָריש די גרונט-האַנאָכע פון קלאַנגען-מעטאָד, אַז ווערטער באַשטייען פון אויסיעס, וואָס אַנטשפרעכן באַשטימטע ריינע קלאַנגען. דער אַמעריקאַנער מעטאָד באַטראַכט די ווערטער ווי איינהייטלעכע אידעאָגראַמעס ווי צייכנס פון באַטייטן (ווי, לעמאָשל, די אַריטמעטישע צייכנס +, × א, א.). ער שטרעבט איינשטעלן באַ די קינדער פעסטע אַסאָציאַציעס צווישן וואָרט (אָדער אַפילע פראַזע), אַלס אידעאָגראַמע און זיין באַטייט. ער לערנט דעריבער לייענען (פאַרגעדענקען) גאַנצע פראַזן, ווערטער מיטאַמאָל.

איז וואָסער מעטאָד איז אַ בעסערער, אַ ראַציאָנעלערער? אַף דעם ענטפערן מיר אַזוי: דער מעטאָד איז א בעסערער, וואָס אַנטשפרעכט מערער: א) די פאָדערונגען פון דער סאָוועטישער אַרבעט-שול, ב) די פאָדערונגען פון דער שפראַכוויסנשאַפט. די פאָדערונגען פון אונזער שול בענוגייע איוורע האָבן מיר שוין באַטראַכט אויבן אין פונקט 2. מיר מוזן איצט, אַף אַזאַ אויפן באַטראַכטן די פאָדערונגען, וואָס די שפראַכוויסנשאַפט שטעלט אַרויס צום מעטאָד פון לערנען לייענען און שרייבן.

4. וואָס לערנט אונז די וויסנשאַפטלעכע שפּראַכקענטעניש וועגן וואָרט, קלאַנג און אַס? [1]

א. וועגן וואָרט: דאָס וואָרט איז ניט קיין פּאַשעטע סומע פון באַזונדערע קלאַנגען. „טיש" איז ניט קיין סומע פון באַזונדערע ריינע קלאַנגען ט, י, ש. ברענגט ארויס פון מויל די ווערטער „טיש" און „טוש" און באַטראַכט בייסמאַיטע דעם צושטאַנד פון אייער מויל, וועט איר זען, אַז ער איז אַן אנדערער באַ „טיש" און אַן אנדערער בא „טוש", כאָטש $2/3$ פון די קלאַנגען זיינען דאָ איין און דיזעלביקע. דער מיטלסטער וואָקאל ווירקט אַף דעם פאָרגייענדיקן און נאָכגייענדיקן קאנסאנאַנט, אַז זיי זאָלן ארויסגעבראכט ווערן אינגאַנצן אַף אַן אנדער אויפן. דאָס וואָרט איז ניט קיין פּאַשעטע סומע פון באַזונדערע קלאַנגען, נאָר אַן אייגנאַרטיקער קלאַנגען-קאָמפּלעקס.

ב. וועגן קלאַנג און אַס: פון דעם פריער-געזאָגטן איז שוין קלאָר, אַז סע קען קיין רייד ניט זיין, אז אַן אָס זאָל האָבן איין באַשטימטן קלאַנגען-באַטייט. יעדער אָס איז אַ צייכן פון אַ גאַנצער קאַטעגאָריע קלאַנגען. אין קאַ, קאָ, קע, קו, קי — איז דער „ק" פאַרשיידן. ווען מע נעמט נאָך אין אַכט דעם אונטערשייד צווישן ווייכע און האַרטע קאַנסאנאַנטן (פארגל. „לעניך" און „לעבן), צווישן אקצענטירטע און ניט אַקצענטירטע וואָקאַלן (פארגל. דעם „ע" אין „בעט" און „בעסאָד"), די אסימילאציע-דערשיינונגען אין דער שפּראַך א. א. — זעט מען דעמאָלט באשיינפעלעך די פאַרשיידנאַרטיקע מעגלעכקייטן, וואָס ס'זיינען באהאלטן אין יעדן אַס.

ג. איז אָבער פון דעם געדרונגען, אז דאָס שריפטלעכע וואָרט איז אַן אידעאָגראַמע? בעשומויפן ניט! אַזאַ אויספיר מאכן וואָלט הייסן ניט מער און ניט ווייניקער, ווי דערקלערן אונזער שריפט פאַר א היעראָגליפישער און אונזער איוורע פאַר א כינעזישער אָדער עגיפּטישער... דער אָס פאַרמאגט פיל פּאָטענציעלע קלאנגען-מעגלעכקייטן, אָבער אָט די אַלע מעגלעכקייטן האָבן צווישן זיך עפּעס שוטפעסדיקעס. און אָט דאָס שוטפעסדיקע שפּילט זייער א גרויסע ראָל: עס איז דער אלגעמיינער אבסטראהירטער קלאנגען-באַטייט פון געגעבענעם אָס. פאַרן אָס „ק" איז דאָס, לעמאָשל, דאָס אנשפּאַרן פון צונג מיט זיין הינטערשטן טייל אין גומען. דאָס איז דער אלגעמיינער רעפלעקס, וואָס דער אָס „ק" רופט ארויס בא אונז. ס'איז קלאָר, אז אָט דער אבסטראַהירטער קלאַנג קען פון מויל ניט ארויסגעבראַכט ווערן, ווייל ארויסגעבראַכט איז ער שוין קאָנקרעט, קו, אָדער יִק (דערמאָנט זיך, ווי א איד רעדט ארויס דאָס רוסישע וואָרט к). ס'איז אָבער אויך קלאָר, אז מע קען זיך ניט אויסלערנען לייענען, קאָלזמאן מע פאַרבינדט ניט, מע שטעלט ניט איין קיין פעסטע אַסאָציאַציע צווישן אָס און דעם אבסטראהירטן קלאנגען-באַטייט זיינען. אונ-

---

[1] קעדיי ניט צו פארפלאָנטערן די פראַגע, לאָז איך דאָ אויסן די פראַגע וועגן ווארט און באַהעפט.

זער שריפט איז סאָפּקאָלסאָף א פאָנעטישע און ניט קיין אידעאָגראַפּישע-
אנדערש, ווי וואָלטן מיר קענען איבערלייענען ווערטער, וואָס זייער אינהאלט
איז אונז לאַכלוטן אומבאקאנט? דאָס שריפטלעכע וואָרט איז טאקע ניט קיין
פּאַשעטע סומע פון באַזונדערע „ריינע" אויסיעס-קלאנגען, אבער עס איז אויך
ניט קיין היעראָגליפישער צייכן פון א באַטייט. עס איז א קאָמפּלעקס פון די
אבסטראהירטע קלאנגען-באטייטן, פּלוס די קאָנקרעטע באפארבונגען, וואָס די-
דאָזיקע באטייטן באַקומען אין ריידן.

5. אויספירן. ארויסגייענדיק פון אָט די געבראַכטע גרונט-האַנאָכעס וועגן
וואָרט, אָס און קלאנג, קומען מיר צו דער פולער איבערצייגונג, אז זייער גע-
רעכט איז בלאָנסקי, ווען ער זאָגט, אז „סיי דער, סיי יענער (דער קלאנגען-מעטאָד
און דער אַמעריקאנער מעטאָד) זיינען אף איין אויפן — א מעטאָדישע אויסטראכטע-
ניש, וואָס האָט ניט קיין שום רעאַלע גרונטן און איז א פּרוכט פון אמראצעס אין
שפּראַכקענטעניש און פּעדאלאגיע"[1]. בעעמעס, וואָס טוט דער קלאנגען-מעטאָד? ער
לערנט די קינדער ארויסברענגען באזונדערע „ריינע" קלאַנגען. אָבער אַרויסבאַקומען
ריינע קלאַנגען, ווי מיר ווייסן שוין, קען מען ניט. בעכיין, מיט דעם, וואָס דער-
דאָזיקער מעטאָד לערנט ארויסברענגען באַזונדערע קלאנגען, שטעלט ער איין א
פעסטע פאַרבינדונג צווישן אָס און איין באשטימטן קאָנקרעטן קלאנג. אין וואָס
פאַר א וואָרט דאָס קינד וועט ניט טרעפן דעם אָס ב, וועט עס לויטן קלאנ-
גען-מעטאָד לייענען בּן (סאָפּקאָלסאָף וועט עס, נישט געקוקט אפן מעטאָד,
דאָך זיך אויסלערנען אבסטראהירן...) אף אזא אויפן וועט עס איבערלייענען
דאָס וואָרט „בוך" בו-ו-וך. דער קלאנגען-מעטאָד לערנט, אז מע דארף צונויפ-
גיסן, אָבער צונויפגיסן צוויי קאָנקרעטע קלאַנגען איז לאכלוטן אומעגלעך. בו-ו
בלייבט אַלעמאָל בו-ו, ווי גיך דער טאלמיד זאָל ניט זאָגן. און ער פלעגט
טאַקע קיינמאָל ניט „צונויפגיסן", ביז דער לערער פלעגט ניט אונטערזאָגן בו..

אבער אויך דער אַמעריקאנער מעטאָד (דער ריינער, אידעאגראפישער)
טויג ניט, ווייל ער רעכנט זיך לעגאמרע ניט מיטן פאָנעטישן מעהוס פון אונ-
זער שריפט.

„דעם מעטאָד פון גאַנצע ווערטער וואָלט געווען ריכטיקער אנצורופן
כינעזישער מעטאָד, ווייל נאָר אין דער כינעזישער שריפט לערנט מען לייענען
נאָכן מעטאָד פון גאַנצע ווערטער, — אין דער ווירקלעכקייט ווערט אין אונזער
שול דער מעטאָד פון גאנצע ווערטער פאַרוואנדלט אין אנאליז פון ווערטער"[2].

עמעס, מע לערנט זיך אויס לייענען לויט דעמדאָזיקן מעטאָד, אָבער
דאָס קומט פאָר דערפאַר, ווייל די קינדער דערגייען סאָפּקאָלסאָף אַליין דעם
סאָד פון קלאַנג און אָס. נאָר פאַרלאָזן זיך אף דעם, וואָס די קינדער וועלן
אַליין דערגיין הייסט דאָך ניט לערנען, הייסט ניט שאַפן אַ מעטאָד, ד. ה.
פאַרלייכטערן דעם שווערן פּראָצעס פון דעראָבערן געוואוינהייטן.

---

1 בלאָנסקי „פּעדאלאגיע אין דער מאסן-שול" ז. 47.

2 דאָרטן, ז. 48.

6. שאַפּאָשניקאָווס רעפאָרם פון קלאַנגען-מעטאָד. דער באַוואוסטער מעטאָדיסט שאַפּאָשניקאָוו האָט זייער אַף אַ גרעסערן אויפן רעפאָרמירט דעם קלאַנגען-מעטאָד, אריינפירנדיק דעם פרינציפ פון „לעבעדיקע קלאַנגען". די גרונט-האַנאָכעס פון שאַפּאָשניקאָווס מעטאָד זיינען:

א. אַרויסגיין פון דער לעבעדיקער שפּראַך און אירע לעבעדיקע קלאַנגען צו זייער אויסדרוק אין גראַפישער פאָרם.

ב. באַנוצן אין דער ערשטער צייט פאַרשיידנאַרטיקע גראַפישע צייכנס, ווי בילדלעך, פאַסיקלעך און אויך אויסיעס.

ג. געבן דעם אָס אין אַ לעבעדיקער קלאַנגען-סוויווע און אין אלע מעגלעכע קלאַנגען-וואַריאַירונגען זיינען, קעדיי צו פאַרלייכטערן דעם אבסטראַהירונג-פּראָצעס.

ד. אין דער ערשטער צייט נאָר שרייבן, ד. ה. צונויפשטעלן ווערטער, און ניט לייענען. שרייבן הייסט אַנאַליזירן (דערמאָנט זיך, ווי א דערוואקסענער שרייבט אַן אומבאַקאַנטן וואָרט), דעריבער העלפט עס מיט צו דערהערן דעם קלאַנג אין פאַרבינדן אים מיטן אָס. לייענען נאָר נאָך די פרישע שפּורן, צום שרייבן — ברייט באַנוצן דעם באַוועגלעכן אַלעפבייז.

צום באַדויערן, איז אין דער אידישער שול שווער אָנצואווענדן שאַפּאָשניקאָווס מעטאָד. שאַפּאָשניקאָוו נוצט ברייט אויס די ווערטער אין רוסיש, וואָס באַשטייען פון איין קלאַנג און זיינען באַצייכנט מיט איין אָס, ווי в, к, о, и, у, а. אין אידיש זיינען אַזעלכע ווערטער קימאַט ווי ניטאָ, אָבער פיל עלעמענטן פון שאַפּאָשניקאָווס מעטאָד לאָזן זיך אויסנוצן אויך באַ אַנדערע מעטאָדן [1].

7. מעטאָד פון גאַנצע ווערטער אין זיין רוסישער פאָרמאַציע. מער פון אַלע אַנדערע מעטאָדן באַפרידיקט די פאָדערונגען פון דער וויסנשאַפטלעכער שפּראַכקענטעניש און איז אויך אין העסקעם מיט די קאָנקרעטע באַדינגונגען פון אידישן, ווי אַ מער-ווייניקער פאָנעטישן אויסלייג — דער מעטאָד פון גאַנצע ווערטער אין זיין רוסישער פאָרמאַציע, וואָס הויבט אָן דעם גראַמאָטע-לימעד פון גאַנצע ווערטער, אָבער דערלאָזט דאָס באַקענען די קינדער אַף א סיסטעמאַטישן און לעבעדיקן אויפן מיט די באשטאנד-טיילן פון וואָרט, מיט סראף און קלאנג, און פירט דעם טאלמיד זיכער און אָרגאַניזירט אף דעם וועג פון אַבסטראַהירונג. ס'איז איבעריק אָנצואווייזן, אז דערדאָזיקער מעטאָד האָט נאָך אַ מאַילע לעגאַבע דעם קלאַנגען-מעטאָד, וואָס ער לאָזט זיך ענג און אָרגאַניש פאַרבינדן מיט דער קאָמפלעקס-סיסטעם.

„דאָס לערנען לויטן מעטאָד פון גאַנצע ווערטער, באַזונדערס מיטן אָנווענדן די אויפאַנים, וואָס ווערן רעקאָמענדירט פון אייניקע פּעדאַגאָגן (שאַפּאָשניקאָווס אָן-אַלעפבייז-מעטאָד, פלאָטניקאָווס פלאַקאַטן-

---

1 גענויער וועגן שאַפּאָשניקאָווס מעטאָד, זע אין זיין ביכל „Живые звуки"

2439—2*

מעטאָד, דער קעגנשטאנד-מעטאָד פון מאָראָזאָווע און טיכייעווע), אנט-שפּרעכט מער דעם כאַראַקטער פון דער אַרבעט לויט דער קאָמפּלעקס-סיסטעם און דערלויבט אויך דעם פּראָצעס פון גראַמאַטע-אונטעריכט איינשליסן אין דער אַלגעמיינער אַרבעט לויטן קאָמפּלעקס" [1].

8. קאָנקרעטער גאַנג פונם לייען- און שרייב-לימעד[2].

א. איוורע קומט אויס צו לערנען מיט קינדער, וואָס זיינען נאָרוואָס אָנגעקומען אין שול, מיט קינדער וואָס שעמען זיך אוואַדע אין דער פרעמד א מויל צו עפענען. און די שול איז דערווייל פאַר זיי נאָך אַ פרעמדע, דער לערער — אַ פרעמדער, אומבאַקאנטער... זאָל זיך דעריבער דער לערער ניט איילן מיט ווייזן אַן אָס. צוגיין נעענטער צו די קינדער — דאַרף זיין די ערשטע אויפגאַבע פון דעם לערער, געפינען אַ וועג צו זייערע הערצער, עפענען זייערע מיילכעלעך, דערוויסן זיך מיט וואָס לעבן קינדער, וועגן וואָס טרוימען זיי, ווי איז זייער אנטוויקלונג א. א. וו. דאָס וועט דער לערער דערגרייכן דורך שפּילן, שפּאַצירן, א נאָענט-אינטימען שמועס, אַ מאַיסעלע, מאָלן, זינגען. און דערווייל אָנהייבן זיי ביסלעכווייז אָרגאַניזירן, זייער עסן, אָנטאָן, דאָס האַלטן לערן-מאַכשירים, דאָס קומען און אוועקגיין פון שול א. א. און דאַן, אין פּראָצעס פון דערדאָזיקער אַרבעט, ביסלעכווייז ארויסרופן בא זיי די פאָדערונג אף איוורע. אָט די אַרבעט קען מען אויסגעצייכנט דורכפירן אין די ראַמען פון ערשטן קאָמפּלעקס „ווי האָבן מיר פאַרבראַכט דעם זומער". דאָ גייען אַריין מאָמענטן פון דער נאַטור, זומער-אַרבעט פונם מענטשן, וואָס קינדער טוען א. א. וו. אין די ראַמען פון דער טעמע קען מען זיך אויך באַקענען מיט די היימישע איניאָנים פון די קינדער (דורך שמועסן מיט די קינדער אין פערזענלעכן באַזוך פונם לערער). בעקיצער, דער קאָמפּלעקס גיט די פולסטע מעגלעכקייטן צו ווערן מיט די קינדער היימיש. דער לערער דאַרף עס נאָר געשיקט אויסנוצן [3].

ב. ערשטער עטאפּ פון איוורע-לימעד, ווערטער-אָנזאַמלונג:

קוידעמקאָל דאַרף מען געבן די קינדער א פאָרשטעלונג וועגן א וואָרט. ניט אַלע קינדער ברענגען מיט זיך אין שול א פאָרשטעלונג וועגן וואָרט. ווי באַוואוסט ווערט ער אין דער קלאַנגען-ווירקלעכקייט ניט אויסגעטיילט. פאַר דער גראַמאָטע איז ער אבער אומבאדינגט נייטיק. און ס'איז זייער לייכט צו באַקענען די קינדער מיט אָט דער פאַרבאָרגענער באַשעפעניש: מע דאַרף אָרגאַניזירן די אזוי גערופענע ווערטער-שפּילן, פאַר וועלכע מע קען אויסנוצן רעטענישן, קורצע לידלעך [4].

1 פּראָגראַמען און מעטאָדישע דערקלערונגען פון דער איינהייטלעכער ארבעט-שול, 2-טער טייל, ז. 157.

2 אויסגענוצט מאַטעריאַלן פון דער פּראָווּשול באַם וויטעבסקער אידישן פעד טעכניקום

3 זע וועגן די ערשטע טעג אין שול — סטעפּאַנאָוו „Обучение грамоте без букваря", ז. 14-37

4 א מוסטער, זע בא דעמזועלבן אווטאָר, ז. 40

ווען באַ די קינדער האָט זיך שוין פאַרפעסטיקט די פאָרשטעלונג וועגן וואָרט, קען מען אָנהייבן די ווערטער-אָנזאמלונג.

אייניקע קלאָלים וועגן דערדאָזיקער אָנזאמלונג:

1) דעם ווערטער-מאַטעריאַל פאַר איוורע-לערנען דאַרף מען נעמען, ווי ווייט ס'לאָזט זיך נאָר, פון דער קאָמפּלעקס-טעמע (פון אַ שמועס, אַ מאַיסעלע, אַ פאָרגעליינטע דערציילונג) און פון דער אָרגאַניזיר-אַרבעט אין קלאַס (נעמען פון קינדער, דעזשורנע א. א.). אָבער זיי טאָרן ניט גענומען ווערן אַף אַ כאַאָטישן אויפן, וואָס עס מאַכט זיך, נאָר לויט אַ באַשטימטער סיסטעם.

2) די ווערטער דאַרפן באַשטיין פון צוויי און ניט מער, ווי פון דריי טראַפן. (געוואונטשן פון צוויי — גרינגער צו פארגעדענקען). די טראַפן — אָפענע (מיט וואָקאַלן: מאַמע, עפּעלע, מירע) און נאָרמאַלע (פאָנעטישע).

3) יעדער ניי וואָרט דאַרף האָבן נאָר איין קלאַנג אַ נייעם.

4) אין די אָנגעזאַמלטע ווערטער זאָלן זיך סיידערן טראַפן מיט אַלציינע קאָנסאָנאַנטן און פאַרשיידענע וואָקאַלן און פאַרקערט (מאַשע, מישע, מוסע).

5) אָנזאַמלען ניט מער פון 15—20 ווערטער, קעדיי ניט פאַרשווועריקן דעם זיקאָרן פון די קינדער.

6) די קינדער דאַרפן זיך גוט אויסלערנען דערקענען די ווערטער. צוליב דעם איינפירן שליסלען (טאַבעלעס פון די ווערטער מיט בילדלעך אָדער, נאָך בעסער, לעבעדיקע עקספּאָנאַטן). די בילדלעך דאַרפן זיין „קאַטעגאָרישע", ד. ה., זיי זאָלן אַרויסרופן באַ די קינדער דאַפקע די נייטיקע ווערטער. אויב באַם לערער איז פאַראַן אַ סאָפּעק[1], טויגן זיי ניט*.

די פאָרם פון שליסל איז אַזאַ:

בילד	בילד						
וואָרט	וואָרט						

ווען אַ קינד האָט פאַרגעסן אַ וואָרט, גייט ער צו צום שליסל, זוכט אויף לויט זיין קאַרטל דאָס וואָרט אין שליסל און דאַן לייענט ער אים איבער אַפּן בילד.

7) די קינדער זאַמלען באַ זיך די ווערטער אין ספּעציעלע קאָנווערטן, וואָס אַף זיי איז אָנגעשריבן מיט שיינע אויסיעס יעדערנס נאָמען. ס'איז געוואונטשן, אַז די קאַרטלעך זאָלן דורך די קינדער באַמאָלט ווערן.

8) גלייך פון אָנהויב איבן זיך די קינדער אין שרייבן די ווערטער (געדרוקטע אָדער געשריבענע — ס'ווענדט זיך אָן דער סיסטעם. (וועגן דעם שפּעטער), אויסשערן זיי, אויסקלעפּן פון ליים, (דעריבער וואָלט מען באַם ווערטער-אויסוואַל געדאַרפט זיך רעכענען אויך מיט זייער שריפט-לייכטקייט — זע ווייטער אין קאַפּיטל „קולטור פון שריפטלעכן וואָרט).

1 צו די קינדערשע נעמען איז גוט צו האָבן פאָטאָגראַפישע קאַרטלעך.

9) גלייך פון אָנהויב איבן זיך די קינדער און צעשניידן די ווערטער אַף אויסיעס, צעמישן און צונויפשטעלן זיי איבערנאַייס.

10) ברייט אויסנוצן דעם באַוועגלעכן אַלעפבייז אַף צונויפשטעלן די באַקאַנטע ווערטער[1].

11) פון די ווערטער צונויפשטעלן זאַצן. אנשטאָט די פעלנדיקע ווער־טער באַנוצן בילדלעך, פּאַסיקלעך. פון אָנהויב אָן אויסלערנען די ווערטער האָט, מיט, אַ, און — זיי זיינען נוצלעך באַם צונויפשטעלן זאַצן.

12) אָרגאַניזירן מיט די אָנגעזאַמלטע ווערטער לאָטאָ־שפּילן.

אַף דעמדאָזיקן עטאַפּ ווערט אַריינגעפירט די זעלבסטרעגיסטראַציע פון די קינדער, וואָס האָט אַ גרויסע באַדייטונג אי פאַר דער דערציאונג־אַרבעט, אי פאַרן לייענען און שרייבן. אין אָנהויב באַנוצן די קינדער פאַרשיידענע סימאָנים (א בילדל, אַ ציילעמל א. א.). שפּעטער — מיט די אייגענע נעמען. די קינדערשע נעמען פיגורירן אויך אַפן קליידער־הענגער, אַפן האַנטעכער־הענגער (יעדערער האָט זיין האַנטעך). אַף די ווענט דאַרף מען אויסהענגען די ערשטע פּלאַקאַטן־קלאָלים (סאַניטאַר־היגיענישע, אָרגאַניזאַציאָנעלע), זיי דאַרפן זיין שיין און ריכטיק אָנגעשריבן (אָדער געדרוקט) מיט גרויסע, פעטע אויסיעס.

דער עטאַפּ געדויערט פון 2 ביז 3 וואָכן.

ג. צווייטער עטאַפּ. אויסטיילונג פון טראַפן. אָנזאַמלונג פון טראַפן.

צו דער צייט ווערט ביכלאַל אַריינגעפירט דער באַגריף טיילן (אין פאַר־פאַרבינדונג מיט דער טעמע „געזונט־פאַרהיטונג“ — טיילן פון מענטשלעכן קער־פּער — אין רעכענען (מינדלעך).

די פאָרשטעלונג וועגן טראַפן קען מען געבן אַף אַ פאַרשיידנאַרטיקן אויפן: דורך טראַפן־שפּיל (מע שפּילט אין פּאַנטן. איין קינד זאָגט אַ טראַף, דער צווייטער דאַרף פאָרזעצן אַזוי, אַז ס'זאָל זיך באַקומען אַ וואָרט א. א. וו.)[2], דורך צושטעלן צו לאַנג־באַקאַנטע ווערטער נייע טראַפן — סימע—סימעלע א. א. וו. און, לעסאָף, דורך דירעקטן צעטיילן די ווערטער אַף טראַפן. דאָס ווערט געמאַכט אַזוי: דער לערער נעמט, לאָמיר זאָגן, דאָס קאַרטל מאַשע, לייענט טיילנווייז דאָס וואָרט, דערנאָך צעשניידט ער דאָס קאַרטל אַף צוויי־ען, די קינדער צעשניידן אויך זייערע קאַרטלעך, שרייבן אָן צעטיילט אין די העפטן, אַפן ברעט א. א. וו.

די ווערטער אַף צעטיילן נעמט מען פון די לאַנג־באַקאַנטע. מע קען אָבער אויך אַריינפירן נייע ווערטער (מיט איין נייעם קאָנסאָנאַנט).

די אויסגעטיילטע טראַפן דאַרפן געזאַמלט ווערן אין טראַפן־טאַבעלעס. דערביי דאַרפן די טאַבעלעס געבויט ווערן אַזוי, אַז ווערטיקאַל זאָלן גיין איין

---

1 קויפן א פאַרטיקן אַלעפבייז (אויב מע הויבט אָן פון געדרוקטן שריפט), צעשניידן און אָנקלעפּן אַף קאַרטאָן. די אַרבעט טאָן צוזאַמען מיט די קינדער — ס'איז אויך א גראַמאָטע־איבונג.

2 זע אין אויבנדערמ. סטעפּאַנאָווס בוך, ז. 50. מע קען אויך לויט דער צאָל עפענונגען פונם מויל.

און דיזעלבע קאָנסאָנאַנטן מיט פאַרשיידענע וואָקאַלן און האָריזאָנטאַל פאַרקערט — פאַרשיידענע קאָנסאָנאַנטן מיט איין און דיזעלביקע וואָקאַלן.

קעדיי צו געבן די קינדער אַ מעגלעכקייט זעלבשטענדיק איבן זיך אין דערקענען די טראַפּן — ווערן אויפגעהאַנגען טראַפּן-שליסלען. פּריזן פון בילדלעך, וואָס אונטער זיי זיינען אונטערגעשריבן בלויז טראַפּן. דערביי דאַרף מען דאָ אָפּהיטן די קלאָלים, וואָס זיינען אויבן געזאָגט געוואָרן וועגן-ווערטער שליסלען.

מע איבט זיך אין קאָמבינירן פון די טראַפּן נייע ווערטער. מע אָרגאַניזירט אַ שפּיל אין טראַפּן-לאָטאָ.

די קינדער הויבן אָן אַליין רעגיסטרירן זיך דורך די ערשטע טראַפּן פון זייערע נעמען.

מע שפּילט אין אָפּזוכן באַקאַנטע טראַפּן אין ביכל א. א. וו.

ד. דריטער עטאַפּ. אויסטיילונג פון קלאַנגען.

אינטואיטיוו ווייסן די קינדער שוין מיסטאָמע פון לאַנג וועגן קלאַנג. איצט קומט דאס באַזיניקן, באַוואוסטיקן. מע טוט דאָס אַזוי: באַ דער אונטערטעמע שוכוואַרג שמועסט מען, לעמאָשל, וועגן שיך. מע שטעלט צונויף אַ זאַץ „מירע האָט שיך“. דער לערער פרעגט, וועלכע טיילן קענען די קינדער אָנשרייבן אין וואָרט „שיך“. די קינדער ווייסן שי. דער לערער מאָלט אויף אַפן ברעט אַ פּאָר שיך און שרייבט אונטער שי . וואָס דאַרף מען דאָ נאָך צושרייבן? דער לערער שרייבט אָן כ, הייסט די קינדער צוטראַכטן נאָך ווערטער מיט אַזוינע קלאַנגען. (מאָך, מאַך, טוך, קיך א. א. וו.).

מע דאַרף ניט צובינדן דעם אָס צו אַ זעלבשטענדיקער „ריינער“ אויסשפּראַך, נאָר נעמען אים אין לעבעדיקן וואָרט[1].

דיזעלביקע איבונגען דורכמאַכן מיטן קלאַנג כ אין אָנהויב און מיטן וואָרט (כ-מאָרע, מי-כ-לע).

איבן זיך מיט בילדלעך, וואָס האָבן אונטערשריפטן פון איינצלנע אויסיעס. צונויפשטעלן אויסיעס-שליסלען, ווי באַ די טראַפּן און ווערטער.

צונויפשטעלן ווערטער-טאַבעלעס מיט אויסגעטיילטע קלאַנגען.

שפּילן אין אויפזוכן קלאַנגען און ווערטער. צונויפשטעלן ווערטער פון באַוועגלעכן אַלעפבייז.

שפּילן אין אַריינשטעלן קלאַנגען אין אָנהויב אָדער סאָף וואָרט: עס — עס-ט, עקעלע — רעקעלע — בעקעלע. פאַרבייטן איין קלאַנג אַף אַ צווייטן (קעמעלע — רעמעלע, קאָרע — סאָרע, מאַשע — מישע א. א. וו.), אַריינשטעלן באַקאַנטע קלאַנגען אינמיטן באַקאַנטע ווערטער (זעמעלע — זעמדעלע, קיעלע — קישעלע—ביכעלע א. א. וו.)[2].

---

1 באַ איניקע קלאַנגען, באַזונדערס באַ וואָקאַלן, קען מען באַקאָנען די קינדער מיט דער לאַגע פון מויל בעאייסן אַרויסריידן (זע אַפאַנאַסיעוו—„Как обуч. грамоте“ стр. 40—42).

2 אינטערעסאַנטע שפּילן און דידאַקטישן מאַטעריאַל זע באַ שטיינהויז— „Школа для малышей в Англии“.

ה. פערטער עטאַפּ. איבן זיך אין לייענען ווערטער מיט צוויי קאָנסאָנאַנטן, וואָרט־איין, וואָרט־אין און וואָרט־אויס.

ו. פינפטער עטאַפּ. פאַלן פון סטירע צווישן אָס און קלאַנג. ערשט איצט, אַז די קינדער האָבן שוין וויפל ס'איז אַ פאָרשטעלונג וועגן קלאַנג, קען מען אַריינפירן אַזוינע ווערטער, וואו ס'איז פאַראַן אַ סטירע צווישן אָס און קלאַנג, ווי צ. ב. ש., לעבט. מע דאַרף אָבער דערצו צוגיין פאָרזיכטיק, לויט אַ באַשטימטער סיסטעם. פריער דאַרף מען געבן די ווערטער אין דער פאָרם, וואו די סטירע איז ניטאָ (לעב, לעבעדיק א. א.). דאָס וועט פאַרפעסטיקן דעם זע־בילד פון וואָרט. לייענען דאַרף מען, ווי מע רעדט (דאָס האָט אַ שאַיכעס נאָר צו מאָרפאָלאָגישע דערשיינונגען, אָבער ניט צו אינטערדיאַלעקטישע).

ז. אין וואָס פאַר אַ סיסטעם אויסשטעלן די קלאַנגען. די פראַגע האָט אַ באַדייטונג נאָר פאַר די קאָנסאָנאַנטן. זיי דאַרפן, לויט מיין מיינונג, אויסגעטיילט ווערן אין אַזאַ סיידער: ר, ל, מ, נ (סאָנאָרע)[1]. כ, ס ש, פ, ז, וו (וואָס קענען אויסגעצויגן ווערן באַם אַרויסריידן); ק, ב, ט, פּ, ג, ד, צ, ה, י (יאָט), דער י אַלס פאַרווייכערונג־צייכן — ניאַניע, פאַניע, דיפטאָנגען: יי, ײַ, ו, צונויפגעזעצטע: זש, טש, דז, שטומער א וואָרט־אײַן. מע וואָלט זיך עפשער געדאַרפט רעכענען מיט דער לייכטקייט פון אָנשרייבן דעם אָס, אָבער דער מעהוס פון קלאַנג שפּילט דאָ אַ גרעסערע ראָל. אינערלעך, אין די גרופּעס קען דער לערער איינשטעלן דעם סיידער לויט דער שריפט־שווערקייט.

וואָס איז נויגייע די ווייכע קאָנסאָנאַנטן, איז קאָלזמאַן זיי ווערן ניט באַצייכנט, קען מען זיי געבן גלייך פון אנהויב אין איין ריי מיט די האַרטע דאָס וועט פאַרלייכטערן די אַבסטראַהירונג. אויב אָבער דער „יוד“ וועט איינגעפירט ווערן אַלס פאַרווייכערונג־צייכן פאַר וואָקאַלן, דעמאָלט וועט אַנטשטיין זייער אַ וויכטיקע פראַגע: ווען געבן אים? פאַרן יאָט — איז ניט צוועקמעסיק, איבערלאָזן אים אַפן סאָף — וועט פאַרשווערן דעם לימעד־פּראַצעס, ווייל ס'זיינען פאַראַן היפש ווערטער מיט ווייכע קאַנסאָנאַנטן פאַר וואָקאַלן, (דערהויפט נעמען) וואָס קענען אויסגענוצט ווערן אַף די ערשטע טריט.

די אויסיעס דאַרפן געשריבן ווערן: אַ (a), אָ (o), יִ (и), וּ (y), פֿ (ф), וו (в), י (יאָט) ײַ (aй), יי (eй), וי.

זאָל זיך דער לערער אַליין איינגעוואוינען און אויך די קינדער אויסלערנען באַנוצן שטענדיק די אויסיעס־צייכנס (אַ פּינטעלע, אַ פּאַסיקל). צום סאָף פון לערן־פּראָצעס (אָדער כאָף פון ערשטן לערניאָר) דאַרף מען געבן די קינדער דעם אָנגענומענעם סיידער פון אונזער אַלעפבייז: אַ, אָ, ב, ג, ד, ה, וו, וּ, ז, ט, יִ, י, ל, מ, נ, ס, ע, פּ, פֿ, צ, ק, ר, ש. דאָס איז נויטיק, ווייל די א״ב־אויסיעס ווערן אָפּט באַנוצט, ווי צאָל־סימבאָלן אין אונזערע ביכלעך.

1 אויב אין קלאַס זיינען דאָ קינדער, וואָס קענען ניט אַרויסריידן שאַרף די אויסיעס ר, ל. דאַרף מען דעם סיידער אביסל איבערבייטן.

די נעמען-פראַגע איז ניט קיין וויכטיקע. האָבן שוין די קינדער באַהערשט די שריפט, קען מען זיי געבן אַפילע די טראַדיציאָנעלע נעמען: אַלעף, בייז, גימל א. א. וו.

9. וועגן איניקע באַזונדערע פראַגן פון איוורע-לימעד.

א. וועגן איינעם אַ פאַרשפרייטן שלעכטן מינעג: פיל לערערס, שטרעבנדיק צו פאַרלייכטערן דעם „יאָך” פון דעם לימעד פאַר די קינדער, פירן אריין פאַרגרייזטע ווערטער, ווי אונטער א. א. דאָס איז אַ „בערישע טויווע” די קינדער. מע דאַרף עפשער אַזעלכע ווערטער אויסמיידן אין אָנהויב, נאָר פירט מען שוין זיי אַריין, דאַרף מען זיי שרייבן ווי שריפטקענעוודיקע מענטשן.

ב. געשריבענע אָדער געדרוקטע אויסיעס. עס זיינען פאַראַן געניג וויכטיקע מאָטיוון אי פאַר די, אי פאַר יענע. די געדרוקטע שריפט האָט אַ סאַך מאַילעס: זי איז בוילעטער, אנזעעוודיקער פאַרן אויג, קינדער באַגעגענען זי אָפטער אין זייער אַרומיקער סוויווע (צייטונג, בוך, פלאַקאַט), און דאָס פאַרגרינגערט אומגעהויער דאָס פאַרייגענען די איוורע. זיי קענען אויך גיכער האָבן א צוטריט צום לערנביכל, וואָס איז אויך זייער וויכטיק. דער געשריבענער אַלעפבייז האָט אָבער אויך מאַילעס: ער איז טעכניש לייכטער פאַר די קינדער צום שרייבן (די געדרוקטע אידישע אויסיעס זיינען זייער שווערע). דאָס געשריבענע וואָרט גלייך פון אָנהויב האָט אויך אַ וויכטיקע באַדייטונג פאַר דער אָרטאָגראַפיע.

די אָנגעזעענסטע רוסישע מעטאָדיסטן, ווי שאַפּאָשניקאָוו, טיכייעווע האַלטן, אַז מע דאַרף אָנהייבן פון געדרוקטער שריפט.

אויב דער לערער היבט אָן פון געדרוקטער שריפט דאַרף ער אויסלערנען זיך און אויך די קינדער באַנוצן מיט אַ פאַריינפאַכטער געדרוקטער שריפט[1].

אַלנפאַלס, וואָס פאַר אַ שריפט דער לערער זאָל ניט איינפירן, דאַרף ער אין דער ערשטער צייט באַנוצן מער ניט ווי איין שריפט. באַזונדערס איז דאָס וויכטיק בעניגייע דעם אידישן אַלעפבייז, וואו ס'איז צווישן די געדרוקטע און געשריבענע אויסיעס אַ גאַנצער אָפגרונט. געבן אין אידיש ביידע שריפטן מיטאַמאָל, הייסט לערנען מיטאַמאָל צוויי באַזונדערע איוורעס.

ג. מיט אָדער אָן אַן אַלעפבייז-ביכל? די לעצטע יאָרן האָט זיך שטאַרק פאַרשפרייט און פאַרפעסטיקט, געוויס אין צוזאַמענהאַנג מיט דער פאַרבירגערונג פון דער קאָמפּלעקס-אידייע, די סיסטעם פון לערנען לייענען אָן אַן אַלעפבייז-ביכל. דער גרונט-פרינציפ פון דערדאָזיקער סיסטעם (סיסטעם און ניט מעטאָד!) איז: אין פראָצעס פון דער אַרבעט דאַרפן די קינדער שאַפן זייער אייגענעם א״ב-ביכל, וואָס זאָל אַרויסדרינגען פונם גאַנצן גאַנג פון זייער לערנען, אַרבעט און אָרגאַניזאַציע. דידאַ-

---

1 א מוסטער פון אזא שריפט זע אין לערנביכל „פרייד”, מינסקער אויסגאבע.

זיקע סיסטעם האָט איין גרויסע מאַילע, אַף וועלכער עס ווייזט אָן אַפּאַנאַסיעוו אין זיין ביכל „מעטאָדן פון גראַמאָטע-אונטעריכט אין פאַרבינדונג מיט דער קאָמפּלעקס-סיסטעם": „דער שמועס, דער אויסוואַל פון נויטיקן וואָרט ווערט ניט אָנגעבונדן ווערן דורכן פאַרטיקן טעקסט פון א״ב-ביכל. און דער קאָלעקטיווער כאַראַקטער פון דער אַרבעט איז בעסער פאַרזיכערט: די קינדער אַליין גיבן די נויטיקע פראַזע, וואָס איז נאַטירלעך אַרויסגעקומען פונם שמועס אַף אַ לעבעדיקער טעמע. ווייטער גייען די אַרבעטן, וואָס קומען געוויינלעך פאַר באַם איוורע-לימעד: צונויפשטעלן ווערטער אַף לייענען, פאַרשרייבונגען, פאַרמאָלונגען א. א. וו. אָט די אַלע אַרבעטן ווערן דורכגעמאַכט קאָלעקטיוו, דורך דער גאַנצער גרופּע, אונטער דער אָנפירונג פון לערער. די אַרבעט גייט דורך אין לעבעדיקער טעטיקייט פון דער גאַנצער גרופּע". דידאַזיקע סיסטעם איז בעעמעס, ווי אָנגעמאָסטן צו דער אַרבעט לויט דער גוס-פּראָגראַם. זי האָט אָבער אויך גאַנץ וואָגיקע כעסרוינעס. דער לערער קען אָפט, פון ניטגעניטגנדיקער באַהאַוונטקייט אין דעם איניען, דערלאָזן אין דעם אויסוואַל פון די ווערטער אַזוינע פעלערן, וואָס זאָלן זיך שלעכט אָפּרופן אַף דעם נאָרמאַלן פּראָצעס פון איוורע-פאַרייגענונג. ווייטער, איז אויך וויכטיק דאָס, וואָס לויט דעמדאָזיקן אויפן פון לערנען לייענען האָבן די קינדער שטענדיק פאַר די אויגן ווערטער, וואָס זיינען צויפגעשטעלט פון באַוועגלעכן א״ב, אָדער וואָס די קינדער אַליין האָבן אָנגעשריבן. סיי די, סיי יענע גיבן ניט דעם נאָרמאַלן איינדרוק פון געדרוקטן וואָרט, וואָס מיט אים וועלן די קינדער שפּעטער דאַרפן האָבן צו טאָן.

מיר דוכט זיך, אַז אין דער פּראַקטישער אַרבעט האָבן די לערער געפונען דעם ריכטיקן מיטלוועג. אין דער ערשטער צייט ווערט געלערנט אָן אַן א״ב ביכל. ווען ס'איז שוין אָנגעזאַמלט אַביסל אייגענער איוורע-מאַטעריאַל, ווערט אַריינגעפירט דאָס ביכל (די קינדער נעמען אים אויף מיט גרויס צופרידנקייט). אָבער דערביי ווערט דער אָן אַ״ב-אויפן פון לערנען ניט איבערגעריסן פאַרקערט, דער מאַטעריאַל פון ביכל ווערט אויך, ווי מעגלעך, איינגעשלאָסן אין פּראָצעס פון דער לעבעדיקער איוורע-אַרבעט, און דאָס פאַרלייכטערן פאַר די קינדער דעם צוטריט צום ביכל. די קינדער באַגעגענען אין ביכל שוין אַלטע באַקאַנטע ווערטער (געזען אַפן ברעט, אַף די טאַבעלן, פּלאַקאַטן) און האָבן דערפון גרויס האַנאָע.

א גערָאטן אַלעפבייז-ביכל פאַרשנעלערט געוויס דאָס אויסלערנען זיך לייענען [1].

ה. וועגן אָפּגעשטאַנענע קינדער. ווי דער לערער זאָל ניט אָרגאַניזירן זיין אַרבעט, וועט זיך אַלעמאָל אויסבילדן אַ גרופּע אָפּגעשטאַנענע. דער לערער טאָר זיי ניט פאַרלאָזן. אַמאָל זיינען דאָס צופעליק אָפּגעשטאַנענע. אַ טאָג אין קלאַס ניט געווען — איין רינגעלע אַרויסגעפאַלן, און די גאַנצע קייט

1 וועגן אונזערע פאָדערונגען צום א״ב-ביכל זע די טעזיסן פון דער ספּעציעלער גוס-קאָמיסיע אין На путях к новой школе, 1925, № 2, стр. 5—16.

איז פאַרפאַלן. מוז מען זיך מיט זיי פאַרנעמען באַזונדער, העלפן, אונטערשטופן, צוגיין אינדיווידועל. אַן אַנדערש מאָל זיינען די אויגן שולדיק, דאַרף מען זיך ווענדן צו אַ דאָקטער. צו דער צייט דערלאַנגען הילף דעם שוואַכן טאַלמיד — דאָס איז איינע פון די גרעסטע פאַרדינסטן פאַר אַ פּעדאַגאָג.

ליטעראַטור:

1. Тихеева и Морозова — Естеств. метод обучения грамоте.
2. Шапошников — Живые звуки.
3. Степанов — Обучение грамоте без букваря.
4. Фаусек — Обучение грамоте по Монтессори.
5. Афанасьев — Краткая методика.
6. Афанасьев — Как обучать грамоте.
7. Родной язык в школе №№ 8, 11—12.
8. Яновская — Грамота и дети.
9. Штейнгауз — Школа для малышей в Англии.
(אין דעם ביכל דערציילט שטיינהויז , ווי אין די ענגלישע דאלטאן-שולן לערנען זיך די קינדער אַליין אויס לייענען).
10. זשיטאָמירסקי — וויזועל-פאָנעטישער מעטאָד, ווילנע, 1912. אין ביכל „מעטאָדישע אָנווייזונגען צו לערנען לייענען אידיש".
11. וו. ספיוואַק — מעטאָדיק פון שפראַך און ליטעראטור, I טייל, איזורע.

III. קולטור פון מינדלעכן וואָרט

1. די שפּראַך — אַ לעבעדיקער סאָציאַלער פאַקטאָר. אַף די אַרויסלאָזן-קאלאקוויומס אין די זיבניאָריקע שולן (און אויך אין די טעכני-קומס) ווייזט זיך אָפט אַרויס אַזאַ מין דערשיינונג: טאַלמידים שרייבן גאַנץ נישקאָשעדיק, האָבן אַ צוטריט צום ביכל א. א, וו. נאָר ווי עס קומט צום ריידן — איז כאַלאָשעס. פאַרקריפּלטער זאַץ-בוי, פּראָווינציעלע אויס-שפּראַך, קאָפּצאָנעסדיקע לעקסיק. און נעמען נעמט זיך עס דערפון, וואָס מע לייגט באַ אונז ווייניק אַכט אַפן מינדלעכן וואָרט.

מע פאַרגעסט אָן דער שפּראַך אַלס לעבעדיקן סאָציאַלן פאַקטאָר. מע מיינט נאָך אַלץ, אַז לערנען שפּראַך — הייסט בלויז לערנען שרייבן און לייענען. ריידן איז ניט קיין לימעד. וואָסער איד קען דאָס ניט ריידן? און דאָס איז אין דער צייט, ווען די רייד-שפּראַך קומט אַמערסטן אויס צו באַנוצן אין לעבן. בעעמעס, וויפל קומט אויס דעם דורכשניטלעכן מענטשן צו שרייבן אין זיין לעבן און וויפל — ריידן? די קולטיווירונג פון מינדלעכן וואָרט דאַרף אָנהייבן פאַרנעמען אַ כאָשעוון אָרט אין אונזער שול-אַרבעט. ס'האָט אַ געוואַלדיקע באַדייטונג פאַר אידיש, וואָס מע קוקט נאָך אַלץ אַף דעם, ווי אַף א „געמישטער" שפּראַך, אַ שפּראַך פון נידעריקן סאָרט, און אונזער שול טוט גאָרניט, אָדער זייער ווייניק, צו אויסצולעבן אָט דעמדאָזיקן ביטל-קוק.

2. וואָס הייסט עס קולטיווירן די שפראַך. קולטיווירן די שפראַך הייסט קוידעמקאָל אויסלערנען די קינדער זיך אויסדריקן מיט אַ קלאָרער, בוילעטער, פאַרשטענדלעכער שפראַך. וויפל מיספאַרשטייעניש קומען אַרויס אין לעבן פון ניט קלאָרע רייד! די שפראַך איז פריער פון אַלץ אַ מעכטיק סאָציאַל געווער, און דאָס דאָזיקע געווער דאַרף באַנוצט ווערן אַן אויסגעשלייפטע, אַ שאַרפע (ניט אין זין פון זידלען זיך און אויך ניט אין זין פון דעמאַגאָגיע), אַ בלאַנקענדיקע. דער געדאַנק דאַרף זיין קלאָר. און זיין וואָרטלעכער לעוואָש דאַרף אים זיין ווי אָנגעמאָסטן. און דאָ קומען מיר צו אַ צווייטן פונקט. קלאָרקייט און פאַרשטענדלעכקייט הייסט ניט באַרעדעוודיקייט, נײַן מאָס רייד, פאַרקערט, דאָס איבעריקע מאַכט אומקלאָר. באַזונדערס וויכטיק איז דאָס בענויגייע דעם אידישן קינד, וואָס ברענגט אָפט פון דערהיים די טעווע פון שאָלעם-אַלייכעמס אידענע פון „טעפל". אַנטוויקלען שפאָרזאַמקייט אין שפראַךבאַנוץ — דאָס דאַרף זיין די צווייטע אויפגאַבע פון דער שול.

שפאָרזאַמקייט אָבער, ווי באַוואוסט, הייסט ניט אָרעמקייט. אין גאַנג פון דער שול-אַרבעט ווערט דאָס קינד אַנטוויקלט, זיין געדאַנק ווערט פאַרטיפט און פאַרברייטערט, דיפערענצירט, און דאָס מוז קומען צום אויסדרוק אין דער שפראַך. פאַרמאָגן אַ רייכע לעקסיק — הייסט אויסדריקן דעם געדאַנק בוילעטער, אַלזייטיקער, ניואַנסירטער. באַרייכערן די לעקסיק פונם קינד — איז די דריטע וויכטיקע אויפגאַבע פון דער שפראַך-אַרבעט.

אָבער פאַרמאָגן אַ רייכע לעקסיק איז נאָך ווייניק. מע דאַרף קענען זיך שעפעריש באַנוצן מיט דעם. אין פראָצעס פון דער רייד-שפראַך באַמערקן מיר צוויי עלעמענטן: אַן אַקטיוו-שעפערישן און פאַסיוו-נאָכמאַכנדיקן. דער אויסגאַנג-פונקט פון דער אַקטיוו-שעפערישער שפראַך איז: צעגלידערונג פון פאַרוויקלטע קאָמפּלעקסן פון איבערלעבונגען, קעדיי קלאָר מאַכן, באַוואוסטיקן דאָס נאָכגעמערקטע, איבערגעלעבטע, און דער ענדפונקט איז — דאָס אָנרופן. „דאָס וואָרט איז אַ רעזולטאַט פון אָנשטרענגונג צו באַוואוסטיקן". דאָס וואָרט קאָן דאָ זיין אַן אַלטס, אָבער דאָס אַלטע איז נאָר די הילע. פאָטעבניאַ ברענגט אַ ביישפיל פון אַ קינד, וואָס מע האָט אים געוויזן אַ גלעזערנעם קײַלעך. דאָס קינד האָט געקוקט אַף דעם, שטאַרק באַטראַכט און מיטאַמאָל אַרויסגעשאָסן: אַרבוז, — אַ קליינינקער, נאָר כאַראַקטעריסטישער ביישפיל פון אַ שעפערישן שפראַך-אַקט.

פאַרקערט איז ביי דער פאַסיוו-נאָכמאַכנדיקער שפראַך. דער ריידער זוכט ניט קיין נייע זייטן פון אַ וואָסער ס'איז דערשיינונג. „ער איז ניט אויפגערודערט מימן הייליקן אומרו פון וואָרט-שאַפן. ער באַנוגנט זיך מיט ריידשאַבלאָנען, שטאַמפן, אַף אויסדריקן ניט קיין אייגענע געדאַנקען"[1].

1 זע וועגן דער פראַגע—אַפאַנאַסיעוו „מעטאָדיק פון מוטער-שפראַך", פולע אויסגאַבע פון 1924, ז. 16.

די שול דאַרף אַנטוויקלען דעם אַקטיוו-שעפערישן שפּראַכלעכן פּראָצעס. זי דאַרף באַנוצן אַזוינע מעטאָדן, וואָס זאָלן אַרויסרופן און אַנטוויקלען די אַקטיווע שעפערישע רייד. און דער גרונט-צוגאַנג איז דאָ: באַזירן זיך אַף דער לעבעדיקער שפּראַך פון דעם קינד, אַף זיינע איינדרוקן און איבערלעבונגען. כ'איז שוין אַן אַלטער קלאַל: דאָס נאָענטע, דאָס אינטימע, דאָס איבערגעלעבטע — רופן אַרויס דאָס שעפערישע וואָרט. וואָס פאַר אַ שעפערישע וואָרט-כוואַליע עס איז דורכגעגאַנגען אין די שולן אין דער וואָך פון לענינס טויט — געדענקען נאָך מיסטאַמע אַלע לערער. די שול דאַרף אַריינטראָגן פּלאַנמעסיקייט, סיסטעמאַטיזאַציע אין דער שפּראַך-אַרבעט, אָבער זי טאָר זיך ניט אָפּרייסן פון דעם לעבעדיקן קוואַל פון דער קינדערשער שפּראַך. קינדער זיינען אָפט גרויסע שפּראַך-שעפער. אַלפּי אינטויִטיווער אַנאַלאָגיע שאַפן זיי אָפט אַזוינע געראָטענע ווערטער און אויסדריקן, וואָס קענען אַפילע אויסגענוצט ווערן פון דערוואַקסענע[1]. וועקן, דערמונטערן די שפּראַך-שעפערישקייט פונם קינד — דאָס איז די ערשטע גרויסע אויפגאַבע פונם לערער בענוגייע דער מינדלעכער שפּראַך-קולטור.

3. אָרטאָעפּיע און די ליטעראַרישע שפּראַך. מיר טאָרן אָבער די קינדערשע שפּראַך ניט פעטישיזירן. דאָס קינד ברענגט אָפט פון זיין סוויווע גראָבע גרייזן אין אויסשפּראַך, לעקסיק (רוסיזמען), זאַצבוי. אָרטאָעפּיע — דאָס לערנען די קינדער ריכטיק און שיין ריידן — דאַרף פאַרנעמען אַ בעקאַוועדיקן אָרט אין דער שפּראַך-אַרבעט פונם לערער. די גרייזן דאַרפן באַקעמפט און אויסגעוואָרצלט ווערן. אָבער דאָ שטויסן מיר זיך אָן אָן דער פראַגע וועגן ליטעראַרישן דיאַלעקט. געוויס איז פון סאָציאַל-קולטורעלן שטאַנדפּונקט וויכטיק, אַז די ליטעראַרישע אויסשפּראַך זאָל אַרויסשטויסן די פאַרשיידענע דיאַלעקטן, וואָס פאַרמינערן שטאַרק די סאָציאַלע פונקציע פון דער שפּראַך (מענטשן פאַרשטייען ניט גוט איינע די אַנדערע). איז אָבער, ערשטנס, נאָך ניט קלאָר בא אונז, וואָסער דיאַלעקט זאָלן מיר האַלטן פאַרן ליטעראַרישן. צווייטנס, קען זיך די שול ניט אַריינמישן אין דעמדאָזיקן דיאַלעקטן-שטרייט, ווייל דעמאָלט וואָלט איר אויסגעקומען פאַרגוואַלטיקן די לעבעדיקע רייד פונם קינד און אויפשטעלן אַ וואַנט צווישן קינד און היים[3]. אַלנפאַלס, דאַרפן אויסגעוואָרצלט ווערן די גראָבע פּראָווינציעלע ווילד-גראָזן פון דער שפּראַך, ווי זשעכטשיק, רויטשינקער, האָבון, סאַבעס, סוסטער א. אַ. רוסיזמען, לעקסישע, פאָנעטישע און סינטאַקסישע, ווי סקאַמייקע, קאַראַנדאַש, קאָמנאַטע, בליודקע, טעטריאַד פּאָלוטשעט; כאַראַקטיער, ליטיעראַטור, טיעכניקום; איך אופּגעשטאַנען זייער פרי א. אַנד. ביכלאַל קינדערשע רייד-דעפעקטן.

1 כ' זאַרעצקי לייגט פאָר אַזאַ אויסוועג: ריידן דיאַלעקטיש און לייענען ליטעראַריש. זע „אַף די וועגן", 1928, נומ. 1, ז. 65.

3 צום באַדויערן איז אַף דעם געביט נאָך בא אונז גאָרניט געטאָן געוואָרן. קיין מאַטעריאַלן ניט געזאַמלט.

איין זאַך דאַרף דער לערער האָבן אין זינען! אין זיין קאַמף קעגן גרייזן — ניט באַקעמפן דאָס ווירקלעך פאָלקסטימלעך-קינדערישע אין דער שפראַך, דאָס וואָס עס גיט איר אָפט צו דעם גאַנצן כיין און האַרציקע זאַפ-טיקייט. זאָל דער לערער געדענקען, אַז דאָס דיאַלעקטיש-פאָלקסטימלעכע שפילט ביכלאַל אַ קאָלאָסאַלע ראָל אין באַנייען די ליטעראַרישע שפראַך. וואָס איז שייעך די „פאָלקסטימלעכע" שאָוויניסטישע ווערטלעך ווי אָרל, גאַי, שיי-געץ א. אנד. — דאַרפן זיי וואָס גיכער און וואָס אַקשאָנעסדיקער אויסגע-וואָרצלט ווערן.

4. זאַכלעכע אָדער עמאָציאָנעלע שפראַך. צווישן לערער דעבאַטירט מען אָפט די פראַגע: צי דאַרף מען אַנטוויקלען באַם קינד די זאַכלעכע אָדער עמאָציאָנעלע שפראַך. אָבער אַזוי שטעלן די פראַגע הייסט זיין אָפגעריסן פון לעבן. סאַי די זאַכלעכע, סאַי די עמאָציאָנעלע שפראַך שפילן אַ קאָלאָסאַלע ראָל אין לעבן, וואָס פאַר אַ געוואַלדיקע ווירקונג עס האָט, לעמאָשל, אַ רעד-נער, וואָס באַזיצט די פעאיקייט צו ריידן מיט דער שפראַך פון געפיל און בילד, ווי געשפאַנט מע הערט אים! אויך אין געוויינלעכן טאָג-טעגלעכן צווישנלעבן פון מענטשן שפילט די עמאָציאָנעלע שפראַך אַ גרויסע ראָל און איר ווירקונג איז איין לעשאַער. אַ באַוויז — די פאָלקשפראַך, ווי עמאָציאָנעל און עקספרעסיוו זי איז! פון דער אַנדערער זייט, זיינען אין לעבן פאַראַן פיל פאַלן, ווען אַ מענטש דאַרף און מוז קענען באַנוצן אַ פינקטלעכע, גענויע שפראַך, ווי צ. ב. ש., אַף אַ זאַכלעכער זיצונג, וואו ס'ווערן באַהאַנדלט ריין פראַקטישע פראַגן.

5. די ראָליע פונם לערער. דער לערער שפילט אַ כאָשעווע ראָל אין דער אַנטוויקלונג פון דער מינדלעכער שפראַך-קולטור. ריישיס, דינט זיין שפראַך פאַר אַ מוסטער, ער שאַפט, אַזוי צו זאָגן, די קולטורעלע שפראַך-סוויווע פאַרן קינד. דער לערער דאַרף, בעכיין, אין זיין לעבעדיקער טאָג-טעג-לעכער שפראַך פאַרווירקלעכן די אַלע אויפגאַבן, וואָס וועגן זיי האָבן מיר גע-רעדט אויבן. צום באַדויערן קען דער לערער אָפט אַליין ניט ווי ס'באַדאַרף צו זיין די שפראַך, רעדט אַף אַ טרוקענעם, צעבראָכענעם, אָפט פאַרגרייזטן „זשאַרגאָן". דאָס אַלטע שפריכוואָרט, „רויפע, הייל זיך אַליין אויס" איז דאָ גילטיק.

און דאָ קומען מיר טאַקע צו דער פראַגע וועגן דעם לערערס ראָל אַלס שפראַך-רויפע, אַלס רעגוליאַטאָר פון דער קינדערשער שפראַך. דער לערער דאַרף און מוז זיך אַריינמישן אין דער קינדערשער שפראַך, אָבער דאָ דאַרף ער אַרויסווייזן דעם מאַקסימום טאַקט. וועט דער לערער, לאָמיר זאָגן, זיך אַלע ווילע אַריינמישן, „אַריינפאַלן אין די רייד" מיט זיינע אויסבעסערונגען — וועט ער איבערשלאָגן דעם קינדס געדאַנקען-שטראָם, נערווירן אים, און סאָפ-קאָלסאָף וועט אַזאַ איינער שוין פאַרזאָגן אַ צענטן צו נעמען אַ וואָרט אָדער

עפּעס דערציילן [1]. דאָס בעסטע איז, ווען דער לערער דיסקאָנטירט, פאַרשרייבט באַ זיך די גרייזן און קלייבט זיי דערנאָך פאַנאַנדער מיטן גאַנצן קלאַס, גיט זיינע אָנווייזונגען, אָרגאַניזירט איבונגען, שמועסט זיך דורך אינדיווידועל (וועגן ריין אינדיווידועלע רייד-דעפעקטן פונם קינד). אָפט קען דער לערער אומבאַמערקט אויסבעסערן דעם פעלער.

— דער ביכעלע, וואָס איר האָט מיר געגעבן איז זייער אַ גוטשינקער.— מיט וואָס איז ער אַ גוטינקער?

קעדיי צו קענען אָנפירן מיט דער מינדלעכער שפּראַך-אַנטוויקלונג, דאַרף דער לערער גוט דערלערנען דעם דיאַלעקט פון דער קינדערשער סוויווע, זיינע פאָנעטישע און לעקסישע באַזונדערקייטן. דאָס איז ביכלאַל נויטיק אין די אינטערעסן פון נאָרמאַלן גאַנג פון פעדגאָגישן פּראָצעס, ווייל דאָס ניט וויסן די שפּראַך פון די קינדער און זייער אַרום קאָן אָפט אויפשטעלן אַ וואַנט צווישן לערער און קינדער. איך בין אַמאָל בייגעווען אַף אַ לימעד, ווען אַ לערער האָט זיך אַ לענגערע צייט ניט געקענט צונויפריידן מיט די קינדער, ווייל ער האָט באַנוצט דאָס וואָרט „קו״, וואָס איז פאַר זיי געווען אומפאַרשטענדלעך (אין זייער דיאַלעקט הייסט אַ קו—בעהיימע).

דער לערער דאַרף דיסקאָנטירן באַ זיך די שפּראַך-אָנזאַמלונג פון די קינדער. קעדיי צו האָבן די מעגלעכקייט צו באַנוצן זיך מיט זיי און פאַרוואַנדלען זיי אין לעבעדיקען, ווירקעוודיקן קאַפּיטאַל.

פאַרשטייט זיך, אַז דער לערער אַליין דאַרף ריידן אַף דעם ליטעראַרישן דיאַלעקט, אַף וויפל אַזיינער איז שוין באַ אַ היינטיקן טאָג פאַראַנען. אונזער אָפּגעלאָזנקייט אַף דעם געביט (דער לערער רעדט, ווי די מאַמע האָט אים געלערנט) דאַרף מען מיטן וואָרצל אויסרייסן. די האַסכאָלע דאַרפן מאַכן די פעדטעכניקומס.

6. נאַטירלעכע פאָרמען און מעטאָדן פון אַנטוויקלען די מינדלעכע שפּראַך באַ דער קאָמפּלעקס-סיסטעם. די קאָמפּלעקס-סיסטעם גיט גרויסע מעגלעכקייטן דעם לערער אין דער שפּראַך-אַרבעט מיט די קינדער. די אַרבעט נאָך דער גוס-פּראָגראַם, אויב זי ווערט נאָר דורכגעפירט אַף אַ ווירקלעך-לעבעדיקן אויפן, מוז פאַנאַנדערוויקלען די רייד פון די קינדער. די פאַרברייטערונג פון דער לעבן-דערפאַרונג, די אַרבעט-פּראָצעסן, די נייע קענטענישן קענען ניט ניט אַרויסרופן קיין אַנטוויקלונג און קוואַליפיצירונג פון דער שפּראַך. באַ דער אַרבעט לויט דער קאָמפּלעקס-סיסטעם האָט דער לערער אין זיין רעשוס אַ גאַנצע ריי נאַטירלעכע מעטאָדן, וואָס העלפן מיט דער אַנטוויקלונג פון דער מינדלעכער שפּראַך. ער דאַרף נאָר ווי געהעריק און געשיקט מיט זיי זיך אויסנוצן. דידאַקטיקע מעטאָדן זיינען:

---

1 אָפט טרעפט, אַז נאָכן לערערס אָנווייזן כאַזערט דאָס קינד נאָך מער איבער דעם גרייז און זיינע כאַווײרים לאַכן

א. שמועסן. פון די פאַרשיידענע טיפּן שמועסן וואָס זיינען פאַראַן (ניט דאָ איז דער אָרט זיי פאַנאַנדערצוקלייבן), איז פאַר דער שפּראַך-אַנטוויקלונג באַזונדערס וויכטיק דער שמועס. נאָך פריש-איבערגעלעבטע נייע איינדרוקן פון לעבן און נאַטור. מע גייט פרילינג אַ קוק טאָן דעם אייזגאַנג. דאָס וואַסער האָט זיך אויפגעהויבן און שטורעמט און ברילט. גרויסע, מוירעדיקע אייז-כאַיעס שווימען, קריכן איינע אַף די אַנדערע. אָט גייט אָן אַן אייז-כאַיע אַף דער בריק-נאָז און ווערט צעזעצט. די קינדער זיינען פאַרגאַפט... מע קומט צוריק אין קלאַס. מע טיילט זיך מיט די איינדרוקן. דער לערער שטעלט אַריין פון צייט צו צייט אַ פראַגע. ווי האָבן אויסגעזען די קריעס? וואָס וואָלט געווען אַז זיי וואָלטן באַגעגנט אַ שיפעלע? אָרגאַניש ווערן אַריינגעפירט נייע ווערטער, עמאָציאָנעלע אויסדריקן א. א. דאָסזעלבע אויך נאָך אַן עקסקורסיע אַף אַ פאַבריק, אין דאָרף.

נאָענט צו דעם טיפּ איז אויך דער שמועס-דערינערונג. מע דערמאָנט זיך וועגן דעם, וואָס מע האָט שוין לאַנג איבערגעלעבט. עס גייט די טעמע „קליידונג". דער לערער שטעלט די קינדער אַ פראַגע: ווער געדענקט, ווי מע האָט אים אויפגענייט אַ נײַ קליידעלע, אַ נײַ קאָסטיומעלע? די קינדער דערציילן זייערע איבערלעבונגען. דער לערער דערציילט עפּעס וועגן זיך אויך... בכלל, דאַרף זיך דער לערער ניט באַנוגענען מיט טרוקענע סכעמאַטישע ענטפערן פון די קינדער, ער דאַרף זיי סטימולירן, אומבאַמערקט שטויסן אַף לענגערע דערציילונגען און איינדרוקן-איבערגעבונגען, און זיין אייגענער ביישפּיל קען דאָ אַסאַך העלפן. אַזאַ שמועס דאַרף צום סאָף סינטעזירט ווערן אין א קאָלעקטיוו מאַיסעלע, וואָס די קינדער שטעלן צונויף (מינדלעך, מע קען זי דערנאָך, אויב די קינדער קענען שוין, פאַרשרייבן). דאָס געשאַפענע מאַיסעלע (אַ שיפעלע צווישן די קריעס, כאַנעס קליידעלע) דאַרף גוט פאַרפיקסירט ווערן אין קינדערשן זיקאָרן דורך אָפטן אומקערן זיך צו איר.

סיי דער איינדרוקן-שמועס, סיי דער דערינערונג-שמועס קען האָבן אַן אָרט אין אַלע קלאַסן פון אינגערן קאָנצענטר (אין די עלטערע אין אַ קאָמפּליצירטערער, אינדיווידואַליזירטערער פאָרם).

אַ צווייטער טיפּ שמועס איז דער שמועס-באַהאַנדלונג, מע באַהאַנדלט זאַכלעך אַ וואָסער ס'איז פראַגע, לעבן און נאַטור-דערשיינונג. די קינדער זאָגן אַרויס זייערע מיינונגען. סאָפּקאָלסאָף קומט מען צו אַן אויספיר, מע שטעלט עפּעס פעסט. אָט דער טיפּ שמועס איז זייער וויכטיק פאַר דער אַנטוויקלונג פון דער זאַכלעכער שפּראַך. געוויינלעך, דאַרף ער פאָרקומען נאָכדעם, ווי די קינדער האָבן זיך שוין געטיילט מיט זייערע לעבעדיקע איינדרוקן. בײַ אַזאַ שמועס דאַרף דער לערער שטיין אַף דער וואַך פון דער קלאָרקייט פון די קינדערשע ענטפערן, אויב אַ קינד זאָגט ניט קלאָר אַרויס זיין געדאַנק, דאַרף דער לערער אים קומען צו הילף, ניט מיט זיינע געדאַנקען, פאַרשטייט זיך, נאָר מיט זיינע אַרויספירנדיקע שטויס-פראַגן. צום סאָף דאַרף אַזאַ שמועס סינ-

טעזירט ווערן אין עטלעכע קורצע, פינקטלעכע פאָרמולירונגען, וואָס ווערן פאַרשריבן.

אויך דער טיפ שמועס קען ברייט אָנגעווענדעט ווערן אין אַלע קלאַסן. וואָס אַ גרופע העכער, דאַרף דערדאָזיקער שמועס אָננעמען דעם כאַראַקטער פון אַ קאָלעקטיווער, וויסנשאַפט-אַרטיקער, פאָרשונג פון אַ וואָסער ס'איז דערשיינונג, געפירט אַף אַ שטרענג אינדוקטיוון אויפן. „אין אונזער מאָדערנער שול פון דער 1-טער שטופע דאַרפן די קענטענישן זיך באַקומען ניט ווי אַ אַ פויעליויצע פון איינכאַזערן פאַרטיקעס, נאָר פון דורכאַרבעטן דעם מאַטעריאַל מיט מיטלען, וואָס זיינען צוטריטלעך פאַר די טאַלמידים, פון אויסטויש מיט די רעזולטאַטן פון דער אייגענער דערפאַרונג. דער שמועס איז טאַקע אַ מאָמענט פון אַזאַ דערפאַרונג-אויסטויש, אַף אים ווערן געמאַכט אויך די אויספירן פון דער קאָלעקטיווער דערפאַרונג פון דער גאַנצער גרופע, די אויספירן ווערן, אויב ס'איז נויטיק, פאַריכט דורכן לערער, אָבער געמאַכט ווערן זיי ניט דורך אים, נאָר דורך די קינדער. אויב די אַרבעט איז אָוועקגעשטעלט ריכטיק, אויב די אויספירן זיינען טאַקע רעזולטאַטן פון אַ לאַנגן פראָצעס פון דערלערנען דעם איניען, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן פון זעלבשטענדיקע נאָכמערקונגען און פאַרפעסטיקט געוואָרן גראַפיש, שריפטלעך, מינדלעך — אין אַ איבערדערציילונג אָדער פאָרטראַג — דאַן איז ניטאָ קיין נויטיקייט אויסכאַזערן אָט די אויספירן, זיי דאַרפן אַליין אַריינגיין אין דעם אויצער פון קענטענישן און פאָרשטעלונגען פון די טאַלמידים"[1].

מיר קענען זיך דאָ פאַרשטענדלעך, ניט אַריינלאָזן אין די פראָטים פון דער אָרגאַניזאַציע פון אַ שמועס. דאָס געהער צו דער אַלגעמיינער טעאָריע פון פעדאַגאָגישן פראָצעס. נאָר איין מאָמענט, וואָס האָט אַ נעענטערע שייכעס צו שפראַך מוז דאָ אָפגעמערקט ווערן. פון שטאַנדפונקט פון שפראַך-אַנטוויקלונג פאָדערט אָפט דער לערער באַ די קינדער פולע ענטפערן. דאָס איז ניט ריכטיק. אין לעבן רעדט מען ניט מיט פולע ענטפערן. דאָס פאָדערן פולע ענטפערן מאַכט דעם שמועס ניט נאַטירלעך, אָנגעצויגן. דאָס יאָ: מע דאַרף אַזוי שטעלן די פראַגע, אַז דאָס קינד זאָל געצוואונגען זיין צו געבן פולערע ענטפערס אַף דער פראַגע: „דיר איז געפעלן דאָס מאַיסעלע?" וועט דער טאַלמיד ענטפערן גאַנץ לאַקאָניש „יאָ" אָדער „ניין" (גיכער „יאָ"...). אַן אַנדער ענטפער וועט זיך באַקומען, ווען דער לערער וועט פרעגן: „מיט וואָס איז דיר דאָס מאַיסעלע געפעלן?" דאָ וועט דאָס קינד זיך דאַרפן אַביסל פאַרטראַכטן, זוכן צו מאָטיווירן זיין ענטפער. דער גוירל פון דעם ענטפער ליגט, בעכיין, אין דער פראַגע גופע. אַגעוו, באַקומען זיך די פולע ענטפערס צום סאָף, ווען מע פאָרמולירט די אויספירן. פון שטאַנדפונקט פון שפראַך-אַנטוויקלונג איז אויך נויטיק אַריינציען אין שמועס וואָס אַ גרעסערע

[1] Прогр. и метод. записки единой трудов. школы, вып. II, 1928 г. стр. 165.

צאָל קינדער, ניט פאַרלאָזן זיך אַף האַנט-הויבעריי, אַליין פרעגן באַ דעם, באַ יענעם.

ב. דאָס דערציילן. דער שמועס-מעטאָד האָט אין זיך דעם אומפאַרמיידלעכן דעפעקט, וואָס ווי גוט ער זאָל ניט זיין אָרגאַניזירט, גיט ער דאָך אַ צעברעקלטן אויסדרוק פון געדאַנק און שפּראַך. כּוצדעם, געהערט אין שמועס די איניציאַטיוו אינגאַנצן דעם לערער. אָט דעם כעסאָרן דאַרף און קען מעמאַלע זיין דאָס דערציילן. שוין אין שמועס דאַרף דער לערער שטיסן, סטימולירן די קינדער צו דערציילן. ס'איז אָבער נייטיק גיין ווייטער און אָרגאַניזירן (אָנהויבנדיק פון צווייטן קלאַס) ספּעציעלע שאָען פון דערציילן. ווי שעפעריש איז דאָס קינד אין זיין דערציילן. דאָ דאַרף ער קאָנסטרואירן, בויען געפינען די פּאַסיקע ווערטער, אויסדריקן. דער בעסטער מאַטעריאַל פאַר דערציילן איז די פּערזענלעכע איבערלעבונג, וואָס סטימולירט און אַקטיוויזירט דאָס קינדערשע שאַפן. ס'טויג אָבער אויך דאָס איבערדערציילן אַ געהערטע אָדער געלייענטע מאַיסע. אין ערשטן פאַל רעפּראָדוצירט דאָס קינד דעם לעבעדיקן, זאַפטיקן דערצייל-סטיל פון זיין סוויווע, אין צווייטן פאַל טרעפט גאַנץ אָפט, אַז דאָס קינד פאַרגעדענקט גאַנצע שטיקער פון געלייענטן ביכל. דאָס אַלטע איבערדערציילן פון געלייענטן איז געווען נודנע, ווייל קינדער האָבן איבערגעקייט הונדערט מאָל, וואָס אַלע האָבן שוין געלייענט... דאָ דערציילט דאָס קינד אַ נייס. מ'קען אויך באַנוצן פאַנטאַזיע-טעמען, אויסטראַכטעניש, „אַ געשעעניש אַפן שיפלעך-שפּאַציר". „איך פלי אַף אַ פאַפּירענעם שלאַנג", „וואָס דערציילט דאָס פייגעלע פון די וואַרעמע לענדער" א. א. וו. א כאָלעם א. א.

דאָס דערציילן דאַרף פאָרקומען אַף אַ צוגעגרייטן אויפן. די קינדער פאַרשרייבן זיך פריער באַם לערער, ווען און וועגן וואָס זיי ווילן דערציילן. גוט, אַז ס'איז דאָ אַ באַשטימטער טאָג אין וואָך—די קינדער וואַרטן אַף אים מיט אומגעדולד. נאָכן דערציילן זאָגן זיך די קינדער אַרויס. אויך דער לערער גיט זיין אָפּשאַצונג, ווייזט אָן די מאַילעס און כעסרוינעס. באַזונדערס איז נייטיק אופמערקזאַם מאַכן אַף דעפעקטן אין דער צייטלעך-רוימלעכער סיידערונג פון דער דערציילונג. אָפּמערקן די מאָמענטן, וואָס זיינען קעגן דער ווירקלעכקייט (ווי, לעמאָשל, אַ קינד האָט דערציילט, ווי ער איז געקראָכן אַף אַ בוים רייסן יאַגעדעס. דאָס דאַרף מען ניט צונויפמישן מיט דעם פאַל, ווען אַ קינד דערציילט אַף אַ פאַנטאַסטישע טעמע). די אָנווייזונגען דאַרפן געמאַכט ווערן מיט טאַקט, קעדיי ניט אָפּשלאָגן באַ די קינדער דעם כיישעק צו דערציילן.

אַנדערע מיינען, אַז דאָס דערציילן איז אַן אייסעק נאָר פאַר די אינגערע גרופּן. דאָס איז פאַלש. אויך אין דריטן און פערטן קלאַס דאַרף מען פּראַקטיקירן דאָס דערציילן, נאָר, פאַרשטייט זיך, מיט אַ קאָמפּליצירטער פאָרם און טיפערן אינהאַלט.

ג. דאָס דערציילן פונם לערער. די קינדער פאָדערן, און מיט רעכט, אַז דער לערער זאָל אויך עפּעס דערציילן. און ער דאַרף טאַקע קענען עפּעס דערציילן. און זיין דערציילונג דאַרף טאַקע זיין אַ מוסטער פון אינטימקייט, אויפריכטיקייט, לעבעדיק-זאַפטיקער שפּראַך, קאָנקרעטקייט און אָנשוילעכקייט.

צום באַדויערן, איז די דערצייל-קונסט זייער שוואַך אַנטוויקלט באַ אונז. דער לערער האַלט, אַז צום דערציילן דאַרף מען האָבן טאַלאַנט. דאָס איז ניט ריכטיק. יעדער לערער קען זיך אויסלערנען דערציילן, ער דאַרף נאָר אַרבעטן איבער זיך. צום דערציילן דאַרף מען זיך גוט צוגרייטן, אַלזייטיק זיך באַקאָנען מיט מאַטעריאַל, מיט די מענטשן, וואָס וועלן פיגורירן אין דער דערציילונג (קליידונג, וואוינונגען, שפּראַך, אַרט דענקען), אויסאַרבעטן אַ פּאַסיקע פאָרם. די באַזונדערע טיילן דאַרפן זיין שטאַרק בוילעט. דאָס אומטויכיקע — באַזייטיקט. די האַנדלונג, — פּאָשעט, אומיטלבאַר און באַלעבט, דער דיאַלאָג — אַ דירעקטער. אומקערן זיך צוריק — טאָר מען ניט, און דעריקער — וואָס ווייניקער באַשרייבונג און וואָס מער האַנדלונג! בעסער איז, ווען דער לערער שרייבט אָן פריער פאַר זיך די דערציילונג. דאָ קען ער פּאָרויסזען און באַטראַכטן אַלע פּראָטים. אָבער דערציילן דאַרף מען נאָכדעם פריי, שעפעריש, ניט פאַרשקלאַפט צום אָנגעשריבענעם טעקסט, דערציילן אויסדריקלעך, לעבעדיק, מיטן פּאַסיקן טאָן און שטים-טעמבר, מיט נייטיקער באַטאָנונג און אינדיווידואַליזירונג פון דיאַלאָג, אָבער אָן איבעריקע האַוואַיעס און טעאַטראַלישער זשעסטיקולאַציע.

ד. מינדלעכע באַשרייבונגען. באַשרייבן אַ זאַך הייסט אויסלערנען זיך זען און הערן, אריענטירן זיך אין אַן אומבאַקאַנטער אומגעבונג, אין אַ באַשטימטן סיידער אויסלייגן דאָס געזעענע און געהערטע. דעריבער זיינען באַשרייבונגען אויסערסט וויכטיק פאַר דער אינטעליקטועלער אנטוויקלונג ביכלאַל און שפּראַך-אנטוויקלונג — ביפראַט. מאַטעריאַל פאַר באַשרייבונגען — פון די קאָמפּלעקסן-טעמעס. אָנהויבן אין ערשטן קלאַס פון קליינע קאָנקרעטע זאַכן (ווי, לעמאָשל, באַלעכאַים, געוויקסן) און וואָס ווייטער אריבערגיין צו אלץ מער קאָמפּליצירטע זאַכן. באַשרייבן דעם אויסערלעכן אויסזען פון אַ געביידע, אַ וויטרינע מיט אויסגעשטעלטע זאַכן, באַקאַנטע מענטשן („מיר זאָלן זיי דערקענען”), באַשרייבן די קלאַנגען-וועלט, (אין שול, אינדערהיים, אַפן גאַס, זומער אין פעלד און אין וואַלד), אַן עקסקורסיע אַף אַ פּאַבריק, אין דער נאַטור, אַפן מאַרק, כאַראַקטעריזירן פאַרשוינען פון קינסטלערישע ווערק (אין דער עלטערער גרופּע), פון לעבן נאָך זייערע טאַטן און אויפירונג. ס'איז נויטיק צו איבן זיך אין באַשרייבן אי פון נאַטור, אי פון זיקאָרן, אי פון פאַנטאַזיע („דאָס לעבן פון א אינגל אין אַן איינזאַמער שמירע-ביידל”). אין די אינגערע קלאַסן זיינען נייטיק הילף-פראַגן אַפן לימעד. (מיט וואָס איז באַדעקט די הון? וואו זיינען באַ איר די לענגסטע פעדערן

2439—3*

א. א. וו.״). „קעדיי צו דערנעענטערן צום קינד דעם קעגנשטאַנד, וואָס מע
באַשרייבט, דאַרף מען אים קאָנקרעטיזירן, ד. ה. פאָרלייגן באשרייבן ניט הינ-
דעלעך ביכלאַל, נאָר די „קינדערלעך פון אונזער געלעגער״ [1]. ווען דער לערער
וויל דורכפירן אַ באַשרייבונג פון זיקאָרן, דאַרף ער די קינדער פריער מיט אַ
פּאָר טעג פארגעבן זיך גוט צוקוקן צו דער זאַך. („אין אַפּאָר טעג ארום וועלן
מיר, קינדער באַשרייבן אַ שמידעריי, קוקט זיך גוט צו ווער און ווי מע אַרבעט,
מיט וואָסערע געצייג א. א. וו.). דאָס אנטוויקלט באַ די קינדער די נאָכ-
מערקונג-פעאיקייט.

דער כאַראַקטער פון באַשרייבן דאַרף אף די ערשטע שטופן טראגן אַ
סינקרעטישן כאַראַקטער. דאָס זאַכלעכע און עמאָציאָנעל-קינסטלערישע גייען
צוזאַמען. אין די עלטערע גרופן (3, 4) קען מען און מע דאַרף שוין דיפע-
רענצירן די באַשרייבונגען אַף זאַכלעכע און עמאָציאָנעל-קינסטלערישע.

ה. באַריכטן און פאָרטראַגן. דידאַזיקע מינדלעכע רייד-פאָרמע
איז אין אונזער היינטצייטיקן לעבן זייער אַ פאַרשפרייטע, און דאָך וויפל קע-
נען קלאָר דערציילן וועגן אַן אָפּגעטאָנענער שטיקל מעלאָכע? וויפל קענען
מאַכן זאַכלעך אַ פאָרטראג וועגן אַ וואָסער עס איז פראַגע? פון אויבנאויף
קען זיך דוכטן, אַז דידאָזיקע פאָרמען האָבן מיט דער ערשטער שטופע ניט צו
טאָן. נאָר דאָס איז ניט ריכטיק. שוין אין ערשטן קלאַס איז פאַראַן אַ קערנדל
פון אַ באַריכט. אַ קינד האָט באַקומען אַן אויפגאַבע עפעס דערוויסן זיך אינ-
דערהיים און דערציילן אין קלאַס פאַר אַלעמען, (וועגן 1-טן מאַי, לאָמיר זאָגן).
דער סאַנקאָם דאַרף אָפּגעבן אַ באַריכט וועגן זיין אַרבעט א. א. וו. אָט די-
דאָזיקע פּאָשעטע מיטיילונגען וואַקסן אויס אין די עלטערע גרופעס און באַ-
ריכטן און פאָרטראַגן. „דאָסדאָזיקע הויכע וואָרט דאַרף ניט שרעקן ניט דעם
לערער, ניט די טאַלמידים. דאָס איז אַ זאַכלעכע מיטיילונג פון אַ טאַלמיד
וועגן דעם, וואָס ער האָט אויסגעפילט לויט דער שליכעס פון קאָלעקטיוו,
אָדער לויט דער אייגענער איניציאַטיוו, וואָס ער האָט זיך דערוואוסט פון דער
אויספאָרשונג, וואָס איז אים איבערגעגעבן צו מאַכן, אָדער פון א דורכגעליי-
ענטן בוך. דער אינהאַלט פונם באַריכט אָדער פאָרטראג דאַרף זיין ניי און
נייטיק פאַר די צוהערער״ [2]. דער באַריכט אָדער פאָרטראג דאַרף זיין גוט
צוגעגרייט. דער לערער טאָר ניט אַרויסלאָזן דעם פאָרטרעגער, ניט באַקע-
נענדיק זיך פריער מיט זיין פּלאַן אָדער טעזיסן. נאָכמער, ס׳איז אומבאַדינגט
נייטיק, אַז דער לערער זאָל קומען צוהילף דעם פאָרטרעגער באַם צוזאַמענ-
שטעלן דעם פּלאַן אין טעזיסן. נאָכן פאָרטראג דאַרף דער לערער, אף אַ
טאַקטישן אויפן מאַכן באַמערקונגען וועגן כעסרוינעס אין דער פאָרם פון פאָר-
טראג.

1 באַרכין Развитие речи, стр. 9.
2 „פראָגראַמען פון דער איינהייטלעכער ארבעטשול״—2-טער באַנד, ז. 168.

די פּאָרטראגן קענען זיין צוגעגרייט אינדיווידועל אָדער אין גרופּעס אין לעצטן פאַל רוקט ארויס די גרופּע אַ פאַראַנטוואָרטלעכן פּאָרטרעגער. די קאָלעקטיווע ארבעט דאַרף ניט פאַרשטאַנען ווערן אין דעם זין, אַז קיין אינדיווידועלע ארויסטרעטונגען טאָרן ניט זיין. דער קאָלעקטיוויזם דאַרף באשטיין אין דעם, וואָס דער אינדיווידועלער אָדער גרופּעדיקער פּאָרטראַג זאָל זיין אן אָרגאַנישער טייל פון אַ גאַנצער אַרבעט, וואָס דער קאָלעקטיוו האָט אָנגעהויבן.

ס'איז געוואונטשן גלייך פונאָנהויב איינגעוואוינען די קינדער געבן זייערע באַריכטן אויסווייניק.

אויך דער לערער קען פון צייט צו צייט (ניט מיסברויכן מיט דעם!) אַרויסטרעטן מיט אַ פּאָרטראַג, צו וועלכן ער דאַרף זיך ווי געהעריק צוגרייטן ווייל זיין פּאָרטראג וועט זיין פאַר די קינדער אַ לעבעדיקער מוסטער.

ו. **שפּיל און דראמאטיזאציע.** דאָס זיינען אויך אלגעמיינע אקטיוו-שעפערישע אַרבעט-מעטאָדן פון אונזער שול, וואָס קענען שפּילן א גרויסע ראָל אין דער מינדלעכער שפּראַך-אנטוויקלונג. ווער ווייס ניט, וויפל לעבעדיקייט, טעמפּעראַמענט, אויסדרוקספולקייט, לאָגיק עס איז פאַראַן אין די קינדערשע שפּילן. דער לערער דארף עס האָבן אינזינען, לייגן אכט אַף די קינדערשע שפּילן, אופהויבן זיי אַף א העכערע מאַדרייגע, אויסנוצן זיי אלס אַקטיוון אַרבעט-מעטאָד. צום גרויס באדויערן, טוט מען און מע שפּילט אין אונזערע שולן אין „שאָל קאָזיאָל דאָראָגאָיו״...

דראַמאַטיזאציע איז אויך אייגנטלעך א ווייטערדיקע אנטוויקלונג פון שפּיל. „דאָס איז א באַזונדער ארט שפּיל, וואָס גיסט צונויף פאַרן קינד ביידע וועלטן — דיווירקלעכע און פארגעשטעלטע. דאָס ווערטפולסטע אין אָט דער שפּיל איז דאָס, וואָס עס ווערט אויסגעאַרבעט די פעאיקייט צו פאַרשטיין (אַריינגיין אין דער לאַגע) מענטשן פון פאַרשיידענע עלטערס בא פאַרשיידענע לעבן-באדינגונגען, באַגרייפט די סאָציאַלע פונקציעס פון דער שפּראַך — דער באלמעלאָכע וועט בא אים ריידן ניט מיט דער שפּראַך, וואָס דער סויכער אָדער פויער״ [1].

אַ שאָד נאָר, וואָס די לערער נוצן אויס די דראמאטיזאציע שפּיל בלויז פאַר סצענקעס פון בוך, ווען מע קען מיט דער פולער האַנט אויסנוצן אויך לעבעדיקע סצענעס פון דער ווירקלעכקייט („אין קאָאָפּעראַטיוו״, „אין מארק״-אין אנד.) די נאָכמערק-פעאיקייט אנטוויקלט זיך דערביי אפן העכסטן גראַד קינדער באַקומען אַן אויפגאַבע: קיקט זיך צו צו דעם און דעם לעבן-בילדל. זעט וואָסערע באוועגונגען מענטשן מאַכן, הערט זיך צו, ווי זיי ריידן, טראַכט זיך אַריין, וואָסערע געדאַנקען זיינען בא זיי בעאייסמאַיסע פאַראַן. נאָכדעם וועט איר עס איבערגעבן אין קלאַס אַזוי, אַז אַלע קינדער זאָלן פאַרשטיין. דאָס איז דאָך א זעלטענע אקטיוו-שעפערישע אופגאַבע!

---

[1] בארכין 81. Развитие речи

ז. דאָס לייענען און די אכטגעבונג אף דער שפּראַך שפּילן א אומגעהויערע ראָל אין דער אנטוויקלונג פון דער שפּראַך, ווי פון דער מונדלעכער, אזוי פון דער שריפטלעכער, נאָר וועגן דעם וועט גערעדט ווערן אין די ווייטערדיקע געהעריקע פּראָקים.

ט. דאָס געזעלשאַפטלעכע לעבן פון שול אלס נאטירלעכער פאקטאָר פון שפּראַך-אנטוויקלונג. דאָס געזעלשאַפטלעכע לעבן פון דער שול, די פאַרזאמלונגען, קאָמיסיעס, קרייזלעך, אָוונטן, פאַרווילונגען, די געזעלשאַפטלעך-נוצלעכע ארבעט אויסער דער שול, א. א. וו. האָבן א גרויסע באדייטונג פאַר דער אנטוויקלונג פון דער מונדלעכער שפּראַך. דער לערער פון שפּראַך דארף ניט שטיין אָן א זייט פון דעם אלעם. זיין דירעקטער כויוו איז מיטווירקן, אז אט דאָסדאָזיקע געזעלשאַפטלעכע לעבן זאָל באַקומען דעם אויסדרוק אין אַ קלאָרער, קולטורעלער שפּראַך. ער דארף צוגעוואוינען די קינדער, אז זיי זאָלן זיך ווענדן צו אים מיט אנפראַגן, ווי דריקט מען זיך אויס אין דעם אָדער יענעם פאַל. ער דערף אכטגעבן אף זייער שפּראַך אף די פארזאמלונגען און נאָכדעם פאַרפירן אַ שמועס וועגן דעם.

י. אַרבעט-פּראָצעסן. ארבעט-פּראָצעסן, אויב זיי זיינען נאָר פאַראַן אין שול, שפּילן ניט קיין קליינע ראָל אין דער מינדלעכער שפּראַך-אנטוויקלונג. עס קומען צו טערמינען פון געצייג, ארבעט-פּראָצעסן, אַרבעט-פּראָדוקטן. בייס דער אַרבעט גופא קומט פאָר א לעבעדיקער שפּראַך-פארקער. דער לערער פון דידאָזיקע ארבעט-פּראָצעסן דארף זיך באציען זארגזאם צו דער שפּראַך, טערמינאָלאָגיע א. א. וו. צום באדויערן אָבער, איז די באציאונג נאָך ווייט ניט אַזאַ, ווי מע דארף. דאָ הערשט אָפט דער עמעסער „זשאַרגאָן"...

7. ספּעציעלע מעטאָדן פון אַנטוויקלען די מינדלעכע שפּראַך.

ביז איצט האָבן מיר ארומגערעדט די נאַטירלעכע פאָרמען פון שפּראַך-אנטוויקלונג, אָבער די מעטאָדיק פון מוטערשפּראַך האָט שוין אין איר רעשוס א גאַנצע ריי ספּעציפישע מאָסמיטלען אף אנטוויקלען די שפּראַך. דארף מען זיי אריינפירן אין אונזער שול בּאַ דער קאָמפּלעקסישער אַרבעט, וואָס גיט נאַטירלעך און אָרגאַניש אזוינע גרויסע מעגלעכקייטן צי אנטוויקלען די שפּראַך? וועגן דעם איז א מאכלויקעס אין דער מעטאָדישער ליטעראַטור.

נ. טשעכאָוו זאָגט זיך ארויס קאטעגאָריש קעגן דידאָזיקע ספּעציעלע מעטאָדן. „קיין שום באזונדערע שאָען און קיין באזונדערן מעטאָדיש צוגעקליבענעם מאטעריאל דארף מען אין שול פון דער ערשטער שטופע ניט אריינפירן. די ארבעט איבער די טעמען פון דער קאָמפּלעקסישער פּראָגראַם, די שול-זעלבסטפארוואלטונג, אנטייל פון די קינדער אין געזעלשאַפטלעכן לעבן און זייער לעבן גופא אין שול און הויז גיבן גענוג מאָמענטן און געלעגנהייטן פאַר צוועקמעסיקע איבונגען אין מינדלעכער שפּראַך"[1]. די דערפאַרונג אָבער פון די לעצטע יאָרן האָט דערוויזן, אז מע

[1] „מעטאָדישער וועגווייזער פארן דאָרפישן לערער" — דריטער טייל, ז. 54

טאָר זיך ניט אינגאנצן פאַרלאָזן אף דער קאָמפּלעקסישער שפּראַך-סטיכיע. עס האָט זיך ארויסגעוויזן פאַר אומבאדינגט נייטיק צו האלטן זיך אויך בעניגייע שפּראַך-אַנטוויקלונג פאַר אַ באשטימטער סיסטעם און באַנוצן א ספּעציעל צוגעגרייטן מעטאָדישן מאַטעריאַל. מע דאַרף אָבער זען, אז אויך אָט די ספּעציעלע מעטאָדן זאָלן זיין פאַרבונדן מיט דער גאַנצער ארבעט.

ספּעציעלע מעטאָדן זיינען פאַראַן אזוינע:

א. שמועסן און דערציילונגען לויט בילדער. אנטוויקלען די פארשטעלונג- קראַפט באם קינד און דעם עסטעטישן געשמאק, באַרייכערן די שפּראך, געוואוינען צו קלאָרע און דייטלעכע פארמולירונגען. די בילדער דאַרפן זיין פולקום קינסטלערישע און נאענטע פארן קינד. די סיוזשעטן פון דער נאטור, שול-לעבן, קינדער-וועלט, כאיעס א. א. וו. זיי דארפן אנטשפּרעכן דער טעמע פון קאָמפּלעקס און דינען אלס הילף-מאַטעריאל פאַר אים. זיי דארפן ניט פארבייטן דאָס לעבן, נאָר דינען אלס קינסטלערישער אויסדרוק פון די קינדער-שע לעבן-איינדרוקן. אין 1-טן קלאַס טראָגט די ארבעט אַ פרימיטיוון כאראקטער: א נאמען געבן דעם בילדל, איבערציילן, וואָס זעט מען אף אים, צוטראכטן א מאיסעלע. וואָס ווייטער ווערט דער מין ארבעט קאָמפּליצירטער. מע פירט אַריין א ריי בילדלעך אף איין טעמע. אין 3-4 גרופּע נעמט שוין אָן די ארבעט א מער שעפערישן כאראקטער. די קינדער זאָגן זיך ארויס, וואָס איז פאָרגעקומען פאַר די געשעעענישן, וואָס זיינען אויסגעמאָלט אפן בילד, וואָס וועט פארקומען נאָך זיי. זיי מאָטיווירן די האנדלונג און דערגאנצן דאָס אָנגעזאַמלטע מיט מאטעריאל פון זייער אייגענער דערפאַרונג, שטעלן צונויף א דערציילונג. מע דאַרף זיך ניט איילן מיט צונויפשטעלן דעם פלאַן פון דער פארשטייענדיקער אַרבעט. „זאָלן די קינדער אַליין אָן קיינע „אונטערשטופּונגען“ מיצאַד דעם לערער, אופמערקזאַם באטראכטן די בילדלעך, „דערפילן“ דאָס אָנגעמאָלטע, און דערנאָך אליין זיך צערריידן, און דעם לערער שטייט פאָר, לאָזנדיק די קינדער געגוג זיך אָנריידן, אָנווייזן א וועג צו פלאַנמעסיקער פארמירונג פון די באַקומענע פארשטעלונגען“ [1].

ב. דערזאָגונג פון דורכגעלאָזענע ווערטער. מע גיט די קינדער א טעקסט מיט דורכגעלאָזענע ווערטער, און זיי דארפן אריינשטעלן דעם פּאסיקן ווארט (לויטן אינהאלט, ריטם): ס'זיינען פאראַן צוויי טיפּן פון דעם מין ארבעט: 1) דאָס וואָרט, וואָס פעלט קען זיין נאָר איינס (לעמאָשל „שלאָף, שלאָף, שלאָף — דער טאַטע וועט פאָרן אין... וועט ער ברייגגען אן עפּעלע, וועט זיין געזונט אין...“ 2) דער צווייטער טיפּ איז א מער קאָמפּליצירטער: דאָס פעלנדיקע ווארט ווערט ניט אזוי בולעט אונטערגעזאָגט דורכן ריטם אין זין פון דער גאַנצער זאַך.

אָט די איבונג-שפּיל איז מער צוגעפּאַסט פאַרן 1-טן און 2-טן קלאַס. אין די עלטערע גרופּן קען זי אָנעמען דעם כאַראַקטער פון פאָרזעצן א דערציי-

1 בארכין „שפּראך-אנטוויקלונג“ ז. 18

לונג לויטן געגעבענעם אָנהויב. דאָ דאַרפֿן די קינדער אויסהאַלטן דעם טאָן, די אומגעבונג, דעם כאַראַקטער פֿון די פֿאַרשוינען א. א. וו.

ג. צונויפֿשטעלן דערציילונגען לויט געגעבענע ווערטער. מע גיט די קינדער עטלעכע ווערטער. וואָס קאָנען צווישן זיך האָבן א פֿאַרבינדונג. די קינדער דאַרפֿן פֿון זיי שאַפֿן אַ מאַיסעלע. אין 2-טן קלאַס פֿון דער פּראָווו-שול באַם וויטעבסקער איד. פּעד. טעכניקום האָט די לערערקע געגעבן דריי ווערטער: קינדער, טייך, פֿישעלעך. די קינדער האָט זייער פֿאַרכאַפּט די אויפֿ-גאַבע: מע האָט צוגעטראַכט, ווי האָבן זיך די קינדער צוזאַמענגערעדט גיין כאַפּן פֿיש, ווי האָט אויסגעזען דער טייך, די נאַטור א. א. וו. באַקומען האָט זיך, לעסאָף, אַזאַ מאַיסעלע[1]: אין אַ זומערטאָג האָבן זיך קינדער צוזאַמענ-גערעדט גיין כאַפּן פֿיש. אינדערפֿרי. די זון האָט זיך ערשט באַוויזן. די שטיי-נער אַפֿן גאַס זיינען נאָך געווען נאַס פֿון דער קילקייט פֿון דער נאַכט. מיט קוישן און מיט נעצן זיינען די קינדער געגאַנגען צום טייך. ווען די קינדער זיינען געקומען צום טייך, האָט די זון באַגילט מיט שטראַלן די שפּיגלדיקע וואַסער. די קינדער האָבן אַראָפּגעלאָזט די נעצן אין וואַסער און האָבן געוואַרט מיטאָמאָל — א געשריי: געכאַפּט, געכאַפּט! באַלד האָבן זיך אין קוישל אומ-געוואָרפֿן לעבעדיקע פֿישעלעך. צופֿרידענע זיינען די קינדער אַוועק מיט די פֿיש אַהיים.

מע דאַרף זען אַז די פֿאַרגעבענע ווערטער זאָלן זיין עמאָציאָנעלע, רעגן די קינדערשע פֿאַנטאַזיע.

דער מין אַרבעט איז אויך צופּאַסיק מער פֿאַר די אינגערע גרופּן. מע קען זי אָבער, אין א קאָמפּליצירטערער פֿאָרם דורכפֿירן אויך אין די עלטערע גרופּן.

ד. איבונגען אין זאַצבוי. מע גיט די קינדער א גרופּע ווערטער, צעשטעלט אין ניט קיין ריכטיקן סיידער (צ. ב. ש. קאָרן, מיט, דער, פּויער, פֿעלד, פֿאַרזייט, זיין) זיי שטעלן אויף אַ ריכטיקן זאַץ: דער פּויער פֿאַרזייט זיין פֿעלד מיט קאָרן. מע קען צונויפֿמישן ווערטער פֿון צוויי זאַצן, און ד קינדער געפֿינען, וואָס פֿאַר אַ וואָרט געהערט צו אַ וואָסער זאַץ און ווי איז דער זאַץ געבויט.

קינדער האָבן דידאַקטיקע אַרבעט ליב און עס געוואוינט זיי איין לאָגיש און ריכטיק צו בויען א זאַץ.

צו דעמזעלביקן צוועק קען מען אויך באַנוצן מינדלעכע אַנקעטעס און לייכטע רעבוסן.

פּאַסיק פֿאַר די אינגערע גרופּן.

ה. קלאַסיפֿיקאַציעס — באַשטימונגען פֿון ווערטער. העלפֿן מיט צו אַקטיוויזירן דעם אָנגעזאַמלטן לעקסישן מאַטעריאַל און באַרייכערן אים. זיי קענען געמאַכט ווערן: 1) לויטן מאַטעריאַל (א טאָפּ איז געמאַכט פֿון ליים. א

---

[1] איבערגעגעבן געקירצט, סטיל פֿארהיט.

גלאָז פון... א. א. וו. 2) לויטן טאַם (האָניק איז זיס, ציבעלע איז... א. א. וו. 3) לויט דער פאַרב. 4) לויט דער אַרט באַוועגונג (א פייגעלע פליט א. א. וו.). 5) לויטן פאַרנעם (דער בוים איז הויך, דער קוסט נידעריק א. א. וו. וועגן לענג, ברייט, גרייס, טיף). אזוינע איבונגען קענען אויך געמאַכט ווערן מיט צייט- און רוים-באַגריפן: נאָענט—ווייט, פרי—שפעט, איצט—לאנג א. א. וו.

פאַסיק פאַר די אינגערע גרופן.

ו. צוקלייבן עפּיטעטן צו זאכן. אנטוויקלט און פארשארפט די נאָכמערק-פעאיקייט. ס'איז נויטיק אויסלערנען די קינדער קלאַסיפיצירן די אָנגעזאַמלטע עפּיטעטן. צ. ב. ש., גראז—נאָכן קאָליר, וואוקס, ענלעכקייט מיט מאַטעריע. קלאַנג בא באַוועגונג פון ווינט, רייעך א. א. וו. שניי—נאָכן אויס-זען, בליאסק, פעסטקייט א. א. וו. פאַסיק מער פאַר די עלטערע גרופן.

וועגן אַנדערע טיפּן אַרבעטן איבער לעקסיק, סעמענטיק און גראמאטיק, באַזונדערס פאַר די עלטערע גרופן — וועט גערעדט ווערן ווייטער אין פּיירעק „אַכטגעבונגען אף דער שפּראַך".

8. וועגן לערנען אַף אויסווייניק. דאָס לערנען אף אויסווייניק גערדיכטן פאַרכאַפּט זייער די קינדער. און ס'איז ניט קיין וואונדער: ווער האָט נאָך אזוי ליב ריטמיק, ווי קינדער? פאַר דער שפּראַך-אנטוויקלונג האָט עס אַן אויסטערלישן ווערט: צוזאמען מיט דעם געפילפולן אינהאַלט ווערן אין קינ-דערשן זיקאָרן פאַרקריצט אף אייביק שיינע קינסטלערישע אויסדריקן.

אין די עלטערע גרופן קען מען אויך פּראַקטיקירן לערנען שטיקער פּראָזע אף אויסווייניק (צ. ב. ש., מענדעלעס נאַטור-באַשרייבונגען).

מע דארף אָבער איינגעוואוינען די קינדער לערנען אף אויסווייניק אף אן אָרגאנישן אויפן: לייענענדיק, אריינטראכטנדיק זיך אין אינהאַלט[1].

9. פאָלקלאָר און שפּראַך-אַנטוויקלונג. שפּראַכווערטער, ווערטלעך, רעטענישן, שפּאַסן דארפן שוין פון די ערשטע שטופן פארנעמען א בעקאָוועדיקן אָרט אין שול. זיי גיבן טיפן אינהאַלט און פאָלקסטימלעך-שפּילעוודיקע שפּראַך-פאָרמען. זייער ווערט פאַר דער אנטוויקלונג פון דער שפּראַך איז ניט אָפּצו-שאצן. צום באַדויערן, איז דער כּאַסיקער מאטעריאַל פון אידישן פאָלקשאפן נאָך ניט צונויפגעזאמלט. דארף עס דער לערער אַליין טאָן; אין פארבינדונג מיט די קאָמפּלעקס-טעמעס זאמלען (מיט דער הילף פון די קינדער) פאַרשיי-דענעם פאלקלאָריסטישן מאטעריאַל. דאָס איז אַגעוו אויך א נוצלעכע געזעל-שאַפטלעכע ארבעט.

10. איין פּראָנט. צום סאָף איז נויטיק אנצואווייזן, אז דערפאָלגרייכע דערגרייכונגען אין פראט פון מינדלעכער שפּראַך-קולטור וועלן זיין נאָר דע-מאָלט, ווען אף אלע לימודים וועט מען לייגן אף דעם אכט. צום באַדויערן, איז בעוויגייע אידיש נאָך פאַראַן בא היינטיקן טאָג אזא קוק, אז די שפּראַך

[1] וועגן טעכניק פון לערנען אף אויסנווייניק זע בארכין „שפּראַכנאנטוויקלונג" ז. 79-93, 68-83.

דאַרף מען אָפּהיטן, באַציען זיך צו איר זאָרגזאַם בלויז אַפן לימעד פון אידיש...
אזוי איז אָפּט אפילע אין די פאַלן, ווען אין גרופּע איז פאַראַן איין לערער.
דערצו דאַרף געמאַכט ווערן, פאַרשטייט זיך, א-סאָך.

ליטעראַטור:

1. Международый путеводитель ч. III стр. 40—54
2. Развитие речи (сборник под ред. Лебедевой, стр. 5—14, 40—54, 66—83, 109—119.
3. Бархин — Развитие речи
4. Афанасьев — Родной яз. в комплексн. преподавании
5. Програмы и метод. записки единой трудовой школы, вып. 2.
6. Тихеева — Родная речь и пути ее развития
7. Винокур — Культура языка
8. א. זאַרעצקי — אָרטאָעפּיע אין שול. „אַף די וועגן״, נומ. 2, 1929

IV. קולטור פון שריפטלעכן וואָרט

א. האַנטשריפט

1. לייענבאַרקייט און פלינקייט. די סאָציאַלע גילטיקייט פון שריפט-לעכן וואָרט איז אָפּהענגיק קוידעמקאָל פון דער האַנטשריפט. דאָס לעבן שטעלט ארויס צו דער האַנטשריפט צוויי גרויסע גערעכטע פאָדערונגען: לייענבאַרקייט און פלינקייט. סיי דער שרייבער, סיי דער לייענער דאַרפן פאַרשווענדן אַף דערדאָזיקער אַרבעט וואָס ווייניקער צייט און ענערגיע. ס'איז דעריבער די דירעקטע אויפגאַבע פון דער שול (און די מינימאַלע) אויס-אַרבעטן בא די טאַלמידים א לייענבאַרע און גענוג פלינקע האַנטשריפט.

2. פאַסיקע אַרבעט-געצייג. רײַשיסקאָל מוז דער לערער זאָרגן וועגן פאַסיקע אַרבעט-געצייג. מע מוז אויסוואָרצלען פון שול די שלעכטע ירושע פון די ערשטע יאָרן נאָך דער רעוואָלוציע: דאָס שרייבן מיט בליי-פעדערס. מיט א בלייפעדער דאַרפן זיך די קינדער באַנוצן נאָר אַף די ערשטע טריט פון שרייב-לימעד. שפּעטער דאַרף מען אומבאַדינגט אַריבער צו טינט און פען און איינגעוואוינגען די קינדער באַגיין זיך מיט זיי זאָרגזאַם און פאָר-זיכטיק.

די פענע טאָר ניט זיין קיין שאַרפע. עס ווערט רעקאָמענדירט צום אָנ-הויב באַנוצן ברייטשפּיציקע פענעס (מאָל-פענעס), נאָכדעם אַריבער צו נומ. 86[1].
די הענטל דאַרף זיין א הילצערנע און א קיילעכדיקע, מיט א ניטגלאַטער

1 זע בלאָנסקי „פּעדאָלאָגיע אין מאַסן-שול״ ז. 10. די פראַגע וואָלט געדאַרפט ספּעציעל אויסגעפאָרשט ווערן פון שטאַנדפּונקט פון אידישן שריפט.

איבערפֿלאַך אין דעם טייל: וואָס איז נאָענט צו דער פּענע, קעדיי די פֿינגער זאָלן זיך ניט גליטשן". לויט בלאָנסקיס באַאָבאַכטונגען דאַרף די לענג פֿון דער העגטל זיין 2—$2\frac{1}{2}$ ווייז-פֿינגער.

די בלייפֿעדערס דאַרפֿן זיין פֿון אַ גוטן סאָרט, ניט קיין קרישלדיקע. מע דאַרף די קינדער לערנען פֿאַרשניצן אַ בלייפֿעדער.

וויכטיק איז אויך די העפֿט, איבערהויפּט בעניגייע אָנפֿאַנגער. קינדער זיינען געניגט צו שרייבן גרויסע אויסיעס—דאַרף מען עס נעמען אין אַכט, אָבער מע דאַרף שטרעבן צו דערנענטערן זיך בעהאַדראָגע צום שרייבן פֿון אַ דערוואַקסענעם. צו 6—8 יאָר איז שוין די קינדער גרינג צו שרייבן סאַנטימעטרישע אויסיעס. דאַרף מען אָנהייבן פֿון העפֿטן מיט שורעס פֿון אַ סאַנטימעטער די ברייט. די ברייט פֿון דער העפֿט—12 סאַנט. אָדער 15 מיט בּרעגן. צאָל זייטלעך — ניט מער ווי 12—16 (אַ צו גרויסע העפֿט דערעסט די קליינוואַרג). ווינטשנסווערט, אַז די הילע זאָל זיין באַמאָלט מיט בלומען, קינדערשע בילדלעך. בעסער איז, אַז די קינדער באַפּוצן אַליין זייערע העפֿטן, דאַן באַקימען זיי אָפּשיי פֿאַר זיי, היטן זיי[1].

די שול-פּאַרטעס זיינען שעדלעך „גוטע" פּאַרטעס קענען אין טאָך ניט זיין, ווייל יעדער פּאַרטע איז אַ מעשופּעדיקער טיש, וואָס בויגט דעם קינד אָפּ אונטן, די פּאַרפּולקומסטע פּאַרטעס באַרויבן סאָך קאָלסאָף באַם קינד די פֿרייהייט פֿון צופּאַסונגען, און צווינגען אים צו זיצן אין אַן אָנגעשטרענגטער פּאָזע[2]. די קלאַסן-ברעט דאַרף זיין געפֿאַרבט מיט שוואַרצע איל-פֿאַרב, לייכט צו רייניקן. די ברעט דאַרף מען אַלע טאָג גוט אויסוואַשן — דאָס אַנטוויקלט בא די קינדער אַ זאָרגזאַמע באַציאונג אויך צו זייערע העפֿטן. צום באַדויערן באַציען זיך אַף אַסאַך לערער נאָכלאָזיק צו דעם, מע שרייבט קעסיידער אַף ווייס-פֿאַרשמירטע ברעטער.

אין די אינגערע גרופּעס, איז ווען דער לערער רופֿט אויס צום ברעט, דאַרף ער פֿריער אנשטרייכן אפֿן ברעט לייכטע ליניעס. אַנדערש שרייבן די קינדער באַרג-אַרוף, באַרג-אַראָפּ, און דעם קלאַס איז שווער זיך צו אָריענטירן.

אויך די קרייט און די ווישטיכל דאַרפֿן זיין זאָרגזאַם צוגעפּאַסט. די אַרבעט-געצייג דאַרפֿן זיין פֿון בעסטן סאָרט. זייער ריכטיק ווייזט אָן בלאָנסקי: „בעסער שרייבן וויניקער, נאָר בעסער, איידער שרייבן אָן אַ שיר, ווי סע שרייבן געוויינלעך אונזערע טאַלמידים, שרייבן אָן אַ שיר שלעכט. די פֿאַרקירצונג פֿון אָט די שעדלעכע איבונגען אין שלעכטן שרייבן וועט געבן עקאָנאָמיע פֿון מיטלען, וואָס אַדאַנק זיי וועט זיין מעגלעך איפּהייבן דעם אייכעט פֿון די באַנוצטע שרייב-מיטלען[3].

---

[1] זע בלאָנסקי „פּעדאָלאָגיע אין מאַסן-שול", ז. 12.

[2] דאָרטן, ז. 9.

[3] קעדאַי צו באַמערקן, אַז ביז היינטיקן טאָג איז נאָך ניטאָ קיין ספּעציעלע העפֿטן פֿאַר דער אידישער שול, מיט אידישע הילעס. שוין צייט אַ טראַכט טאָן וועגן דעם!

3. צוגרייט-אַרבעט. מע טאָר ניט אנהויבן מיט קליינוואַרג גלייך פון שרייבן, וואָס פאָדערט א שטאַנדהאַפטיקע אָנשטרענגונג פון דער מוסקו-לאַטור. אַ געוויסע צייט דאַרף אוועקגיין אף איבן זיך מיט פענזל און פאַרבן, וואָס דיסציפלינירט ביסלעכווייז די האַנט.

4. ווי האַלטן אַ פען אין האַנט. „ער קען קיין פען אין האַנט ניט האַלטן״—זאָגט מען אין פאָלק וועגן אַן אַנאַלפאַבעט. אַפּאָנים, אַז האַלטן אַ פען איז טאַקע אַגאַנץ שווערע מעלאָכע, און מע דאַרף לייגן אַכט אַף דעם, פון אָנהויב אָן. די פען דאַרף מען האַלטן אַזוי, אַז די פינגער זאָלן זיך באַוועגן לייכט. דער ווייז-פינגער דאַרף ניט שטיין אף דער פען, נאָר ליגן, ווייל אַנדערש רייסט זיך די פּאַפּיר און ס׳ברעכט זיך די פען.

5. ווי מע דאַרף זיצן. פון דעם הענגט שוין אָפּ ניט נאָר דאָס שרייבן אליין. פון שלעכטן זיצן קען זיך בא קינדער אַנטוויקלען קורצזיכטי-קייט, אויסקרימען דער רוקנביין, פאַרהאַלטן די אנטוויקלונג פון ברוסטקאַסטן א. א. וו.

מע דאַרף אויך לייגן אכט אַף דער לאַגע פון דער העפט בעאייסן שרייבן געווינלעך האַלטן מיר די העפט אַביסל קוועד, מיטן ווינקל קעגן ברוסטקאַסטן.

6. דער סיידער פון די אויסיעס.ביים לערנען שרייבן (שרייבן און ניט לייענען)[1] וואָלט מען באַדאַרפט נעמען אין אַכט די לייכט-קייט פון די אויסיעס צום אָנשרייבן. אין אידיש קען מען איינשטעלן, לעפי-ערעך, אזאַ סיידער: 1) ו, י, ס, ר, כ, נ, ק, וו; 2) ז, ב, ה, פ, פ, ד; 3) א, ע, ל, מ, ג; 4) צ, ן, ם, ך, ץ, ף. דער אופמערקזאַמער לייענער וועט דאָ געוויס באַמערקן אַ סיסטעם אין די גרופעס גופע, ווי אזוי אין דעם איבער-גאַנג פון איין גרופע צו דער אַנדערער. ביכלאַל דאַרף מען אויסמיידן וואָ-כערע ס׳איז קונצן, פליטערלעך אין שרייבן די אויסיעס. וואָס איינפאַכער—אַלץ בעסער. לערנען שרייבן באַזונדערע עלעמענטן איז בא אַזאַ סיסטעמאַטישקייט ניט נייטיק.

7. קאַמף מיט שריפט-דעפעקטן.

א) געלינקטקייט. די סיבע פון געלינגטקייט איז נאָך ניט באַוווסט ס׳זיינען אויך ניטאָ קיין ראַציאָנעלע מיטלען צו היילן פון דערדאָזיקער „קרענק״ אין לעבן איז עס דאָך אַ גרויסער כיסאָרן, און דער לערער דאַרף זייער פאָרזיכטיק און מיט נייטיקן טאַקט ווירקן אַפן געלינקטן ער זאָל שרייבן מיט דער רעכטער האַנט. אָבער נאָר ניט נערווירן אים, ניט דערשלאָגן מיט „ענער-גישע״ און גראָבלעכע געשרייען.

ב) שפיגל-שריפט. שפיגל-שריפט הייסט פאַרקערטע שריפט ווייניקער פאַרשפּרייט, ווי גע-לינקטקייט (1 אַף 200 קינדער, געלינקטקייט — 10).

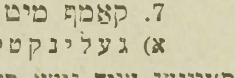

[1] וועגן סיידער פון די אויסיעס (קלאַנגען) זע אויבן.

פאַר אזא איז גוט אַראָפּשרייבן פון אַ געשריבענעם טעקסט. אמאָל איז נויטיק אַז דער לערער זאָל פירן מיט דער האַנט פון שרייבנדיקן.

ג) פון לינקס אַף רעכטס. טרעפט זייער זעלטן, ווייל ביכלאַל איז דאָס שרייבן פון רעכטס אַף לינקס אין העסקעם מיט די אייגשאַפטן פון קינד (רוסיש ליידט דערפאַר זייער פיל פון „דעפעקטיוון" שרייבן פון רעכטס אַף לינקס). ווען עס טרעפט זיך איז עס גיכער אונטער דער ווירקונג פון רוסיש אָדער פון ציפער. ס'איז זייער לייכט אָפּגעוווינען פון דעם.

8, אויספאָרשונג פון האַנטשריפט. דער לערער דאַרף גוט וויסן די קאָלעקטיווע און אינדיווידועלע האַנטשריפט-כעסרוינעס פון זיינע טאַלמידים. קעדיי צו קענען זיי באַקעמפן. ער מוז, בעכיין, מער-וויניקער אָביעקטיוו אויספאָרשן די האַנטשריפטן פון זיינע טאַלמידים. צום באַדויערן, דערלויבן אונז ניט די ראַמען פון ביכל צו פאַרנעמען זיך מיט דערדאָזיקער פראַגע און מיר מוזן זיך באַנוגענען מיט אָפּשיקן דעם לייענער צו בלאָנ-סקיס „פעדאָלאָגיע אין מאַסן-שול, ז.ז. 12—13, 15.

9. אינדיוווידועלקייט אין האַנטשריפט. מע דאַרף פאָדערן בא די קינדער קולטערעלקייט, ריינקייט פון האַנטשריפט, אָבער ניט קיין איינ-אַרטיקייט. די האַנטשריפט, ווי באַקאַנט, שפיגלט אָפּ דעם אינדיווידועלן כאַ-ראַקטער פון אַ מענטשן. אַפילע זייער ענלעכע צווילינגער שיידן זיך אונטער לויט זייער האַנטשריפט.

10. אַ לימעד פון שרייבן אין דער ערשטער גרופּע[1]. ערשטער מאָמענט: צוגרייטונג. מע גרייט אָן אַפן טיש אַלץ, וואָס מע דאַרף — העפט, פען (בלייפעדער), לעשפאַפיר. די קינדער דאַרפן זיך איינגעוווינען דאָס מאַכן גיך. צווייטער מאָמענט: ציל-איינשטעלונג. (וואָס מע וועט שרייבן). דרי-טער מאָמענט: דער לערער דעמאָנסטרירט אַפן ברעט די שריפט-פּראָצעדור, שרייבט און זאָגט, ווי ער שרייבט. פערטער מאָמענט: די קינדער באַקוקן אַקטיוו (מיט אַ טרוקענער פענע) דעם אָס (זיי האָבן פאַר זיך מוסטערן), וואו ער הויבט זיך אָן, ענדיקט זיך, אַף וואָסער אָס ענלעך א. א. וו. פינפטער מאָמענט: קינדער שרייבן אייניקע מאָל דעם אָס. זעקסטער מאָמענט: פאַר-גלייכן מיטן מוסטער די אָנגעשריבענע אויסיעס, און קלייבן אויס די שענסטע פון די אייגענע און שרייבן נאָך עטלעכע מאָל.

וועגן די פעלערן דאַרף דער לערער מאַסרע זיין אין פאָזיטיווער פאָרם: מע דאַרף טאָן אַזוי און אַזוי.

דער לימעד פון שרייבן דאַרף דויערן ניט מער ווי 15—20 מינוט.

11. איבונגען אין שיין-שרייבן. מע דאַרף פון צייט צו צייט אָרגאַניזירן איבונגען פון שיין-שרייבן אויך אין די עלטערע גרופּן. דאָס דאַרפן ניט זיין די אַמאָליקע שאָען „טשיסטאָפּיסאַניע" (שרייבן נאָכאַנאַנד

---

1 לויט בלאָנסקין. זע דערמאָנטן ביכל ז. 18—19.

אומזיניקע שורעס). מע דאַרף צוקלייבן טעקסטן אַזוי, אַז די קינדער זאָלן זיך סיסטעמאַטיש איבן אין שרייבן אַלע אויסיעס. אין יעדן טעקסט פּרוואַלירט א געוויסע גרופּע אויסיעס, וואָס כאַזערט זיך איבער. די קינדער אַליין קענען זיי צונויפשטעלן לויט דער אופגאַבע פון לערער. „היינט וועלן מיר שרייבן זאַצן, וואָס אין זיי זאָלן זיך איבערכאַזערן ב. ה. ד— טראַכט צו".

12. דער לערער און די כוויוווע. דער לערער אליין מוז ווייזן אַ מוסטער פון ריינעם און שיינעם כסאַוו, סיי ווען ער שרייבט אין העפט, סיי ווען ער שרייבט אַפן ברעט. נאָר דאַן וועט ער האָבן גענוג מאָראַלישע רעכט צו פאָדערן בא די קינדער. צום באַדויערן, לייגן די טעכניקומס אַף דעם אבסאָלוט קיין אַכט ניט. אויך די טעקסטן אַף די ווענט דאַרפן זיין אַ מוסטער פון קולטורעלן שרייבן.

13. סאָציאַלער קאָנטראָל. מע דאַרף פון טכילעס אָן איינשטעלן אַ סאָציאַלן קאָנטראָל איבער די שרייב-מאַכשירים פון די קינדער. ווי מע באַקוקט די נעגל, אויערן, אַזוי דאַרף מען אויך פון צייט איבערקוקן, קאָנטראָלירן די העפטן, פענעס, א. א. וו. זאָלן זיך די קינדער איינגעוואוינען באַציען זאָרגזאַם צו זייערע שרייב-מאַכשירים. מע דאַרף אויך ווירקן אַף די קינדער אידעאָלאָגיש: זיי דאַרפן באַזיניקן דעם גרויסן סאָציאַלן באַטייט פון קולטורעלן שרייבן.

ב. אָרטאָגראַפיע

1. די וויכטיקייט פון אָרטאָגראַפיע. אָרטאָגראַפיע איז אַלעמאָל געווען אַ שווערע האַלאַכע פאַר דער שול. די גרונט-סיבע: דער אונטערשייד צווישן דער אנגענומענער איינהייטלעכער אָרטאָגראַפיע און דער פאַקטישער דיאַלעקטישער און פּראָווינציאַנעלער אויסשפּראַך. צו דעם קומט נאָך צו די גאַנץ פאַרשפּרייטע קינדערשע רייד-דעפעקטישקייט. דער נידעריקער אָרטאָגראַפישער ניוואָ אין דער סאָוועטישער שול אין פאַרגלייך מיט דער פאַר-רעוואָלוציאָנערער שול דערקלערט זיך אין א גרויסער מאָס מיט דעם, וואָס אונזער שול איז שטאַרק דעמאָקראַטיזירט געוואָרן. דאָס מאַסן-קינד ברענגט מיט זיך זיין דיאַלעקט, און רייד-דעפעקטישקייט איז צווישן די מאַסן-קינדער פיל מער פאַרשפּרייט. דאָס איז מעכייעוו דעם לערער אָפּגעבן פיל אויפמערקזאַמקייט דער אָרטאָגראַפישער אַרבעט.

2. די אָרטאָגראַפישע פּראָבלעם אין דער אידישער שול. די אידישע אָרטאָגראַפיע איז אָן אַן ערעך אַ לייכטערע, ווי די רוסישע, און דאָך איז מיט אָרטאָגראַפיע ניט גאָר פויגלדיק בא אונז. אַ קליינע אויספאָרשונג פון אַ 5-טן קלאַס (פון אַ וויטעבסקער 7-יאָריקער שול) האָט געגעבן אַזוינע רעזולטאַטן: די מעדיאַנע (די מיטלסטע צאָל, ניט די דורכשניטלעכע) איז 20 גרייזן. די קלענסטע צאָל גרייזן—12. די גרעסטע צאָל—30. אין 7-טן קלאַס איז די לאַגע

ניט אַף קיין כאַך בעסער. די מעדיאַנע — 10, די קלענסטע צאָל — 4, די גרעסטע צאָל—19.

די פאַרשפרייטסטע גרייזן [1] זיינען די פאָנעטיש-דיאַלעקטישע: (ווין (וואוהין), לייַנג, רושעס, עם, ביקאַנטער, גרייסער, האבון, שימכע א. א. א גרויסער צאָל גרייזן שטאַמט פון ניט קלאָרער פאָרשטעלונג וועגן קלאַנגען-באַטייט פון איייניקע אויסיעס. מע שרייבט: וואָלקנדו, מיידו און פאַרקערט—גייסטל (גייסטר אין אַ 5-טן קלאַס). מע שרייבט: סטענע, דיסטיפלין, טיטאַטן און פאַרקערט: כאַראַקצעריסציק, רעפעציציעס, צעלעגראַפירן א. א. וו. א דריטע קאַטעגאָריע גרייזן נעמט זיך פון די ספעציפישע באַדינגונגען פון אונזער אַלעפבייז: ליאַליקע, שפּוליקע, פישטען, שזוקעלעך, עינער, רעייטער, יצטער א. א. ווייטער גייען מאָרפאָלאָגישע גרייזן: געפּרופּט, שוועפּט, שפּילצעך א. א., גרייזן אין וואָרטגרענעץ (אַן אַראַבער אין דריי וואַריאַנטן: אַ נאַראַבער, אַנאַראַבער, אַן אַ ראַבער), טראַדיציאָנעלע (יערושעדיקע אָרטאָגראַפיע): אויפן, אָבגעגעסן, עטליכע, איייניגע א. א. אַ גאַנץ בעקאָוועדיקן אָרט פאַרנעמען די גרייזן, וואָס שטאַמען פון ניט גענוג קלאָרער פאָנעטיש-גראַפישער פאָרשטעלונג פון נייע ווערטער: נאַטורוויסנשנשאַפט, נאַטורווישהאַפט, ריפיטיציעט, דיסטעפלין א. א. אין ערשטן קלאַס טרעפן מיר זיך באַזונדערס מיט גרייזן, וואָס שטאַמען פון אויסיעס-ענלעכקייט: צאָגט (זאָגט), טוין (שוין), זעזאַנזען (געגאַנגען) און פון רייד-דעפעקטיווקייט: מאַטליאָסל, טאפעטע א. א. [2]

צו יעדן פון אָט די מינים גרייזן איז נויטיק אַ ספעציפישער מעטאָדישער צוגאַנג. און דעריבער דאַרף דער לערער פריער פון אַלץ דערלערנען די קינדערשע גרייזן.

3. דערלערנען די קינדערשע גרייזן. אין אָנהויב יאָר, פאַרן צונויפשטעלן דעם אַרבעט-פלאַן, דאַרף מען דורכפירן אין קלאַס 2 ארבעטן: א דיקטאַנט און א זעלבשטענדיקע אַרבעט, און אַפן סמאַך פון אָט די אַרבעטן צונויפשטעלן אַן אָרטאָגראַפישע כאַראַקטעריסטיק פון גאַנצן קלאַס און פון יעדן טאַלמיד באַזונדער, אַ רייסטער פון טיפּישע גרייזן (די, וואָס כאַזערן זיך איבער אַמערסטן) און, לעסאָף, אַן אַרבעט-פלאַן אף אָרטאָגראַפיע אַף די נאָענטסטע כאַדאָשים (נעמענדיק אין אַכט די מעלוכע-פּראָגראַם). צום סאָף פון פלאַן-פּעריאָד קען מען ווידעראַמאָל דורכפירן דעמזעלביקן דיקטאַנט, קעדיי צו זען די דערפאָלגן פון די קינדער.

4. מעטאָדן פון אָרטאָגראַפיע-לימעד:

א. די אָרטאָגראַפישע געוואוינהייטן אַלס רעפלעקס. „די אָרטאָגראַפישע געוואוינהייט, ווי יעדער אַנדערע, איז אן אווטאָמאַטישער באַדינגטער רעפלעקס און ווי אַזוינער בילדעט ער זיך אויס נאָר אין רעזולטאַט פון אַ גרויסער צאָל ריכטיק (פון שטאַנדפּונקט פון דעראָבערן די געגעבענע געוואוינהייטן)

---

[1] לויט געזאמלטע מאַטעריאלן פון אלע קלאסן פון דער זיבניאָריקער שול.

[2] די אוקראַינער האָבן זייערע אייגענע צאָרעס. צום באדויערן, האָב איך ניט אונטער דער האַנט קיין מאַטעריאלן.

איסגעפּילטע אנטשפּרעכיקע באַדינגטע רעפלעקסן. פאַרקערט יעדער רעפלעקס, וואָס אַנטשפּרעכט ניט דער געגעבענער געוואוינהייט, טאָרמאזירט איר אויסבילדונג"[1]. פון אָט דער גרונט-האַנאָכע מאַכן מיר צוויי וויכטיקע אויספירן: 1) ס'איז נויטיק ווי מעגלעך פאַרהיטן די קינדער פון שרייבן גרייזן, וואָרעם יעדער אָנגעשריבענער גרייז „עסט זיך איין אין די ביינער" און איז דער טאָרמאָז, וואָס שטערט דער אויסאַרבעטונג פון פעסטע אָרטאָגראַפישע געוואוינהייטן. ס'איז נויטיק, בעכיין, אַ סיסטעם פון אָרטאָגראַפישער פּראָפילאַקטיק. 2) ס'זיינען נויטיק, פילצאָליקע, סיסטעמאַטיש אָרגאַניזירטע, אָרטאָגראַפישע איבונגען, וואָס פאָדערן אַ באַשטימטע צייט. „אָט דער קאַמף (פאַר אָרטאָגראַפיע) דאַרף זיך פירן סיסטעמאַטיש, און מע דאַרף ניט מיינען, אַז מע קען אויסאַרבעטן אַ ריכטיקע אָרטאָגראַפיע, פאַרבייגייענדיק, ניט פאַטערנדיק אַף דעם קיין צייט. אין דורכשניט דאַרף מען אָפּגעבן אַף אָרטאָגראַפיע בא 100 מינוט אַ וואָך, נאָר ניט מער, ווי 20 מינוט אַ טאָג"[2].

ב. אָרטאָגראַפישע פּראָפילאַקטיק. אָרטאָגראַפישע פּראָפילאַקטיק דאַרף ווערן דער גרונטיקער אָנפירנדיקער פּרינציפּ פון פעדאַגאָג בא דער אָרגאַניזאַציע פון דער גאַנצער שריפטלעכער טעטיקייט פון די שילער. בעסער ניט דערלאָזן צו קיין גרייזן, איידער נאָכדעם פאַריכטן זיי. די אַלטע שול האָט געקוקט קרום אַף די אָנפראַגן פון די שילער איינע בא די אַנדערע און באַם לערער. מיר, פאַרקערט, דאַרפן אונטערהאַלטן דידאַקטישע גוטע מידע, איינגעוואוינען די קינדער ווענדן זיך צו כאַווערים און לערער נאָך אָרטאָגראַפישע יעדיעס. מע דאַרף צוגעוואוינען די קינדער צום ווערטערביכל. דאָס ווערטערביכל איז באַזונדערס וויכטיק צוליב די ווערטער-רייען, מיט וועלכע דאָס קינד באַקאָנט זיך, באַנוצנדיק עס. אָבער באַנוצן זיך מיט אַ ווערטערביכל איז אַ גאַנץ שווערע מעלאכע: דאַרף מען אָרגאַניזירן ספּעציעלע איבונגען אין באַגיין זיך מיט אים[3].

דער לערער שרייבט אויס אַפן ברעט נייע אָדער מער שווערע ווערטער, וואָס קענען זיך טרעפן אין דער פאָרשטייענדיקער זעלבשטענדיקער אַרבעט.

די טעקסטן פון טאַבעלן און דיאַגראַמען, לאָזונגען, וואָס הענגען אַף די ווענט דאַרפן זיין אָנגעשריבן אַבסאָלוט אָן גרייזן (וויפל זינדיקט מען בא אונז בענויגיע דעם!).

שעדלעך פון דעם שטאַנדפונקט איז דאָס שרייבן אָן אַ שיר, ווען די עלעמענטאַרע אָרטאָגראַפיע איז נאָך ניט באַהערשט, ווייל וואָס מער מע שרייבט, אַלץ מער גרייזן מאַכט מען.

צו אָרטאָגראַפישער פּראָפילאַקטיק דאַרף מען אויך צורעכענען דאָס פאַרנעמען זיך מיט אָרטאָעפּיע, און דאָס איינפלאַנצן באַם טאַלמיד קולטורעלע געוואוינהייטן בענויגיע האַנטשריפט, זאָרגזאַמע באַציאונג צו דער העפט, דאָס שרייבן מיט

1 פּעראָווסקי — Навыки в комплексе стр. 69.

2 בלאַנסקי — „Педология в масс. школе" стр. 24.

3 זע דערמאַנטן בלאָנסקיס בוך ז. 30, וואו ס'איז פאַראַן אַ ריי איבונגען און שפּילן.

טינס און פען. מע דאַרף אויסאַרבעטן באַם טאַלמיד אַ באַזיניקטע באַציאונג צו אָרטאָגראַפּיע אַלס אַ סאָציאַל-נויטווענדיקער געוואוינהייט. ער מוז טייער האַלטן די רעפּוטאַציע פון אַ שריפטקענעוודיקן מענטשן.

ג. אָרטאָגראַפּישע איבונגען.

1. ווען אַראָפּשרייבן. די פאַרשפּרייטסטע אָרטאָגראַפּישע איז דאָס אַראָפּשרייבן פון אַ געדרוקטן אָדער געשריבענעם טעקסט. די אָנהענגער פון דערדאָזיקער איבונג באַזירן זיך אַף לאַיס באַקאַנטע עקספּערימענטן, וואָס ער האָט דורכגעפירט אין מעשעך פון 6 יאָר אַף 3000 שילער און 1800 סעמינאַריסטן. לויט דידאָזיקע עקספּערימענטן גיט דאָס אַראָפּשרייבן די קלענסטע צאָל גרייזן, וואָס ס'איז זייער וויכטיק פון פּראָפילאַקטישן שטאַנדפּונקט. דאָס אַראָפּשרייבן שטעלט אויך איין פעסטע אַסאָציאַציעס צווישן זע-צענטר און האַנט-מאָטאָרישן צענ־ר, וואָס זיינען די סאַמע וויכטיקסטע אין קאָמפּליצירטן פּראָצעס פון שרייבן (אונזער אָרטאָגראַפּיע איז דאָך ניט קיין ריין פאָנעטישע). דערמאָנט זיך פערעצעס זיכרוינעס. ווען ער איז געווען אַ כיידער-איינגל, האָט מען באַ אים איינמאָל געפרעגט, ווי לייגט זיך אויס „ויקרא". טכילעס האָט ער ניט פאַרשטאַנען וואָס עס הייסט אויסלייגן, נאָר אַז מע האָט אים דערקלערט, האָט ער גלייך דערזען פאַר זיינע אויגן די גאַנצע פאַרשע כּמעש פון אָנהויב ביזן סאָף...

אָבער דאָס אַראָפּשרייבן האָט אין זיך גרויסע כעסרוינעס. עס איז, ריישיס, אַ נודנע, ניט קיין שעפערישע אַרבעט. צווייטנס, ווערט דידאָזיקע אַרבעט ס'ראָוו געטאָן מעכאַניש, און דאָס איז שוין גאָר ניט קיין פּליוס פאַר דער אָרטאָגראַפּיע. „איינגעוואוינענדיק דאָס קינד שרייבן מעכאַניש, פאַרטושירט עס (דאָס אַראָפּשרייבן) אינגאַנצן דאָס באַזיניקן דעם אונטערשייד צווישן זיין ריידנארט און שריפט. ד'ערמי'ט פאַרהאַלט עס די אָרטאָגראַפּישע אַנטוויקלונג פונם קינד"[1], דאַרף מען, בעכיין, זוכן מיטלען צו אויסמיידן די מעכאַנישקייט אין דערדאָזיקער איבונג. ערשטנס, דאַרף דער טעקסט צום אַראָפּשרייבן ניט זיין קיין גרויסער, ער מוז אַנטשפּרעכן די אינטערעסן פון קינד, וועקן זיין געדאַנק און דערמיט גופע דורכלייגן אַ פאַרבינדונג צווישן די אויסערלעכע גראַפישע געשטאַלטן פון די ווערטער און זייער אינערלעכן באַטייט. צווייטנס, דאַרף זיך דער לערער ברייט באַנוצן מיט די ספּעציפישע מיטלען, וואָס די מעטאָדיק פון אָרטאָגראַפּיע האָט שוין אין איר רעשוס. זיי זיינען אַזוינע:

א) רעטענישן (שאַפּאַשניקאָוו). געבנדיק די קינדער אַ געשריבן-אָפּגעדרוקטע רעטעניש, לייגט זיי שאַפּאַשניקאָוו פאָר אָנמאָלן באַ זיך אין העפט דעם באַשייד און אונטערשרייבן אונטערן בילדל די רעטעניש. אין פּראָצעס פון באַשיידן די רעטעניש קוקן זיך די קינדער שטאַרק איין אין טעקסט.

[1] בלאָנסקי Пед. в масс. школе стр. 32

ב) דער לערער שרייבט אָן אַף דעם קלאַס-טאָוול אַ קורצע פראַזע אָדער וואָרט. די קינדער לייענען איבער אויפמערקזאַם, פאַרגעדענקען, דערנאָך ווישט דער לערער אַראָפּ. די קינדער שרייבן אויסווייניק (אפּאנאסיעוו). דאָ ווערט דערגרייכט, אַז די קינדער קוקן אָנגעשטרענגט אַפן געשריבענעם טעקסט און שרייבן אַראָפּ מיטאַמאָל גאַנצע ווערטער.

ג) קולמאַן האָט אין דער לעצטער איבונג אַריינגעטראָגן אַן אויסבעסע-רונג: פאַרדעקן דאָס אָנגעשריבענע מיט אַ פאָרהענגל. טאָמער וועט ווער זיך סאָפּעקן, וועט ער אַ קוק טאָן. קאָסטינס אויסבעסערונג: מאַכן אין דער לופט אַ שריפט-רעפעטיציע.

ד) אויסקלייבערישע אַראָפּשרייבונג. אַראָפּשרייבן אַ טעקסט ניט קעסיי-דער, נאָר אויסקלייבן באַזונדערע טיילן זיינע לויט אַ באַשטימטער אופגאַבע (אַ נאַטור-באַשרייבונג, אַ באַשרייבונג פון אַ פערזאָן א. א.), געפינען אין טעקסט ענטפערן אַף באַשטימטע פראַגן און אַראָפּשרייבן זיי, אַרויסשרייבן ווערטער פון געוויסע קאַטעגאָריעס (נעמען פון זאַכן, טאוּנגען, ווערטער מיט ה׳, מיט ש, מיט טראַפיקן נ, מיט ו, וי א. ד. ג.) „דאָס איז באַקוועם אָנצוא-ווענדן קעגן אינדיווידועלע גרייזן” (זאַרעצקי).

ה) אופשטעלן אַ דעפאָרמירטן טעקסט. די שילער דאַרפן זעלבשטענדיק צונויפשטעלן לעבנסריכטיקע פראַזעס פון באַזונדערע אַפריער געגעבענע ווער-טער און וואָרט-באַהעפטן, וואָס זיינען אויסגעשטעלט אָן אַ סיידער. דאָס איז אי אַ סטיליסטישע, אי אַן אָרטאָגראַפישע איבונג. זי האָט 2 וואַריאַנטן: א) מע גיט אַ ריי ניטפאַרענדיקטע זאַצן און אַן אַנטשפּרעכיקע ריי ווערטער (סיידער-לאָז). ב) (מער קאָמפּליצירט): מע גיט אייניקע רייען ווערטער און וואָרט-באַהעפטן, וואָס זיינען אויסגעשטעלט אין אַן אַנטשפּרעכיקער צאָל סלופּיקעס. אין יעדער סלופּיק — נאָר איינטיפּיקע ווערטער (פויער, שוסטער, לערער... זייט, אַקערט, לערנט... א. א. וו. ס׳קענען זיין 3—4 אַזעלכע סלופּיקעס, דערביי זיינען די ווערטער אויך צעשטעלט סיידערלאָז.

יעדע איבונג אַזאַ דאַרף ניט זיין קיין אָרטאָגראַפיש-צופעליקע. זי דאַרף האָבן א באַשטימטע אופגאַבע, לויטן אויסגעאַרבעטן אַרבעט-פּלאַן.

ו) פרייער אַראָפּשרייבן. אַראָפּשרייבן מיט געוויסע ענדערונגען, פון איינצאָל אין מערצאָל, פון פאַרגאַנגענהייט אין קעגנוואַרט, פון דריטער פערזאָן אין ערשטער א. ד. ג., אַראָפּשרייבן לויטן זיקאָרן: מע לייענט איבער א גאַנ-צע פראַזע (ניט קיין לאַנגע) מיט א פולקום צוטריטלעכן אינהאַלט, מע מאַכט אַן אָרטאָגראַפישן אַנאַליז, צוקוקנדיק זיך צו יעדער וואָרט, דערנאָך, שוין ניט צריינקוקנדיק אין טעקסט, שרייבט מען אַראָפּ דעם גאַנצן אינהאַלט פון דער פראַזע, ניט יאָגנדיק זיך נאָך טעקסטועלער פּינקטלעכקייט. פון דאַנען קען מען אריבער צו —

ז) פרייען דיקטאַט. דער לערער לייענט פאַר פאַרן קלאַס א געוויסן

טעקסט, איינמאָל און א צווייטן מאָל, דערנאָך שרייבט ער אפן ברעט די־ שווערע ווערטער, און די קינדער שרייבן אראָפּ דעם טעקסט אלפי זיקאָרן.

ט) נאָך מער זעלבשטענדיקייט און שעפערישקייט איז פאראן אין אזא איבונג: די קינדער ווערט געגעבן א געוויסער צוקלייב פון ווערטער, וואָס זייער אָרטאָגראפיע ווערט אין געגעבענעם מאָמענט דערלערנט, און זיי דארפן פון זיי אָנשרייבן א קורצע דערציילונגל אף א וואָסער ס׳איז טעמע (שאַ־פּאשניקאָוו).

י) קאָלעקטיווע שעפערישע ארבעט. האָט אן אויסשליסלעכן ווערט פאר אָרטאָגראפיע. דאָ האָבן מיר אן אָרגאנישע באהעפטונג פון זעלבשטענדיקע מינדלעכע און שריפטלעכע רייד. דער אינהאלט פליסט ארויס פון די אומיטל־בארע עמפינדונגען פון טאַלמיד, וואָס עס מאכט דאָס שרייבן פאר א טיף באזינטן און לעבעדיקן אקט. די קאָלעקטיווע ארבעט איז אָן סאָפעק מער ווערטפול, ווי דאָס געוויינלעכע אראָפּשרייבן. בא אָט דער ארבעט דארף מען אָפּהיטן פאָלגנדיקע קלאָלים: א) אריינציען אין דער ארבעט וואָס מער קינ־דער (ניט פארלאָזן זיך אף האנט-הייבעניש). ב) אויסלערנען די קינדער קרי־טיש אויסקלייבן פון אלע פאָרשלאגן דאָס בעסטע. ג) דעם אויסגעקליבענעם זאץ פארשרייבט דער לערער אפן ברעט (שיין און ריכטיק!).

קריטעריע פון אָפּקלייבן קינדערשע פאָרשלאגן:

א) דער זאץ דארף אנטשפרעכן דעם טאָן פון דער טעמע ב) זיין אין העסקעם מיטן ציל און כאראקטער פון דער ארבעט (א זאכלעכע אָדער א בילדערישע).

בא א גרעסערער ארבעט שטעלט מען פריער צונויף א פּלאן, אָנמערקנ־דיק א ריי אָנפירנדיקע פראגן.

2) די ראָל פון לערער באַם אראָפּשרייבן. דער לערער טאָר ניט לאָזן אָן אופמערקזאַמקייט די אַראָפּשרייבער, ער דאַרף אַרומגיין, אריינקוקן אין די העפטן, ווענדן די אופמערקזאַמקייט אַף פעלערן, אָפּהאַלטן די צופיל-איילנ־דיקע, אָנווייזן אַף דער נייטיקייט פון פינקטלעכן און ריינעם שרייבן, פאריכטן דאָס זיצן, דאָס האַלטן די פען. אַ באַזונדער אַכט לייגן אַף די אָרטאָגראַפיש שוואַכע.

ד. אָרטאָגראַפיש-גראַמאַטישע איבונגען און קלאָלים.

דער אַראָפּשרייבן-מעטאָד איז אַ זיכערער אָבער לאַנגזאַמער וועג. ער איז צוגעפּאַסט דעריקער פאַר די אינגערע גרופּעס און פאַר פאָנעטיש-דיאלעקטישע גרייזן. ס׳זיינען אָבער פאַראַן אין דער אָרטאָגראַפיע גאַנצע אָפּטיילן, וואָס די קינדער קענען זיי, דערהויפּט אין די עלטערע גרופן, באַגרייפן און פאַ־רייגענען גאַנץ באַוואוסטזיניק, ווי צ. ב. ש., דער מארפאלאָגישער פּרינציפּ, וואָרט-גרענעץ, איינקע טיילן פון פּונקטואַציע, פּרעפיקס צו — צע, א און אַן א. א. מע דאַרף נאָר זען, אז די קינדער אַליין זאָלן אַרויספירן די נויטיקע קלאָלים אַפן סמאַך פון אפריער דורכגעמאַטע קאָנקרעטע איבונגען.

ה. אנאלאָגיע-מעטאָד. בא אייניקע קאטעגאריעס גרייזן איז זייער וויכטיק דער אנאלאגיע-מעטאָד. ער באַשטימט אין דעם, וואָס די שילער שטעלן צונויף ווערטער-גרופּעס מיט אנאַלאָגישע טיילן, צ. ב. ש: רואיקער, האַסטיקער, לעבעדיקער; וואָלקנדל, מיידל, אינגל; געגאַנגען, געלאָפן, געפונען; אָפּגעגאַנגען, אָפּגעריסן א. א. וו.

ו. ארטאָגראַפישע שפּילן. אין די אינגערע גרופּן איז נוצלעך, צו איינאָרדענען אָרטאָגראַפישע שפּילן. מע שפּילט אשטייגער, אין לעבעדיקע ווערטער. יעדער קינד טוט אָן אַף זיך אַן אָס. נאָכהעם רופט אויס דער לערער (אָדער אַ טאַלמיד) א וואָרט, און ס'גייען אַרויס די לעבעדיקע אויסיעס. ווער ס'איז אַרויס ניט ריכטיק — פאַרשפּילט.

ז. ארטאָגראַפישע טאַבעלן. אַלס רעזולטאַט פון דער אָרטאָגראַפישער אַרבעט, דאַרפן זיך באַקומען שיין געמאַכטע אָרטאָגראַפישע טאַבעלן, צ. ב. ש. אַ טאַבעלע פון די ווערטער מיטן דיפטאָנג „יי‟ וואָס ווערט אַריינגערעדט ווי יי (פאַר די ליטוואַקעס), מיט ו, ה, וואָס ווערן אַרויסגערעדט ווי י, א (פאַר אוקראינער) א. א. וו. דידאָזיקע טאַבעלען וועלן דינען פאַר אָרטאָגראפישע שליסלעך, ווי א מין אייגענער אָרטאָגראַפישער ווערטערבוך.

5. אָרטאָגראַפיע און שריפטקענעוודיקייט. די גרייזן, וואָס שטאַמען פון פאַרבייטן און פאַרפעלן אויסיעס, איבערשטעלן א. א. זיינען ענג פאַרבונדן מיטן לימעד פון לייענען און שרייבן. אויב דער לימעד איז אוועקגעשטעלט ווי געהעריק, וועלן זיי קיינמאָל ניט זיין. אַף די לערער פון די גראַמאַטע-גרופּן ליגט דעריבער א גרויסע פאראנטוואָרטלעכקייט: זיי דאַרפן אַוועקלייגן אַ פעסטע באַזע פאַר דער וויטערדיקער אָרטאָגראַפישער אַרבעט.

6. וועגן פאַריכטן אָרטאָגראַפישע גרייזן. ניט פאַריכטן קיין גרייזן ווי אנדערע ווילן האָבן, איז ניט דערלאָזבאַר: די קינדער, דערפילן די קאָנטראָל-לאָזיקייט און הייבן אָן אויספירן די אַרבעט אָפּגעלאָזן. פון דעם פראָגרעסירט די צאָל גרייזן. מע טאָר אויך ניט אונטערשטרייכן די גרייזן און לאָזן אַזוי, ווייל דאָס הייסט ניט אַנדערש, ווי באַווייזן די קינדער, ווי מע דאַרף שרייבן גרייזן. דער בעסטער מיטל איז — פאַרמעקן דעם גאַנצן ניט ריכטיק אָנגעשריבענעם וואָרט און איבער אים אָנשרייבן קלאָר זיין ריכטיקע פאָרם. מינדלעך דערקלערן דעם טאַלמיד פאַרוואָס אַזוי און פאָרלייגן אים איבערשרייבן עטלעכע מאָל. אין געוויסע פאַלן (וואו ס'איז מעגלעך איינשטעלן אנאַלאָגיעס) איז נוצלעך צו פאַרמעקן נאָר דעם גרייזיקן טייל און פאַריכטן אים.

די קינדערשע גרייזן דאַרף דער לערער פאַרשרייבן באַ זיך אין העפט —טיפּישע גרייזן פאַריכטן אין קלאַס אַף א קאָלעקטיוון אויפן, זעלטענע—אַף אַן אינדיווידועלן אויפן, ווייל אַ גרייז איז קלעפּיק...

7. ניטדערלאָזבאַרע מעטאָדן.

א) דיקטאַט. דיקטאַט איז, דערהויפּט אין די ערשטע לערניאָרן דער בעסטער מיטל אויסצולערנען שרייבן... גרייזן, באַם דיקטאַט האָבן די קינ-

דער צוטאָן אויסשליסלעך מיט קלאַנגען-בילדער, און נאָר לויט די לעצטע קענען זיי באַטראַכטן די אָנגעשריבענע ווערטער. דעריבער זיינען דאָ גרייזן אומפאַרמיידלעך. דאָס האָבן אויך איבערצייגנדיק באַוויזן לאַיס עקספערי-מענטן. דיקטאַט קען מען דערלאָזן נאָר אַלס זעלטענעם אויספאָרש-מיטל. אַנדערע לערער, אָנהענגער פון דיקטאַט, טוען אַזוי: זיי דיקטירן לויטן שריפט, שפּילט זיך (ניט שפּילצעך, ווי מע רעדט אַרויס נאַטירלעך) רעד׳ט, לעב׳ט א. א. וו. דאָס צעפּאַטערט די נאַטירלעכע אויסשפּראַך. אזוי דאַרף מען דיק-טירן נאָר באַ א אינטערדיאַלעקטישער דערשיינונג (לויפן א. א. וו.), אויב שוין יאָ דורכפירן דיקטאַט אַלס לערן-מעטאָד, דאַרף מען פריער דורכמאַכן אן אָר-טאָגראַפישן אַנאַליז פון טעקסט.

ב) איך די שולן איז זייער פאַרשפּרייט אַזאַ מיטל: מע רופט אויס אַ שוואַכן שילער צום ברעט. ער שרייבט אָן, פאַרשטייט זיך, מיט גרייזן, דער קלאַס באַהאַנדלט. דער מעטאָד איז זייער אַ שעדלעכער פון פיל טאַימים: די קינדערשע ריע פאַרפיקסירט פלייסיק ניטריכטיקע אָרטאָגראַמעס. דער-קלערונג און פאַריכטונג העלפט ניט, ווייל: 1) דער קלאַל-באַזיניקער איז אַ אופרייצער, וואָס באַציט זיך ניט צום זע-צענטר. 2) די ריע-אופנעמונג פון פּאַ-ריכטן וואָרט ווירקט שוואַכער ווי די ריע-אופנעמונג פון פאַגרייזטן וואָרט, ווייל דער זוך-סטימול איז שוין ניטאָ, דער אינטערעס געפאַלן. כוצדעם, ווערט דער שוואַכער טאַלמיד, וואָס שטייט באַ דער ברעט שטאַרק נערווירט און צעטומלט.

ג) פון דעם שטאַנדפונקט זיינען העכסט שעדלעך אויך די אַזויגערופענע קאַקאָגראַפישע איבונגען, וואָס זיינען געווען און טיילווייז אויך איצט פאַראַן אין די אָרטאָגראַפישע לערנביכלעך (דאָס זיינען בעקיוון פארגרייזיקטע טעקסטן, וואָס די שילער דאַרפן אויסבעסערן, אָדער ווערטער מיט צוויי אויסלייגן, און די שילער דאַרפן באַשטימען, וואָסער איז דער עמעסער).

ד) שעדלעך איז אויך פאַר דער ערשטער שטופע פון אָרטאָגראַפיע דאָס בייטן זיך מיט די העפטן און פאַריכטן איינע באַ די אַנדערע די גרייזן.

8. פונקטואַציע און קולטורעלע שריפטצייכנס. פון אָנהייב אָן דאַרף מען די קינדער איינגעווייגען צו פונקטואַציע און קולטורעלע שריפט-צייכנס (ווי רויטע שורע, קעפּל, דיאַלאָג-צייכנס א. א.). אַט דידאָזיקע קולטורעלע שריפט-דיסציפּלינירטקייט צוזאַמען מיט אַ קולטורעלער האַנטשריפט, העלפט זייער פיל בעניגייע אָרטאָגראַפיע.

9. איין פּראָנט. אָרטאָגראַפיע איז אַ האַרבער פּראָנט, און סע טאָר אין דעמדאָזיקן פּראָנט ניט זיין קיין איין שוואַכער פונקט, וואו דער סוינע זאָל קענען מאַכן אַ דורכרייס. מע דאַרף אָפּשוואַכן די מאָדע פון „שווארצע״ אַר-בעטן, ווייל זיי לערנען אויס צו שרייבן גרייזן. מע דאַרף באַקעמפן דעם שעד-לעכן קוק, אַז אָרטאָגראַפיע איז אַן איניען פון שפּראַך-לימעד. אַ מינימום פון שריפטקענעוודיקייט ביכלאַל און אָרטאָגראַפיע ביפראַט דאַרפן פאָדערן אַלע לערער. אָרטאָגראַפיע דאַרף אויך זיין אָבליגאַטאָריש פאַר דער שול-פאַרוואַל-

טונג, פאַר דער זעלבסטפאַרוואַלטונג פון די קינדער, פאָרפּאָסט. „איין פּראָנט" דאַרף ווערן דער לאָזונג פון טאָג.

ג. אַנטוויקלונג פון דער שריפטלעכער שפּראַך

1. זעלבשטענדיקע שעפערישע שריפטלעכע אַרבעטן. האַנט-שריפט און אָרטאָגראַפיע אַליין זיינען ווייניק אָפּ פאַרוואַנדלען די שפּראַך פונם קינד אין אַ לעבעדיקן, ווירקנדיקן פאַקטאָר פון סאָציאַלן פאַרקער און אינטעלעקטועלער אַנטוויקלונג. די אָרטאָגראַפיע איז נאָר אַ טנאַי-פאָרם, אַ לעוואַוש פון אונזערע רייד. דערדאָזיקער לעוואַוש שפּילט זייער אַ גרויסע סאָציאַלע ראָל, אָבער ער איז ניט אַלץ. אונזער שול דאַרף דערציען מענטשן, וואָס זאָלן קענען שעפעריש אויסדריקן זייערע געדאַנקען און געפילן אין אַ קלאָרער לעבעדיקער און דערביי עקאָנאָמיש-שפּאָרעוודיקער, שריפט-לעכער שפּראַך. און דאָס איז, ווי באַוואוסט, זייער אַ האַרבער איניען, ווייל פאַר דער שריפטלעכער רייד-פאָרם פאָדערט זיך אַ באַזונדער קלאָרקייט, אַ באַזונדער שפּאָרעוודיקייט. בעכיין, דאַרף די שול פּלאַנמעסיק, און פון די ערשטע טריט, קולטיווירן די זעלבשטענדיקע שעפערישע שריפטלעכע אַרבעטן פון די קינדער, סאַי זאַכלעכע, סאַי עמאָציאָנעל-קינסטלערישע. צום שרייבן איז אָבער נויטיק אַ געוויסער גראַד פון עלעמענטאַרער שריפטקענעוודיקייט. מוז מען דעריבער בעניגייע זעלבשטענדיקן שריפטלעכן שאַפן דורכפירן אַ שאַרפע פּע אונטערשייד-ליניע צווישן די אינגערע און עלטערע גרופּן.

2. אין די אינגערע גרופּן. אין די אינגערע דאַרף פּרעוואַלירן ביכלאַל דאָס מינדלעכע שאַפן. אין דעם עלטער איז די מינדלעכע רייד פונם קינד אַסאַך רייכער, לעבעדיקער, שפּילעוודיקער, ווי די שריפטלעכע. „ביז וואַנען דאָס קינד באַזיצט ניט אַ געוויסן גראַד גיכשרייבן, איז עס אַ שלעכטער שריי-בער. בעכיין, איז ניט נויטיק, אַז אין דער אינגערער גרופּע זאָל דאָס קינד שרייבן „ווערק". די מינדלעכע שפּראַך דאַרף פאַרנעמען דעם ערשטן אָרט. געבנדיק אים שריפטלעכע כיבורים, פאַטערן זיי מיר נאָר". [1] וואָס איז שייך אינדיווידועלע שריפטלעכע אַרבעטן, זיינען זיי אין דעם עלטער אַ גוט מיטל אַף אויסלערנען די קינדער... שרייבן גרייזן.

אין די אינגערע גרופּעס דאַרף מען מער האַלטן זיך בּאַ קאָלעקטיווע אַרבעטן. עמעס, די לערער קלאָגן זיך, אַז די קאָלעקטיווע אַרבעטן נעמען אָפּ אַסאַך צייט (אָפּט גייט אַוועק אַ שאָ אַף אַ פּאָר זאַצן) און זיינען ווייניק פּראָ-דוקטיוו און אָפּט זייער לאַנגווייליק. אָבער דאָס איז שוין אָפּהענגיק פונם מע-טאָד פון דער אַרבעט און פון דער טעמע. די לעצטע דאַרף זיין ווירקלעך אַ קאָלעקטיווע: דאָס הייסט, זי דאַרף „אָנרירן" אַלע קינדער אָן אויסנאַם. נאַטירלעך, איז דאָס אַזאַ טעמע, וואָס איז פאַרבונדן מיט דער קאָמפּלעקסישער

---

[1] זע די אויבנציטירטע ווערק פון בלאָנסקי ז. 36 און באַרכין, ז. 5.

אַרבעט. ווייטער, דאַרף דער לערער שטרעבן אריינצוציען אַלע קינדער, ווי אין פּאָרלייגן געדאנקען, אַזוי אין אָפּקלייבן פון די פּאָרגעלייגטע די סאַמע בעסטע (געגוייער וועגן דעם — אויבן ז. 49).

אין ערשטן לערניאָר קענען זיך די קאָלעקטיווע אַרבעטן אויסדריקן אין פּאָרמולירן קורצע זאַצן, וואָס שטעלן מיט זיך פאָר דעם הויפּט-געדאַנק פון אַ שמועס, אין פארפאסן לאָזונגען, פלאקאטן, טאקאָנעס, אין פארשרייבן די ענדע-רונגען, וואָס קומען פאָר אין דער נאטור, אין צונויפשטעלן אַ פּלאַן פון אַן עקסקורסיע, אין פארשרייבן קורץ (לויט פראגן) וואָס געזען און גע-הערט אַף דער עקסקורסיע. אין פירן אַ טאָג-בוך: (אין איינעם אַ קלאַס האָט מען געפירט אַזאַ טאָג-בוך: „ווי דער קלאס האָט פארזעצט אַ רעטעך״. 20-טן אַפּרעל: די זוימען האָט מען אריינגעלייגט אין אַ פייכט שמאטקעלע. זיי זיינען אָפּגעלעגן אַזוי 3 טעג. 21-טן: קימאַט בּאַ אַלע זוימען האבן זיך באוויזן ווייסינקע שפּראָצלען. מע האָט זיי איבערגעזעצט אין גערטנדל און באַגאָסן מיט וואסער א. א. וו.).

אָט די אַלע אַרבעטן העלפן מיט צו אויסארבעטן באַם קינד אַ פעסטן, נאָרמאַלן זאַצבוי, און אנטשפּרעכן דעם עלטער פון די קינדער.

אין צווייטן לערניאָר ווערן אָט די אַלע טיפן ארבעט פארברייטערט. דאָ קען מען שוין פּרוּוון שאַפן קאָלעקטיוו אַ מאַיסעלע, אַ לידל. מע שמועסט, לעמאָשל, וועגן אַ קעצעלע. די קינדערשע אויגעלעך ברענען, אַלע האָבן וואָס צו זאָגן. די שטימונג איז אַ געהויבענע. דער לערער נוצט אויס די שטימונג „לאָמיר שאַפן אַ לידעלע וועגן דעם קעצעלע״ די קינדער כאַפּן אונטער מיט ענטוזיאַזם דעמדאָזיקן פאָרשלאַג. מע שאַפט מיט כיישעק, מיט ברען, אין אַ צווייטן לערניאָר פון אַ וויטעבסקער זיבניאָריקער שול האבן די קינדער קאָ-לעקטיוו געשאַפן אַזאַ לידעלע:

מורקע די נאשערקע.

האָב איך מיר אַ קעצעלע,
האָב איך מיר אַ שיינע,
הייסן הייסט זי מורקעלע,
מורקעלע די קליינע.

שטענדיק אַף די פיסעלעך
שפּרינגט אַרום גאַלאָפּ.
אַלץ, וואָס אַף טישעלעך
ווארפט זי דאָך צו ראָפּ.

אויגעלעך צוויי גלאנציקע,
אַ קעפּעלע אַ ברייטס.
כאַפּן אַ קליין מייסעלע
איז מורקע שטענדיק גרייט

אָט איז זי אין אייוועלע,
אָט איז זי באַם קרוג
צעבּרעכט אַ קליינע שיסעלע
און אַלץ נאָך ניט גענוג.

מע האָט באַלד צוגעקליבּן אַ מאָטיוו פונם לידל „אונטער אַ קליין ביי-מעלע) און פאנאנדערגעזונגען זיך מיט דער עמעסער היסלאיוועס. פון דער שול איז דאָס לידעלע אַריבּער אין אַלע אנדערע אידישע שולן.

אַן אַנדערש מאָל, ווען מע האָט געלערנט וועגן אַ קו, האָבן די קינ-דער קאָלעקטיוו געשאַפן אַ מאַיסעלע וועגן „א פארבלאָנדזשעט קעלבעלע״.

דער לערער דאַרף ניט זיין צופיל אַקטיוו אין דעמדאָזיקן קאָלעקטיוון שאַפן, אָבער ער מעג אויך אַריינטראָגן צומאָל זיינעם אַ פאָרשלאַג, וועלכן די קינדער באַהאנדלען פונקט ווי זייערן.

אין צווייטן לערניאָר קען מען אויך שוין פרואוון די בריוו-פאָרם. דער בריוו דאַרף זיין אַ נאַטירלעכער, צו אַ לערער אָדער אַ כאַווער, וואָס זיינען אַוועקגעפאָרן, צום צווייטן קלאַס אין דער דאָרפישער אָדער שטעטלשער שעפ-שול. דערביי דאַרף מען די קינדער גוט אויסלערנען די פאָרמעלע מאָמענטן פון אַ בריוו (דאַטע, ווענדונג, אונטערשריפט, אַדרעס). גוט איז דאָס צו פאַר-בינדן מיט אַן עקסקורסיע אַף דער פאָטשט.

3. אין די עלטערע גרופן. אין די עלטערע גרופן, ווען די קינדער האָבן שוין פאַרייגנט די עלעמענטאַרע שריפט-טעכניק, קען מען אַריבער צו אינדיווידועלע שריפטלעכע אַרבעטן. דאָ איז נויטיק צו באַטראַכטן אַזוינע פראַגן:

א) טעמע. פון דער טעמע איז אָפּהענגיק דער גורל פון דער שריפט-לעכער אַרבעט. זי דאַרף זיין נאָענט דעם קינד, וועקן זיינע אַסאָציאַציעס. אויב עס איז אַ זאַכלעכע טעמע, דאַרף זי זיין באַקאַנט דעם קינד. ער דאַרף האָבן וועגן איר וואָס צו זאָגן. „ס'איז ניטאָ קיין שעדלעכערע זאַך, ווי געבן אים טעמעס, וואָס וועגן זיי האָט ער ווייניק געטראַכט און האָט וועגן זיי ווייניק וואָס צו זאָגן. דאָס הייסט דערציען א אינהאַלטלאָזיקן, אויבנאויפיקן שריי-בער. בעסער פון אַלץ שרייבט אַ קינד וועגן דעם, וואָס אינטערעסירט אים זייער, וועגן וואָס ער האָט פיל און טיף געטראַכט[1].

אויב די טעמע איז אַ קינסטלערישע, דאַרף זי וועקן באַם קינד עמאָ-ציאָנעלע אינטערעסן. דאָס קינד שרייבט גערן וועגן פאַלן, וואָס האָבן אים עמאָציאָנעל איבעראַשט. די אויפגעוואכטע אינטואיציע רופט אַרויס די פאַסיקע אייגנאַרטיקע ווערטער און אויסדריקן. „דערציילט ווי האָט איר פיש געכאַפט״. „דערציילט עפּעס אַ אינטערעסאנטן פאַל וועגן אייער הונט״ א. א. וו.

קינדער האָבן ליב צו שרייבן וועגן שפּאַציר אין וואַלד נאָך יאַגעדעס, שוועמלעך, וועגן באָדן זיך, פישכאַפּן, גליטשן פון באַרג, רייזע אין שטאָט, היי-קאָסען, ווי אָנגעקומען אין שול, שפּיל אין שניי-קוילן און שניי-באַבעס, וועגן דער מישפּאָכע, באַלעכאָים, אייזנבאַנג, צייטן פון יאָר, צוטראַכטן אַ מאַי-סעלע א. אַנד. קינדער האָבן אויך ליב טעמעס, וואָס וועקן זייער פאַנטאַזיע. זיי האָבן ליב דערציילן וועגן זייערע כאַלוימעס.

אינטערעסאַנט איז פאַר קינדער די טעמע וועגן זייער צוקונפט, וואָס ווער עס וויל זיין און פאַרוואָס?

---

1 בלאָנסקי — דאָרטן, ז. 36.

די עלטערע קינדער פירן מיט גרויס אינטערעס די געשיכטע („דעם פינקעס״) פון זייער קלאַס. יעדער טאַלמיד באַשרייבט לויט דער ריי אין מעשעך פון אַ וואָך די וויכטיקסטע פּאַסירונגען אין קלאַס (פּאַסירונגען און ניט דעם טאָג-טעגלעכן גאַנג — דאָס איז אומעטיק).

די טעמעס קענען אַרויסשווימען דירעקט פון דער קאָמפּלעקס-אַרבעט אָדער פון געלייענטע קינסטלערישע דערציילונגען.

איבערדערציילונגען זיינען ניט אינטערעסאַנט.

גערן שרייבן די קינדער וועגן זייערן אַ באַליבטן העלד, וואָס איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אין נייע באַדינגונגען, צ. ב. ש., „מאָטל פּייסי דעם כאַזנס ווערט אַ פּיאָנער״, שלוימעלע (פון „מעסערל״) קומט אָן אין אַ קינדער-גאָרטן, „מאָטקע איז אַרויס און מער ניט געקומען״... (צו אַשס „באַם שוסטער אין דער לער״).

אין 4-טן קלאַס קען מען פּרואוון דעם אַכטגעבונג-מעטאָד: מע פאַרגיט די קינדער אַזאַ אויפגאַבע: קוקט זיך צו, קינדער, גוט צום וואַלד. באַמערקט יעדער קלייניקייט וואָס סע זעט דאָס אויג, דער אויער הערט און דער קערפּער פילט און דערנאָך וועלן מיר אָנשרייבן אַף דער טעמע „ווינטער אין וואַלד״. אַזוינע אַכטגעבונגען קענען אויך דורכגעפירט ווערן אַף מענטשן, זייער אויסערלעכקייט, קליידער, געשפּרעך, אַרבעט. באַזונדערע סימאָנים, וואָס וואַרפן זיך שטאַרק אין די אויגן. צום פאַרגלייכן לייענט מען פּאָשעטע דערציילונגען פון די קלאַסיקער, וואו ס׳זיינען פאַראַן אַלערליי באַשרייבונגען און כאַראַקטעריסטיקעס. אַ ווייטערדיקער טריט וועט זיין כאַראַקטעריסטיק דורך האַנדלונג און טאַט, שילדערן אַ לעבעדיקע סצענקע, מע קען אין 4-טן קלאַס באַאַרבעטן אַ לייכטן סוזשעט. דאָ דאַרף מען טאָן אַזוי: מע דאַרף נעמען אַ סוזשעט פון אַ געדרוקטער דערציילונג און באַאַרבעטן מיט די קינדער און נאָכדעם באַווייזן זיי, ווי דער אַווטאָר האָט עס אויסגעפירט.

די טעמע טראַכטן צו די קינדער אַליין, אָבער אויך דער לערער קען מאַכן זיינע פאָרשלאַגן.

וויכטיק איז אויך די פאָרמולירונג פון דער טעמע: זי דאַרף זיין אַ קאָנקרעטע, אָנרעגיקע, סטימולירנדיקע [1].

מע דאַרף איינגעוואוינען די קינדער זאָרגזאַם און באַטראַכט אויסקלייבן אַ טעמע. אויסגעקליבן — איינגעשפּאַרט זי אויספירן. דאָס וואַרפן זיך פון איין טעמע צו דער אַנדערער נערווירט די קינדער.

ב) פּלאַן. אַנדערע שפּראַך-לערער זיינען קעגן פּלאַנען, מאָטיווירנדיק דערמיט, וואָס זיי שטערן דער פרייער שאַפונג פון די קינדער. דאָס איז אָבער ניט ריכטיק. קיינער שרייבט ניט אָן אַ פּלאַן. אויב ער איז ניט אָנגעשריבן, איז ער אין קאָפּ פאַראַן. אַפילע גרויסע קינסטלער האָבן געשריבן זייערע

---

1 פיל טיפן אַרבעטן, וואָס זיינען אָנגעוויזן געוואָרן בענויגייע מינדלעכער שאַפונג, זיינען אויך דאָ גילטיק. זע קאַפּיטל II.

ווערק לויט פּאָרויסגעאַרבעטע פּלאַנען. פּאַרקערט, מיר דאַרפן אַנטוויקלען באַם קינד די פעאיקייט צו שרייבן לויט אַ פּלאַן. דאָס אויפשטעלן פּלאַנען פון געדרוקטע ווערק קען אין דעם פּראַט אַסאַך מיטהעלפן.

ג) דאָס פּאַריכטן שריפטלעכע אַרבעטן. אויך דאָ איז גילטיק דער קלאַל: בעסער ניט דערלאָזן צו פעלערן, איידער נאָכדעם פּאַריכטן זיי. ניט מישפּעטן די שוין אָנגעשריבענע אַרבעטן דאַרף זיין די ראָל פון לערער, נאָר העלפן שרייבן גוטע אַרבעטן. סאַי בעאייסן שרייבן, סאַי פּאַרן שרייבן דאַרף דער לע-רער קומען מיט זיין אייצע. און די קינדער דאַרפן פילן, אַז מע קען זיך ווענדן צום לערער נאָך אַן אייצע. אָבער די אייצעס דאַרף דער לערער געבן מיט טאַקט: ניט צעשטערן די אינדיווידואַליטעט פון דער קינדערשער שאַפונג.

וועגן פּאַריכטן אָרטאָגראַפישע גרייזן האָבן מיר שוין אויבן גערעדט. מיט סטיל-גרייזן איז די לאַגע שווערער. דער לערער זאָל אַריינשטעלן אין טעקסט זיינע אויסבעסערונגען — איז ניט געוואונטשן: אָפּט קענען זיי צע-שטערן דעם גאַנצן כאַראַקטער פון דער קינדערשער אַרבעט. מיר רעקאָמענ-דירן: פּאַריכטן אין טעקסט נאָר ריין-גראַמאַטישע גרייזן. פּלאַן-פעלערן אָפּ-מערקן מיט ציפערן, לאָגישע — מיט אַ פּראַגע-צייכן. סטיליסטישע — אָפּמערקן באַ באַ זיך און פּאַנאַנדערקלייבן אין קלאַס. רעצענזירן שריפטלעך, אָנווייזנדיק קאָנקרעט אי די מאַילעס, אי די כעסרוינעס (באַפּרידיקט, ניט באַפּרידיקט — זאָגט גאָרניט די קינדער). לייענען און אַנאַליזירן אייניקע אַרבעטן אין קלאַס (אַ גוטע, אַ מיטלמעסיקע און אַ שוואַכע — יעדעס מאָל פון אַנדערע קינדער). אין 4-טן קלאַס קענען שילער צוגרייטן זיך רעצענזירן אייניקע אַרבעטן. אינ-דיווידועלע גרייזן — אויסבעסערן פּערזענלעך. באַם אָפּגעבן די אַרבעטן — איינ-געוואוינען די קינדער דערלערנען זייערע פעלערן.

געדענקען איינס: ניט פיל שרייבן דאַרף זיין די אויפגאַבע, נאָר גוט שרייבן. איינגעוואוינען די קינדער אַרבעטן אויפמערקזאַם און אָנגעשטרענגט איבער זייערע כיבורים. אין די אַמעריקאַנער שולן פירט זיך אַזוי: נאָכן אָנ-שרייבן לייענען די קינדער דריי מאָל זייערע אַרבעטן: דעם ערשטן מאָל ווענדן זיי די אויפמערקזאַמקייט אַפן אינהאַלט, דעם צווייטן מאָל — אַף סטיל און סינטאַקס, דעם דריטן מאָל — אַף אָרטאָגראַפיע אין ענגן זין.

נוצלעך איז צוגרייטן מיט די קינדער פּלאַקאַטן פון טיפּישע גוט-אויפגע-בויטע זאַצן אין פּראַט פון ווערטער-סיידער, סובאָרדינירונג א. א.

4. סטיליסטישע איבונגען. די איבונג-טיפּן, וואָס מיר האָבן אָנגעוויזן אין קאַפּיטל „קולטור פון מינדלעכן וואָרט", קען מען אויך אויסנוצן פּאַר שריפטלעכע איבונגען. וועגן סעמאַנטישע און גראַמאַטישע איבונג-טיפּן וועט גערעדט ווערן אין קאַפּיטל „אַכטגעבונג אַף דער שפּראַך". דאָ וויל איך נאָר אָנווייזן אַף אַן אינטערעסאַנטן מיטל ווי צו באַווייזן די קינדער די מאַילעס פון דער קינסטלערישער שפּראַך: מע נעמט אַ שיינעם קינסטלערישן זאַץ (פון אַ ליטעראַריש ווערק) און מע טיילט אויס פון אים די סאַמע בילדערישע

ערטער זיינע. די קינדער איבערצייגן זיך, אַז דער זאַץ האָט פארלאָרן זיין שילדערנדיקע קראַפט. דאָסזעלבע קען מען טאָן אויך פארקערט.

5. וועגן דערלערנען די קינדער לויט די שריפטלעכע אַרבעטן. ווי דערוואַקסענע אַזוי קינדער שרייבן ניט אַף איין אויפן. פאַרן לערער איז נוצלעך פעסטשטעלן דעם כאַראקטער פון זיינע שילער לויט די שריפטלעכע אַרבעטן. טיפּן שרייבער זיינען צווישן קינדער פאַראן אַזוינע: א) פּאַסיוו-באַשרייבנדיקער. באַשרייבט אַלץ וואָס ער זעט, אָן פאַרבינדונג און סוביעקטיווער באנעמונג ב) נאָכמערקעוודיקער. טראָגט אַריין אין אַלץ, וואָס ער זעט עפּעס אייגנס, בינדט צוזאמען און מאכט אויספירן. ג) עמאָציאָנעלער. נעמט אַלץ אויף מיט אַ געוויסער עמאָציאָנעלער באַפארבונג און שטימונג. ד) געלערנטער, ווענד אָן צו אַ קאָנקרעטער דערשיינונג, די יעדיעס, וואָס ער האָט באַקומען פון בוך אָדער אין שול אַף די לימודים.

דאָס קענען די קינדער ווער דעם לערער העלפן באַם געבן די טעמעס.

6. קאָנקרעטער פּלאַן פון שריפטלעכע אַרבעטן צום קאָמפּלעקס „אונזער שטעטל“. באַם דורכאַרבעטן דעם קאָמפּלעקס „אונזער שטעטל“ קענען אין פּראָצעס פון דער אַרבעט אַרויסדרינגען פאָלגנדיקע טעמעס פאַר שריפטלעכע אַרבעטן: א) צום אַריינפיר: דער ציל פון אַריינפיר איז צו באקענען די קינדער מיט דעם אַלגעמיינעם אויסזען פון שטעטל און אָריענטירן זיך אין זיין געאָגראפישער לאַגע. דאָ קענען זיין אַזוינע טעמעס; מיין באַליבטער אָרט אין שטעטל, דער וועג צום וואָקזאַל, דאָס שטעטל דרימלט, האַרבסט אין שטעטל וויאַזוי וואָלט איך געוואָלט ס׳זאָל אויסזען אינזער שטעטל, וועגן וואָס מורמלט דאָס טייכל, אונזער וואַלד, אָדער אין וואַלד נאָך יאַגעדעס. ב) געשיכטע פון שטעטל. קעדיי צו באַקענען זיך מיט דער געשיכטע פון שטעטל, הייסן מיר די קינדער דערוויסן זיך אינדערהיים וועגן דער שטעטליקער פארגאנגענהייט. נאָכדעם אָרגאַניזירט מען אַ שאָ פון מינדלעכער שאַפונג — די קינדער דערציילן וועגן דעם, וואָס זיי האָבן זיך דערוואוסט וועגן שטעטל. אַלס רעזולטאַט שרייבט מען אָן אַ קאָלעקטיווע אַרבעט: „וואָס האָט מיר מיין זיידע דערציילט וועגן אונזער שטעטל“. ג) געאָגראַפישע לאַגע. ווען די קינדער אַרבעטן דורך די געאָגראַפישע לאַגע פון שטעטל, באַקענען זיך מיט אַ קאַרטע, פיר האָריזאָנט-זייטן, קאָמפּאַס, קענען זיי שרייבן אַף אַזוינע טעמעס: מיין רייזע איבער דער וועלט (אַ כאָלעם), דער קאָמפּאַס האָט געראַטעוועט א. אנד. 3) אַרבעט אין שטעטל. די אונטערטעמע דאַרף באַקענען די קינדער מיט פארשיידענע מינים באַשעפטיקונגען אין שטעטל, די אַנטוויקלונג פון די פּראָדוקטיווע קוילכעס פון מענטשן, ד. ה. דערלערנען דעם וועג פון קוסטאַר ביזן זאַוואָד, די לאַגע פון דעם אַרבעטער אַמאָל און היינט. די קינדער וועלן דורכפירן אַ ריי עקסקורסיעס באַ די קוסטארן, אַפן פאבריק, אין מיל. קענען זיין אַזוינע שריפטלעכע אַרבעטן: דאָס ליד פון די מילשטיינער, דריי דוירעס: ווינט, וואַסער, דאַמף, דאָס פאַבריק-פייפל, ווי אַזוי האָט מען באַ אונז דורכגעפירט אַן

אייזנבאַן-ליניע, מוישקע דאָס לערנאינגל. ה) צו דער טעמע אָקטיאַבער-רעוואָלוציע: ס'פלאַטערן פאָנען, דאָס שטעטל רודערט און קאָכט, דאָס שטעטל האָט זיך אָנגעטאָן יאָנטעוודיק. ו) האַנדל אין קאָאָפּעראַציע: דאָ דאַרף פאַר די קינדער קלאָר ווערן, ווי אַזוי די פּראָדוקטן פון אַלע מינים אַרבעט דערגייען צום געברויכער, ווי דער קאָאָפּעראַטיוו און מעלוכע האַנדל שטויסן אַרויס דעם פּריוואַטניק, וואָס די ראַטן-מאַכט טוט פאַר פּראָדוקטיוויזירן די אידישע מאַסן. דאָ וועלן זיין אַזוינע טעמעס; אַ מאַרקטאָג אין שטעטל. אַ יאַריד-טאָג אין שטעטל, ווי אַ קליין דאָרפיש איינגל איז געקומען אין שטעטל אַפן יאַריד, אָרגאַניזירט אַ קאָאָפּעראַטיוו אין שול, אַ ניי לעבן (וועגן אַ אידישן קאָלעקטיוו), ווי אַזוי כאַיִם האָט אריבערגעוואַנדערט אין אַ קאָלאָניע, אַ בריוו פון קאָלאָניע. ז) דאָס קולטור-לעבן אין שטעטל: אין דער טעמע דאַרף מען פעסטשטעלן אַף וויפל אונזערע קינדער זיינען באַקאַנט מיטן געזעלשאַפטלעכן לעבן פון שטעטל און נעמען אין אים אַן אָנטייל, געבן אַ פאָרשטעלונג וועגן דער פאַרבינדונג מיט דער קרייז-שטאָט. די שפּעטערישע אַרבעטן קענען דאָ זיין אַזוינע: ווי איך בין געפאָרן פון שטעטל אין שטאָט, אונזער פאָלקהויז, די געשיכטע פון אונזער טעלעפאָן און טעלעגראַף, דער פּיאָנערן-קלוב, וואַלן אין ראַט, איך וויל זיין אַ פּיאָנער.

אויסער די אָנגעוויזענע קענען זיין אַרבעטן אין פאַרבינדונג מיט די צייטן פון יאָר (דער זומער גייט אַוועק, האַרבסט אין וואַלד, די פייגעלעך פליען אַוועק, דער ערשטער שניי, ווי ווייס איז אַלץ אַרום, אַף גליטשערס, דער פראָסט באַמאָלט די פענצטער), אין פאַרבינדונג מיטן דורכאַרבעטן דעם קינסטלערישן מאַטעריאַל (זע ווייטער).

7. קאָלעקטיווע אַרבעטן אין די עלטערע גרופּן. מעגלעך אַף צוויי אויפאַנים: אָדער א גרופּע קינדער מאַכט צוזאַמען איין שריפטלעכע אַרבעט, אָדער א גרופּע נעמט א גרעסערע טעמע און צעטיילט צווישן אירע מיטגלידער קלענערע אינדיווידועלע אויפגאַבן, וואָס פון זיי ווערט נאָכדעם צוזאַמענגעשטעלט די גאַנצע אַרבעט. אין ערשטן פאַל, דאַרף מען די גרופּעס אַזוי צוזאַמענשטעלן, אז אַלע זאָלן זיין אַקטיוו.

8. זאַמלביכער. קינדער (און אַלע מענטשן) האָבן ליב, אַז מע אינטערעסירט זיך מיט דעם פּראָדוקט פון זייער אַרבעט, מע פאַרהיט אים. מע דאַרף די בעסערע קינדערשע אַרבעטן צונויפזאַמלען אין א זאַמלבוך, וואָס זאָל קאָנצענטרירט זיין אַרום איין טעמע. באַשטימען די אַרבעטן פאַרן זאַמלבוך דאַרפן די קינדער אַליין. פון די אויבנאָנגעוויזענע אַרבעטן וועגן שטעטל קען צוזאַמענגעשטעלט ווערן א זאַמלבוך „אונזער שטעטל“, וואָס זאָל בעעמעס אָפּשפּיגלען דאָס גאַנצע אַרומיקע לעבן.

9. וואַנטצייטונג. די וואַנטצייטונג האָט זיך איינגעבירגערט אין אונזערע שולן און אַרויסגעשטויסן די אַמאָליקע שול-זשורנאַלן. מיט איר פּילסטיליקייט

אין פאַרשיידענע זשאַנרען גיט זי אַ ברייט פעלד פאַר שריפטלעכער שפּראַך-אַנטוויקלונג, און דער לערער פון שפּראַך דאַרף זי אויסנוצן אין דער ברייטער מאָס, פאַנאַנדערקלייבן פון צייט צו צייט אירע אַרטיקלען, לידלעך, נעמען אַן אַקטיוון אַנטייל אין איר רעדאַקציע א. אַ. וו. די לעצטע צייט זיינען געמאַכט פּרוּוון פון קלאַסן-וואַנטצייטונגען (אָנהויבנדיק פון צווייטן קלאַס). דאָס איז זייער אַ גוטער איינפיר, וואָס סע לוינט נאָכצוטאָן.

10. איין אַלגעמיינער קלאַל: — וואָס אינהאַלטרייכער די קינדער וועלן זיין, וואָס מער זיי וועלן לייענען, וואָס מער ס'וועט אַנטוויקלט זיין זייער אַכטגעבונג-פֿעאיקייט, אַלץ בעסערע שרייבער וועלן זיי זיין. אַנטוויקלען די קינדער אין דער ריכטונג — דאַרף זיין די אויפגאַבע פונם לערער.

11. סטאַנדאַרטע שריפטלעכע פאָרמעס. ווער פון אונז געדענקט ניט טשעכאָווס דערציילונג וועגן סטודענט, וואָס איז שיינע עטלעכע שאָ אָפּגעשטאַנען באַם אָנקלאָגן-בוך און ניט געקענט געפינען קיין פּאַסיקן נוסעך פאַר זיין אָנקלאָג? און מיט וועמען פון אונז קומט ניט פאָר דיזעלביקע מאַיסע, ווען מיר דאַרפן אָנשרייבן אַ געוויינלעכע מעלדונג? אַ פּראָטאָקאָל? די סטאַנדאַרטע שריפטלעכע פאָרמעס שפּילן אַ גאַנץ גרויסע ראָל אין לעבן, און מיר דאַרפן אויסלערנען די קינדער זיי באַהערשן. אין דער צווייטער גרופּע קען מען שוין (אויסנוצנדיק די קלאַס-פאַרזאַמלונגען) אויסלערנען די קינדער שרייבן אַ געוויינלעכן פּראָטאָקאָל: פּראָטאָקאָל פון דער פאַרזאַמלונג פון צווייטן קלאַס נומ..., 25-טער יאַנוואַר, 1928 יאָר.

געהערט... באַשטימט... אונטערשריפטן.

דער לערער דאַרף אויסנוצן אַ פּאַסיקע געלעגנהייט (מע דאַרף עפּעס קויפן פאַרן קלאַס) און אָנשרייבן אַ מעלדונג אין שול-ראַט, אַ באַקאָשע אין אַ פאַבריק וועגן אַן עקסקורסיע; דאָסזעלבע אויך מיט איינלאַדונגען, פּרימיטיווע אַנקעטעס. אין די עלטערע גרופּעס דאַרף מען אויסלערנען די קינדער אַ קאָמפּליצירטן פּראָטאָקאָל, צונויפשטעלן אַ כעשבן, קוויטאַנציע, אַקט, אינווענטאַר-בוך, אַוטאָביאָגראַפישע אַנקעטע, טעלעגראַמע א. אַ. וו. דאָס אַלץ דאַרף געטאָן ווערן אין צוזאַמענהאַנג מיט לעבעדיקע אינטערעסן.

ד. דיסקאַנט פון שריפטקענעוודיקייט

קעדיי דער לערער זאָל קענען ווי געהעריק יעדן טאַלמיד, זיינע דעפעקטן און די דינאַמיק פון זיין שריפטקענעוודיקייט איז ווינטשנסווערט ער זאָל איינפירן אַ פּערזענלעכע דיסקאַנט-קאַרטל פאַר יעדער טאַלמיד[1].

1 גענומען פון באַרכינס בוך „Развит. речи“ ז. 26—עטוואָס איבערגעאַנדערשט.

אַ דיסקאָנט-קאַרטל

	1-טער כוידעש	2-טער כוידעש	3-טער כוידעש	4-טער כוידעש
1. דויער (אין שאָען)				
2. אויסערלעכער אויסזען :				
א. ריינקייט				
ב. לייענבארקייט				
3. אָרטאָגראַפיע :				
א. דורכלאָז פון אויסיעס				
ב. פאָנעטישע גרייזן				
ג. מאָרפאָלאָגישע				
ד. דעפעקטיווע				
ה. וואָרטגרענעץ				
ו. אפשטעלצייכנס				
4. סינטאקס :				
א. אין פּאָשעטן זאַץ				
ב. אין קאָמפּליצירט זאַץ				
5. די לאָגישע זייט.				
6. אויסגעהאלטנקייט פון פּלאַן.				
7. סטיל.				
א ריינקייט (נאָענטקייט צו דער נאָר-מאַל-ליטעראר. שפראַך) . . .				
ב. קלאָרקייט				
ג. בילדערישקייט				

באַם אָנפילן די רובריקעס פון אָפּטייל 3 דאַרף מען אַוועקשטעלן די צאָל גרייזן אין אַ זייטל פון שריפטלעכן טעקסט. באַם אָנפילן די אַנדערע רובריקעס ווערן באַנוצט אַזוינע צייכנס : — (נידעריקער פון מיטעלן), + (מי-טעלער), ++ (גוט).

ליטעראַטור:

1. Блонский — Педол. в масс. школе.
2. Афанасьев — „Краткая метод. род. языка."
3. Перовкий — „Навыки в комплексе".
4. זאַרעצקי — אָרטאָגראַפיע „אַף די וועגן" 1927, № 2—4
5. „Родной яз. в школе", № 11—12—1927
(פאָזדניאַקאָווס אַרטיקל)
6. „ „ „ № 1—1927
(וועדענסקיס אַרטיקל)
7. „ „ „ № 5—1927
(די אַרטיקלען פון פעטערסאָן און וו. ג.)
8. Костин — Способы обуч. орфогр.
9. Бархин — Развитие речи.
10. Развитие речи — сборник.
11. Программа Гус и детское творчество — сборник
(דאָ ווערן געבראַכט פיל באַריכטן פון פּראַקטישע טוער)

V. קולטור פון לייענען

א. אַרבעט איבער קינסטלערישן מאַטעריאַל

1. צילן. די צילן פון לייענען קינסטלערישע ווערק אין אינגערן קאָנצענטר זײַנען אַזוינע: א) געבן די קינדער סינטעטיש-בילדערישע פאָרשטעלונגען פון לעבן און נאַטור אין פאַרבינדונג מיט דער קאָמפּלעקס-שטודירונג. ב) באַרײַכערן און אָרגאַניזירן זייערע עמאָציעס אין דער ריכטונג פון די צילן פון דער סאָוועטישער אַרבעט-שול. ג) אַנטוויקלען בײַ די קינדער קינסטלערישע געוווינהייטן אין זין פון פאַרשטיין און פילן דאָס קינסטלערישע וואָרט און אין זין פון אַנטוויקלען זייערע אייגענע שעפערישע קויכעס. ד) באַרײַכערן זייער שפּראַך.

2. אויסוואַל פון מאַטעריאַל. נעמענדיק אין אַכט אָט די צילן, דאַרף זיך דער לערער, בײַם אויסוואַל פון מאַטעריאַל, רעכענען: א) מיט דעם קינסטלערישן ווערט זייערעם. נאָר דאָס עכט-קינסטלערישע דאַרף האָבן אַן אָרט אַף די שאָען פון קונסטוואָרט. ב) מיט דער צוגעגרייטקייט פון די קינדער. דאָס ווערק דאַרף זײַן צוטריטלעך פאַר די קינדער ניט נאָר לויט דער שפּראַך, נאָר לויטן גאַנצן סכום אידייען און געשטאַלטן זייערע. דאָס סינטעטיש-אָרגאַנישע באַנעמען פון א קונסטווערק איז פרוכטבאַרער פון קאָלערליי פאַרטײַטשן און אויסטײַטשן. ג) מיט דעם אידעאָלאָגישן מעהוס פונם ווערק. ווערק, וואָס וועקן שעדלעכע עמאָציעס, אַנטיפּראָלעטאַרישע אידייען און פאָרשטעלונגען טויגן ניט פאַר דער ערשטער שטופע[1]. ד) מיט דער גאַנצקייט זייערע. א פראַגמענט פון א ווערק איז געגליכן צו א טייל פון א קינסטלעריש בילד. אויב

[1] אינעם עלטערן קאָנצענטר איז מעגלעך צו צעשטערן די דירעקטע ווירקונג דורך אַנאַליז.

דער לערער איז געצוואונגען אויסצונוצן א פראגמענט — איז לעבּאַלאפּאָכעס א מער-ווייניקער גאנצן.

כוצדעם איז נייטיק, באזונדערס אין די אינגערע גרופּן, אז דער מאטע-ריאל זאָל זיין צוגעפּאסט ניט נאָר צו דער קאָמפּלעקס-טעמע, נאָר אויך צו דער צייט פון יאָר.

3. צוגרייטונג. קעדיי די קינדער זאָלן וואָס אָרגאנישער אופנעמען דאָס ווערק, איז נייטיק א געוויסע צוגרייט-ארבעט. אָפט איז נייטיק א צו-גרייט-שמועס, וואָס זיין אופגאבע איז אריינפירן די קינדער אין שטימונגען-און פאָרשטעלונגען-קרייז פונם ווערק, וואָס מע וועט לייענען. אנדערש, וועט דאָס ווערק קריגן א שוואכן אָפּקלאנג. אן אנדערש מאָל איז נייטיק קלאָר-מאכן א היסטאָרישע אָדער געאָגראפישע אומגעבונג (צ. ב. ש.: באַ „סימפּלאָן" גאָרקיס). צוועקמעסיק איז א ליטעראַרישע עקסקורסיע (אין דער נאטור, צו דענק-מעלער פון שרייבער [1], אין מוזייען — מענדעלע-מוזיי, לעמאָשל, זאוואָדן און פאַב-ריקן). דאָס גיט די נויטיקע שטימונג-אנלאדונג. אויב דאָס ווערק איז ענג פארבונדן מיטן קאָמפּלעקס, ווערט שוין א גרויסע צוגרייט-ארבעט בעמיילע אָפּגעטאָן, נאָר ניט אלעמאָל איז די מעמיילעדיקע צוגרייט-ארבעט גענוג. מע לייענט, לעמאָשל „א הייזל בא דער ווייסל": עס איז פארבונדן מיטן קאָמפּ-לעקס, אָבער דאָך איז נויטיק א קליינער פאָרשמועס, וואָס זאָל צוגרייטן די קינדער צו דער שטימונג, וואָס הערשט אינם ווערק. דאָ קאָנען זיין אזוינע פראַגן: ווער פון אייך, קינדער, וואוינט באם ברעג טייך? ווי זעט אויס דער ברעג באנאכט, פארנאכט? זייט איר ווען געגאנגען איינער אליין איבערן טייך באנאַכט? א. א. אַט וועלן מיר לייענען, ווי אזוי דער שרייבער אש באשרייבט א הייזל באם ברעג פון דעם טייך ווייכל. ווייסל איז א גרויסער טייך אין פּוילן א. א. וו.

אלנפאַלס, איז ניט דערלאָזבאר, ווי פיל לערער טוען, אויסצושרייבן אָפן ברעט באזונדערע שווערע ווערטער און פארטייטשן זיי פאַרן לייענען; דאָס וואָרט באקומט זיין ווירקלעכן באטייט אין דער נאטירלעכער לעקסישער סוויווע פון ווערק. ס'איז ניט דערלאָזבאר אויך פארבייטן שווערע ווערטער מיט גרינגערע: דאָס הייסט גיין אפן וועג פון פאַראָרעמען די שפּראך פון די קינדער. אויב די קינדער וועלן ביכלאל זיין צוגעגרייט צום ווערק, וועלן זיי זיך אף די נייע ווערטער בעמיילע „אָנשטויסן" (אמאָל קען מען באם לייענען פארטייטשן מיט א פּאסיקן סינאָנים).

4. דאָס פאַרלייענען. די זיכערסטע גאראנטיע פאר דעם, אז די קינדער וועלן סינטעטיש באנעמען דאָס ווערק איז דאָס געפילפולע, אויסדריק-לעכע לייענען. קיין בעסערע אויסטייטשונג דאַרף מען ניט. דעם ערשטן מאָל

1 דערווייל האָבן מיר זיי נאָך ניט, אָבער איך וויל טאקע מיט דעם דערמאָנען, אז ס'איז צייט שוין מיר זאָל האָבן ערגעץ-וואו דענקמעלער פון מענדעלע, פּערעץ, שאָלעם-אליכעם, באוו-שאָווער א. א.

דאַרף פאַרלייענען דער לערער, און ער מוז זיך גוט צוגרייטן צו דעם. די גרונט-קלאַלים פון אויסדריקפולן לייענען זיינען: א) נאַטירלעכקייט. קיין שום איבעריקע אַקטיאָרישע זשעסטיקוליאַציע. ב) פויזע. גיט דעם הערער די מעגלעכקייט צו אָריענטירן זיך. שטרייכט אונטער נייטיקע ווערטער. די פויזע איז ניט אָפּהענגיק פון דער פּונקטואַציע. ג) לאָגישע און עמאָציאָנעלע באַטאָנונג. ד) פּאַסיקע אינטאָנאַציע (הייבונגען און נידערונגען פון קאָל ה) פּאַסיקער טעמפּ (עמאָציאָנאַלע באַפּאַרבונג פון דער שטים אין העסקעם מיטן אינהאַלט. ו) אינדיווידואַליזאַציע פון דיאַלאָג.

אָבער פריער פון אַלץ דאַרף מען זיך גוט דורכדרינגען מיטן ווערק, עס גוט אַליין איבערלעבן. „ווערטער, וואָס גייען אַרויס פון האַרצן, דרינגען אַריין אין האַרצן".

ניט אָפּשטעלן זיך אינמיטן געבן דערקלערונגען. בשעת פאַרלייענען דאַרפן די קינדער ניט קוקן אין די ביכלעך — עס צעשטערט זייער אויפמערקזאַמקייט. אַגעוו, איז הערן אויך אַ טוירע, און מע דאַרף איינגעוווינען צו דעם די קינדער.

5. נאָכן ערשטן פאַרלייענען. אויב די קינדער פאַרלאַנגען אַ צווייטן מאָל — טאָן עס. בעסער — דערהויפּט, אויב די זאַך איז אַ שטימונגפולע — אָרגאַניזירן שטילן אָדער שטומען לייענען (זע ווייטער). אַ שלעכטער מעטאָד איז (גאַנץ פאַרשפּרייט) — פרעגן בײַ די קינדער, וואָסערע ווערטער זיינען זיי אומפאַרשטענדלעך געווען. ערשטנס, געדענקען ניט די קינדער. צווייטנס, פירט עס איינגאַנצן אַראָפּ פון דער שטימונג. אין אַנדערע פאַלן קען מען גלייך נאָכן ערשטן פאַרלייענען אָרגאַניזירן „לייענען מיט דערקלערונגען" (זע ווייטער).

6. די פראַגע וועגן „פראַגן". דאַרף געלייזט ווערן ניט אויף איין אופן פאַר אַלע קלאַסן און ווערק. אין די עלטערע גרופּעס דאַרף מען פאַנאַנדערקלייבן מער, ווי אין די יינגערע. שטימונגפולע, לירישע ווערק — דאַרף מען ווייניקער פאַנאַנדערקלייבן, ווי ווערק, וואָס גיבן לעבן-דערקענטעניש. בעדערעך-קלאַל — ניט צעברעקלען דאָס ווערק אויף אָן אַ שיר פראַגן. ניט פאַנאַנדערקלייבן ביז כאַלאָשעס [1].

אָנהייבן דעם אַנאַליז דאַרף מען פון דער גרונט-פראַגע, וואָס דאָס ווערק רוקט אַרויס. אַ געניטער קאַטעכיזיס — האַרגעט אַוועק די געשאַפענע שטימונג. פאַר פערעצעס דערציילונג „אויף אַ בערגל אַ לייביקס" איז דאָס, לעמאָשל, די פראַגע: פאַרוואָס זיינען די קינדער ניט געגאַנגען מיטן פרעמדן? צי וואָלט איר געגאַנגען מיט אים? פון די „קנופּ-פראַגן" איז שוין לייכט אַריבער צו אַנדערע. מע דאַרף איינגעוואוינען די קינדער אַליין שטעלן פראַגן. פּאַסיק זיינען אויך די פראַגן: וואָס געפעלט אייך אינעם ווערק? מיט וואָס? וואָסערע ערטער זיינען באַזונדערס שיין? פריילעך? טרויעריק? קאָמיש? וועלכע טיילן קען מען אָנמאָלן, אויסקלעפּן פון ליים, דראַמאַטיזירן? אין די עלטערע גרופּן, בא-

[1] אין אַנדערע פאַלן, ווען דאָס ווערק שאַפט אַ באַזונדערע שטימונג, קען מען זיך באַגיין גאָר אָן פראַגן.

זונדערס אין 4-טן קלאס, דארף מען שוין אין אנאליז קלאָר מאכן דעם סאָציאלן אינהאלט פון א ווערק, באציאונג פון אווטאָר צו זיין העלד א. א, צ. ב. ש. צו דער דערציילונג „א דאָר גייט אוועק און א דאָר קומט" קען מען שטעלן אזוינע פראַגן: פאַרוואָס הייסט די דערציילונג מיט אזא נאָמען? וואָסער צייט ווערט דאָ באַשריבן? ווער איז זעליק? ווי באציט זיך צו אים דער אַווטאָר? א. א. די ענטפערן דארפן זיין מאטיווירטע, באשטעטיקטע מיט ציטאטן אָדער מיט פאקטן פון דער דערציילונג. קאָמפליצירטערע ווערק קען מען פאנאנדערקלייבן נאָכדעם, ווי די קינדער גרייטן זיך צו, לויט פארגעבענע פראגן, אינדערהיים אָדער אין קלאס.

מער אויספירלעכע טעקסטועלע און שפראַכלעכע פראגן איז בעסער צו שטעלן אף די שאָען פון „לייענען מיט דערקלערונגען".

7. פאָרם-פראַגן. אָנהויבנדיק פון 2-טן קלאַס, קען מען שוין אריינפירן אייניקע פראגן פון פאָרם. אין צווייטן קלאס דריקט זיך עס אויס אין צעטיילן די דערציילונג אף טיילן-בילדער און געבן יעדער בילד-טייל א נאָמען (פאר אן אָנהויב נעמען א ווערק, וואָס זיינע טיילן זיינען בוילעטע). אין אויפזוכן אין דער דערציילונג „שיינע" אויסדריקן. אין דריטן קלאס קען מען געבן די קינדער א לייכטן באגריף וועגן ריטם און ריפמע (אָן טערמינאָלאָגיע: צו דעם דארף מען צוקלייבן לידער מיט שטאנדהאַפטיקן ריטם און בוילעטער ריפמע), אווטאָר-רייד און דיאלאָג מיט זיין אויסערלעכן דרוק-צייכן, פאַרטיפערן די געוואוינהייט צו מאכן א פלאן (דערביי געוואוינען זיך די קינדער צוצוטראכטן לעבעדיקע קעפלעך-נעמען). פארפעסטיקן די פאָרשטעלונג וועגן בילדערישקייט (גענויער אין קאַפיטל וועגן אכטגעבונג אף דער שפראך). אין 4-טן קלאס קען מען שוין געבן א באגריף וועגן בילדערישקייט (אונטערשייד צווישן פראָזאַישער שפראַך און פאָעטישער), פאַרפעסטיקן די ידיעס וועגן ריטם און ריפמע, אופמערקזאַם מאכן אף די עלעמענטן פון באשרייבונג און כאראקטעריסטיק אין א קינסטלעריש ווערק, אף דער מאָנאָלאָג-פאָרם, אף האנדלונג-עלעמענטן און דראַמאטישער פאָרם, אף דעם בוי פון א דערציילונג[1]. פון דער דערמאָנטער דערציילונג „א דאָר גייט אוועק און א דאָר קומט" האָבן קינדער צונויפגעשטעלט אזא פלאן: 1) ווי נאָטע מיט כאימקען אַרבעטן שפעט אין דערנאכט בא זייער באַלעבאָס. 2) עלקע די באַלעבאָסטע קאָכט אַ גוטע וועטשערע און נאָטע מיט כאימלען זיינען הונגעריק פאַרשמאכט. 3) א שרעקלעכער לעבן פון הונגער און נויט. 4) מיט נאָטען טרעפט זיך אן אומגליק בא דער ארבעט. 5) זעליק ווערט א גוטער און גיט געלט אף טאכריכים. דערביי באהאנדלט אזוינע פראַגן: פארוואָס הויבט אָן דער שרייבער פון באשרייבן נאָטען און כאימלען בא דער שפעטיקער באנאכט-אַרבעט? צוליב וואָס דערציילט אונז דער אווטאָר, ווי עלקע קאָכט וועטשע-

[1] די אלע פאָרם-פראַגן ווערן באהאנדלט אין פארבינדונג מיטן אָרדנטלעכן קינסטלערישן מאטעריאל, בא א פאסיקער געלעגנהייט.

רע? פאַרוואָס קומט גלייך נאָך דער באַשרייבונג פון עלקעס וועטשערע די באַשרייבונג פון נאָטעס הויז? צום סאָף איז מען געקומען צום אויספיר, אַז יעדער טייל איז דאַ אָף אַן אָרט, פילט אויס אַ באַשטימטע אופגאַבע.[1]

8. שעפערישע דורכאַרבעטונג פון אַ קינסטלערישן ווערק.

אַ) דראַמאַטיזאַציע. די דראַמאַטיזאַציע פון אַ קינסטלערישן ווערק העלפט מיט צו פאַרשטיין דעם כאַראַקטער, איבערלעבונגען פון דעם אָדער יענעם פערסאָנאַזש, די אומגעבונג פון דער געשעעניש. דער לערער אַליין דאַרף זיך גוט צוגרייטן צו דעם, אָנמערקן אַ פּלאַן, פראַגן. ניט יעדער קינסטלעריש ווערק איז פּאַסיק פאַר דראַמאַטיזאַציע: עס דאַרף זיין רייך מיט האַנדלונג, מיט לעבעדיקן דיאַלאָג. קינדער האָבן זייער ליב צו אינסצענירן „אָף אַ בערגל אַ ליימיקס" פּערעצעס. דער גאַנג פון דער אַרבעט באַם דראַמאַטיזירן אָט די דערציילונג איז בערערך אַזאַ: נאָכדעם, ווי מע רעדט אָפּ צו אינסצענירן זי, פרעגט דער לערער: ווי שטעלט איר זיך, קינדער, פאָר די סצענע? כעוורע הויבן אָן צו מאַכן פאָרשלאַגן. עס ווערט קלאָר די גאַנצע אומגעבונג פון דער דערציילונג מיט אַלע איינצלהייטן. מע פאַרשרייבט. דערנאָך באַטראַכט מען וואָסערע פערסאָנאַזשן עס וועלן אַרויסטרעטן. ווי וועט אויסזען דאָס אינגעלע? דאָס מיידעלע? וואָסערע כאַראַקטערן זיינען באַ זיי? (די כאַראַקטעריסטיק ווערט געמאַכט זייער לעבעדיק, ווייל זי האָט אַ באַשטימטע באַצוועקונג, ניט ווי דאָס געוואוינלעכע נודנע כאַראַקטעריזירן אין אַ שמועס). ווי וועט אויסזען דער פרעמדער? ווי וועט ער זיך האַלטן? אַ וואָסער כאַראַקטער איז באַ אים? מיט וואָס פאַר אַ טאָן וועט ער ריידן? איצט מאַכט מען קלאָר וויפל סצענקעס וועלן זיין, מע שרייבט אַרויס פון דער דערציילונג, וואָס די פערסאָנאַזשן דאַרפן ריידן. בלייבט באַשטימען, ווער פון די קינדער זאָל שפּילן אַ וואָסער פערסאָנאַזש. דאָס דאַרפן אויך די קינדער באַהאַנדלען קאָלעקטיוו — ס'איז זייער באַלעבעוודיק. פונאָנהייב אָן דאַרף מען אויסלערנען די קינדער צו פאַרשטיין, אַז ס'איז ניט קיין איניען פון קאָוועד, נאָר פון צוגעפּאַסטקייט, און אַלע קינדער דאַרפן זיך באַטייליקן אין באַשטימען די סאַמע צוגעפּאַסטע. אַז די גאַנצע צוגרייט-אַרבעט איז געענדיקט הויבן זיך אָן די רעפּעטיציעס, וואָס קומען אויך פאָר אין דער אָנוועזנהייט פון גאַנצן קלאַס.

אַז די קינדער האָבן שוין געוויסע געוואוינהייטן, קען מען איבערגעבן דאָס דראַמאַטיזירן אַ גרופּע, וואָס שטעלט צו אַ פּראָיעקט.

מע דאַרף זיך אָפּהיטן ניט אַריינשטעלן אין טעקסט קיין אייגנס, ווען ס'איז ניטאָ קיין אויסעראָרדנטלעכע נויטווענדיקייט אין דעם.

ניט אַלעמאָל קען מען דאָס דראַמאַטיזירן מאַכן אָף אַזאַ ברייטן אויפן (אינסצענירן). אָפּט טראָגט עס דעם כאַראַקטער פון לייענען אין פּערזאָנען. אָפּט דאַרף

1 מוסטערן פון פראַגן צו קינסטלערישע ווערק זע אין לייענבוך פאַרן צווייטן קלאַס „אַרבעט און שאַף" צונויפגעשטעלט פון יודאָווין, מאָגילניצקי, סאָלאָוויי, ראָזנצווייג. ווייסרוסלענדישער מעלוכע-פאַרלאַג 1923.

מען די דראַמאַטיזירטע זאַך נאר פאָרלייענען פאַרן קלאַס: אויך דאָס ברענגט גרויסע נוצן אין זין פון באַקענען זיך און פאַרייגענען אַ נייע ליטעראַרישע פאָרם.

ב) אילוסטרירונג (מאָלן, קלעפּן). דאָס מאָלן און קלעפּן (ליימען) האָט נאָר דעמאָלט אַ באַדייטונג פאַר דער דורכאַרבעטונג, ווען דורך זיי דריקט אויס דער טאַלמיד זיין פאַרשטיין דאָס ווערק. באַזונדערס איז דאָס וויכטיק פאַר די עלטערע גרופּן, וואו מע דאַרף צוציען צו דער אַרבעט דעם לערער פון מאָלן.

ג) קאָלעקטיווע דעקלאַמאַציע. ניט אַרבעטן איבער פּאַרטיקע זאַכן. דער צוגרייט-פּראָצעס איז וויכטיקער, ווי די אַרויסטרעטונג.

ד) מינדלעכע און שריפטלעכע שאַפונגען. טיפן אַרבעטן: וואַריאירט איבערדערציילן (די שעפערישסטע פאָרם — אין נאָמען פון אַ פּערסאָנאַזש. דער לערער דאַרף נאָר אכטונג געבן, אַז די איבערדערציילונג זאָל ניט זיין קיין מעכאַנישע. מיט הילף-פראַגן דאַרף מען דאָס קינד שטויסן אַפן שאַפונג-וועג. דערביי איז וויכטיק אַזאַ פּערסאָנאַזש, וואָס זאָל צווינגען צו איבערקאָנסטרואירן, עפּעס צוגעבן, צ. ב. ש.: אין די „באָרוועסע שפּענער" — אין נאָמען פון די שפּענער, די שפּענער קענען ניט אָנהויבן די מאַיסע, ווי אין ביכל — זיי זיינען דאָך אין וואַלד. אויב דער איבערדערציילער הויבט אָן ווי אין ביכל, דאַרף מען אים אויפמערקזאַם מאַכן). צוטראַכטן אַן אָנהויב, אַ סאָף, אַוועקשטעלן דעם העלד אין נייע באַדינגונגען א. א. (זע אויבן).

דאָס קינסטלערישע ווערק קען ביכלאַל סטימולירן צו שאַפונג-אַרבעט. נאָך שאָלעם-אַלייכעמס דערציילונג „דער פּאַראָם" וועלן קינדער גערן אָנשרייבן אף דער טעמע „ווי בין איך דעם ערשטן מאָל געפאָרן אַפן פּאַראָם", נאָך דער דערציילונג „א מאַיסע מיט א לאָקאָמאָטיוו, וואָס איז אנטלאָפן" — א פאַנטאַזיע „אין לאָקאָמאָטיוו איבער דער וועלט" א. א. וו.

9. צווייטער לייענען. נאָכן דורכאַרבעטן איז געוואונטשן פאָרצולייענען א צווייטן מאָל, קעדיי ווידעראַמאָל סינטעזירן דאָס אנאַליזירטע. דעם צווייטן מאָל לייענען פאָר, צוגעגרייט, די קינדער אליין.

10. אָרגאַניזאַציע פון ליטעראַרישן מאַטעריאַל. דער מאַטעריאַל ווערט אָרגאַניזירט אַרום די קאָמפּלעקסן און זייערע אונטערטעמעס. אָבער דאָס הייסט ניט, אַז ווען צו דער אָדער יענער אונטערטעמע איז ניטאָ קיין קינסטלערישער מאַטעריאַל, דאַרף זיך דער לערער איינגאַנצן אָפּזאָגן אף א געוויסער צייט פון קינסטלערישן וואָרט — דאָס וואָלט געווען אַן אומזין. מע קען אָפּטמאָל אָרגאַניזירן די ווערק ארום קלענערע טעמעס: קינדער, קינדער און דערוואַקסענע, כאַווערשע באַציאונגען, שטאָטישע און דאָרפישע קינדער, אין שול און אינדערהיים, לערנאינגלעך אמאָל און איצטער א. א.

אין די עלטערע גרופּעס קען מען אַמאָל פאַרייניקן עטלעכע ווערק פון איין שרייבער און געבן אַ פאָרשטעלונג וועגן אים, דערציילן זיין ביאָגראַפיע. באַזונדערס איז דאָס וויכטיק בא א יובילעי-געלעגנהייט. ביכלאַל האָבן קינדער ליב, ווען מע דערציילט זיי וועגן שרייבער. אין פערטן קלאַס, בא דער גע-

העריקער אַנטוויקלונג זיינער, קען מען אויך פּרואוון לייכטע ליטעראַרישע פאָרטראגן פון די קינדער אַפן סמאך פון די געלייענטע ווערק אף איין טעמע. דאָס דארף מען גוט צוגרייטן, אויסאַרבעטן מיט די פאָרטרעגער א פּלאַן, טעזיסן. דערביי זאָלן די קינדער ארויסווייזן דעם מאקסימום זעלבשטענדיקייט. א העכסט-אינטערעסאַנטע ארבעט איז אויסלערנען די קינדער טרעפן לויטן סטיל דעם אווטאָר. דאָס איז אן אָנגענומענע און נוצלעכע איבונג-שפּיל.

11. ביישפּיל-טעמע „איד. ערד-איינאָרדענונג (4-טער קלאַס). ליטעראַרישע מאַטעריאַלן צו דער טעמע: קאַטיק — „אין אמאָליקן שטעטל״, שאָלעם-אַלייכעם—„צוויי וועלטן״, „מיין ברודער עליעס פּארנאָסעס״, „אידישע גליקן״, „טעוויע דער מילכיקער״, מענדעלע מויכער-ספאָרים — „אידישע קאָלאָניעס אין שטעטל ק.״, בלאָנדער — „אַף ערד״, כאַריק — „ברויט״, מאַרגאַלין — „ערד״, כאַריק—„דאָס ליד פון די אישואווניקעס״, דאָברושין—„אף אָדעסער פעלדער״, (לויט די כרעסטאָמאַטיעס „ארום אונז״ II, „ארבעט-קינדער״ 4-טער טייל, „ליטעראַרישע כרעסטאָמאַטיע״ 1-טער טייל, „ארבעט און קאַמף״, 2 העפט). די טעמע איז אויסגערעכנט אף 2—3 וואָכן. א טייל מאַטעריאַל וועלן די קינדער לייענען אינהעריהיים. בײַ דער באַארבעטונג פון דער טעמע קענען באַרירט ווערן אַזוינע פראַגן: א) סאָציאַלע: אַמאָליקע שטעטל, אידן, פאַרעך און פּויער. לופטפּאַרנאָסעס. באַציאונג פון דער צארישער מאַכט. ערדאיינאָרדנונג אַמאָל און איצט. די ראַטן-מאַכט און די אידישע באַפעלקערונג. ב) פאָרמעלע פראַגן: זיכרוינעס-ווערק און קינסטלערישע ווערק (פּרימיטיווער באַגריף), מאָנאָלאָג, טיפּן (פּרימיטיוו), פאָלקסשפּראַך, ווי מענדעלע שרייבט און ווי שאָלעם-אַלייכעם, אַלטע און נייע שפּראַך, ריטם און בילדערישקייט. שפּעטערישע אַרבעטן קענען געגעבן ווערן אַזוינע: זיכרוינעס, מענאַכעם-מענדל ווערט אַ פּויער, מאָטל ווערט א פּיאָנער, א אינגל, וואָס טראָגט אום פאַרקויפן, מענאַכעם-מענדל און טעוויע טרעפן זיך אין וואַגאָן.

ב. אַרבעט איבער וויסנשאַפטלעכן מאַטעריאַל

אין די אינגערע קלאַסן קומט אויס, נאַטירלעך, האָבן מער צו טאָן מיט קינסטלערישן מאַטעריאַל (די כרעסטאָמאַטיעס פון די אינגערע גרופּעס דאַרפן טאַקע זיין בלויז קינסטלערישע — דעם וויסנשאַפטלעכן מאַטעריאַל לייענט מען סיי ווי ניט) אָנהויבנדיק פון דריטן קלאַס דאַרף מען שוין איינגעוואוינען די קינדער צו א פּראָזאַישן טעקסט. דאָס פּאַנאַנדערקלייבן א פּאָפּולער-וויסנשאַפטלעכן ארטיקל אין א כרעסטאָמאַטיע וועט אויסלערנען דעם טאַלמיד צו אָריענטירן זיך אין א וויסנשאַפטלעך ביכל, וואָס ס'איז זייער נויטיק פאַר דער זעלבשטענדיקער ארבעט. אין פערטן קלאַס איז שוין מעגלעך און נויטיק מאַכן א פּלאַן פון א לייכטן וויסנשאַפטלעכן ארטיקל, באַווייזן די קינדער די אַנטוויקלונג פון געדאַנקען-גאַנג לויט דער טעמע. דאָס קען מען אויך פאַרבינדן מיט דער וואַנט-צייטונג. א ווייטערדיקער שטאַפּל פון דערדאָזיקער

אַרבעט וועט זיין אויסלערנען די קינדער קאָנספּעקטירן און טעזירן אַ קורצן אַרטיקל. די אַלע אַרבעטן ווערן אײַנאָנהייבן געמאַכט קאָלעקטיוו.

ג. לייען-געוואוינהייטן

1. דער צושטאַנד פון די לייען - געוואוינהייטן. דער צושטאַנד פון די לייען-געוואוינהייטן איז אין אונזערע שולן ניט קיין גלענצנדיקער. אַפילע אין די עלטערע קלאַסן פון 2-טן קאָנצענטר לייענט מען גאַנץ אָפט זייער שוואַך. דערהויפּט באַמערקט זיך די דערשיינונג צווישן די שילערנס). די סיבע פון דעם איז אַ צווייערלייאיקע: ערשטנס, לייענט מען באַ אונז זייער ווייניק. אויסער דער שול לייענען די קינדער ווייניק אידיש (ס'איז ווייניק דאָ וואָס צו לייענען, די אַלטע ליטעראַטור איז ניט צוטריטלעך מאַכמעס דער אָרטאָגראַפּיע און נאָך מער מאַכמעס שפּראַך און אינהאַלט). אין שול גופע, דערהויפּט אין די עלטערע קלאַסן פון 2-טן קאָנצענטר, קומט אויס אָפט דעם לערער בלויז פאָרלייענען (קינדער האָבן קיין ביכער ניט. אונז זיינען באַקאַנט פאַקטן, ווען אַ לערער האָט פאָרגעלייענט אין מעשעך פון 5—6 וואָכן „פּישקע דעם קרומען“). אין גאַס, אין קינאָ טרעפט זיך אַ אידיש וואָרט זעלטן. ווייטער לייגט מען אין אונזערע שולן ווייניק אַכט אַפן לייענען: מע כקירעט זיך אָפט אָן אַ שיר וועגן געלייענטן און וועגן לייענען גופע פאַרגעסט מען אינגאַנצן. דאָס שיין און אויסדריקלעך לייענען איז קימאַט ווי ניט קולטיווירט. „וואָס איז די נאַפקעמינע ווי ער האָט איבערגעלייענט, אַבי ער האָט פאַרשטאַנען די קאַוואָנע, דעם מיין“—זאָגט מען אָפט באַ אונז. דאָס איז אַ שלעכטע יערושע פון כיידער און יעשיווע, וואָס דאַרף אנראַכמאָנעסדיק באַקעמפט ווערן. דאָס איז אַ טייל פון קאַבצאַנסקער ביטלדיקן קוק אַף אויסערלעכער שיינקייט, וואָס האָט שוין לאַנג געמעגט פאַרשווינדן.

2. מעטאָדן פון אַנטוויקלען די לייען-געוואוינהייטן.

די אויפגאַבע אַפן געביט פון לייענען איז אויסלערנען די קינדער פליסיק, באַוואוסטזיניק און אויסדריקלעך איבערלייענען אַ מער-ווייניק קאָמפּליצירטן טעקסט, ווי אַ קינסטלערישן, אַזוי אַ זאַכלעך-וויסנשאַפטלעכן. דערצו זיינען אין לערעס רעשוס פאַראַן אַזוינע מעטאָדן:

א) לייענען מיט דערקלערונגען (קאָלעקטיווער לייענען אַפן קאָל). דערדאזיקער מעטאָד איז אין אונזער שול אין דער לאַגע פון אַ גערוידעפטן. די סיבע פון דעם איז, וואָס אין דער אַלטער שול האָט ער אָפט אָנגענומען העסלעכע פאָרמען, וואָס האָבן געבראַכט דערצו, אַז „об‘яснительное чтение“ איז געוואָרן אַ פּעדאַגאָגישער זידלוואָרט. די כאָכמע פון דער אַלטער „об‘яснительное чтение“ איז באַשטאַנען אין „אַלזייטיקע אַנאַליזן פון ווערטער באַם לייענען (נאַטורוויסנשאַפטלעכע, גראַמאַטישע א. א. וו.), וואָס האָבן אינגאַנצן אָפגעריסן דעם לייענער פון דירעקטן אינהאַלט. דאָס איז, פאַרשטייט זיך, געווען שלעכט, אָבער דאָס הייסט נאָך ניט, אַז דער מעטאָד איז אין אַלגעמיין

אַ שלעכטער. ספּעציעלע שאָען פון לייענען מיט דערקלערונגען זיינען נויטיק. אַלס מאַטעריאַל פאַר דידאַזיקע שאָען—דאַרף מען נעמען זאַכן, וואָס זיינען שוין די קינדער באַקאַנט, וואָס זיינען שוין אין אַלגעמיין אַרומגערעדט געוואָרן, אָדער שפּעריש דורכגעאַרבעט. (מע דאַרף ניט צונויפמישן דאָס דורכאַרבעטן אַ קינסטלעריש-ווערק מיט לערנען לייענען). דאָס לייענען קומט פאָר אַזוי: דער לערער טיילט איין די זאַך אַף מער-ווייניק גאַנצע פראַגמענטן, און רופט אויס די טאַלמידים צום לייענען (דעם ערשטן מאָל—די בעסערע). בעאייסן לייענען שטעלט דער לערער אריענטירנדיקע און שפּראַכלעכע פראַגן, וואָס זאָלן העלפן דעם לייענער צו באַזינען דעם טעקסט. דאָ גיט דער לערער אַכט אַפן ריכטיקן לייענען און אַף דער אינטאָנאַציע. טייטשווערטער דאַרף מען ניט פרעגן פון באַזונדערע אָפּגעריסענע ווערטער, נאָר פון גאַנצע זאַצן, אונטערשטרייכנדיק דאָס נויטיקע וואָרט, אויך ניט פאָדערן פון טאַלמיד קיין פּינקטלעכע פאָרמולירונג פון באַזונדערע ווערטער (באַזונדערס אין די אינגערע גרופּן). בעסער פאָרלייגן צוטראַכטן אַ ביישפּיל מיט דעם געגעבענעם וואָרט. דאָס וועט שוין קלאָר באַווייזן, צי ער פאַרשטייט דאָס וואָרט, צי ניט. אַגעוו, גייט אַף אַזאַ אויפן דער שפּראַך-קאַפּיטאַל אַריין אין רייד-אומזאַץ. גוט איז אויך, דערהויפּט באַ גרעדיכטן, פאָרלייגן דעם טאַלמיד איבערדערציילן מיט אייגענע ווערטער דעם אינהאַלט פון דורכגעלייענטן פראַגמענט. צום סאָף פון לייענען דערציילן אייניקע שילער די גאַנצע זאַך.

אַ האַרבער איניען איז דאָ מיט די שווערע קינדער (אין פראַט פון לייענען). דעם קלאַס איז שווער אַזוינע אויסצוהערן, עס ליידט דערפון די דיסציפּלין. בעדערעך-קלאַל קען מען זאָגן, אַז די גאָר שווערע קינדער דאַרף מען ניט אויסרופן צום לייענען. דאָך, דאַרף מען איינגעוואוינען דעם קלאַס באַציען זיך מיט געדולד צו די שוואַכע לייענער. מע דאַרף צוביסלעך מיט די שוואַכע פאַרנעמען זיך באַזונדער און אַרויספירן זיי אַף אַ דערעך. מע קען צוציען צו דער הילף-אַרבעט די עטלעכע קינדער פון שול, וואָס קענען גוט לייענען. מע דאַרף זיי אָבער געבן גענויע אָנווייזונגען, ווי זיך צו באַגיין.

אָט זיינען ביישפּילן פון פראַגן אַף אַ לימעד פון לייענען מיט דערקלערונגען" צו „אַלי בען" (4-טער קלאַס): ווי באַצייכנט פּעפּער דעם גורזוף? פאַרוואָס רופט ער אים „דער צאַרטער גורזוף"? וואָס הייסט „ס'פלעגט נאָך דרעמלען דער לעצטער פלאַם"? (אַלץ האַלט באַם איינשלאָפן ווערן) וועלכע קלאַנגען האָבן זיך עס פאַרשפּרייט, וואָס די טאָטערן האָבן זיך אַזוי געגרייט? ווי דאַרף מען פאַרשטיין „ס'הוידן זיך וועגן"? ווי זיינען דאָס טעג „גרויזאַמע און וויסטע"? פאַרוואָס שרייבט פּעפּער אַז די „שאָטנס זיינען סאַמעטענע און די קיפּאַריסן דרעמלען"? „דער יאַם איז טונקל, הודיעט זיך און וואַרט"—צי קען מען פאַרגלייכן דעם אויסזען פון יאַם מיט דער שטימונג פון די מענטשן? פאַרוואָס פאַרגלייכט פּעפּער די וואָלקנס מיט זאַטע שאָף? ווען ער וואָלט באַשרייבן די וואָלקנס אין שטאָט, וואָלט ער זיי אויך פאַרגלייכט מיט זאַטע

שאָף?—צו „דריי קעפלעך" (2-טער קלאַס): וואו פלעגט אַהינטאָן דער טאַטע די שאַכטלעך? ווי קען מען דאָס פאַרשטיין, וואָס די מאַמע איז געווען „אַ גוטע און אַ בייזע"? ווי באַציט זיך די מאַמע צו די קינדערשע שפּילן? פאַר-וואָס? וואָס איז דאָס „אויסגעטריקנטע מאַמע"? ווען באַנוצט מען נאָך אין אַזאַ זין דאָס וואָרט „אויסגעטריקנט"? עפשער האָט איר געהערט אַן אויסדריק „עס דאַרט מיר דער מויעך". „ווי א לאַנגע בלויע סטענגע"—עפשער קענט איר צוטראַכטן אַן אנדער פאַרגלייך? פאַרוואָס רופן די קינדער די קאַץ „מעכוטע-נעסטע"?.

דער לערער דאַרף פאַר זיך צוגרייטן אויסשעפּיקע ענטפערן אַף אָט די אַלע פראַגן.

ב) פון צייט צו צייט איז נויטיק ארויסגעבן די קינדער לייענען אינ-דערהיים (אָדער אין רינגען—אין לעצטן פאַל דארף מען זען, סע זאָלן ניט זיין קיין פאַסיווע הערער) אומבאַקאַנטע זאַכן און איבערגעבן דערנאָך אין קלאַס מיט אייגענע ווערטער—דאָס לערנט אויס די קינדער לייענען זעלבּ-שטענדיק און צווינגט זיי זיך אַריינטראַכטן אין דער געלייענטער זאַך. דער מאַטעריאַל קען זיין אַ דערציילונג אָדער א לייכטער אַרטיקל. מע קען פאַר-געבן אייניקע פראַגן, וואָס זאָלן צווינגען צו פאַרטיפן זיך אין מאַטעריאַל.

ג) שטילער לייענען. גוט, נאָכדעם, ווי דער לערער האָט איבערגעלייענט אַ אינטערעסאַנטע, שטימונגפולע זאַך. די קינדער לייענען איבער אַ צווייטן מאָל, יעדערער פאַר זיך, שטיל, פאַרטיפן זיך אין דעם געפיל, וואָס זיי האָבן איבערגעלעבט באַם הערן דעם לערערס פאָרלייענען. אָבער דאָ איז נויטיק אויסצופירן, אַז די קינדער זאָלן לייענען טאַקע נאָר שעפּטשנדיק, אַנדערש, וועט דאָס ניט דערגרייכן דעם ציל. בעאייכן לייענען דאַרף דער לערער אַרומ-גיין און צוהערן זיך, ווי ווער עס לייענט, שטרן צו לייענען אופמערקזאַם.

ד) שטומער לייענען. דעוואַקסענע מענטשן לייענען שטום, מיט די אויגן. אַפן קאָל לייענט מען נאָר, ווען מע טרעט ארויס פאַר אַן אוילעם. די שול דאַרף, בעכיין, אויסלערנען די קינדער לייענען מיט די אויגן. אָבער פאָרסירן דאָס שטומע לייענען דאַרף מען ניט. ביז אַ געוויסן עלטער דאַרף קליינוואַרג לייענען מיטן מויל. בעערעך אין דריטן קלאַס קען מען שוין אָנהייבן איבן זיך אין שטומען לייענען.

מע קען פאָרלייגן די קינדער, אז זיי זאָלן באַם שטילן לייענען פאַר-שרייבן די שווערע ווערטער און נאָכדעם פרעגן. דאָס געוואוינט איין צו ליי-ענען אופמערקזאַם.

ה) איבן זיך אין לייענען טעקסטן פון בעהאַדראָגעדיקער שווערקייט און פאַרשיידנאַרטיקן כאַראַקטער פון אינטאָנאַציע. דער לערער קען אָט די טעקסטן אָפּקלייבן אין דער קלאַסן-כרעסטאָמאַטיע. ס'איז גענוג זיך אָנמערקן

10—8 אזעלכע טעקסטן און דורכאַרבעטן מיט די קינדער. דעם מאַסמיטל דאַרף מען אויסנוצן נאָר אין דעם פאַל, ווען דער קלאַס, אָדער אַ געוויסע גרופּע קינדער, זיינען באַזונדערס שוועך אין פראַט פון לייענען.

3. מעטאָדן פון אויסדריקפולן לייענען.

א) ספּעציעלע שאָען פון אויסדרוקפולן לייענען. פון צייט צו צייט פאַר-גיט דער לערער אַ גרופּע קינדער צוצוגרייטן זיך צו אויסדרוקפולן ״לייענען. מאַטעריאַל—אַ דערציילונג, א ליד, אַ גוטער צייטונג-אַרטיקל, וואָס מע האָט שוין אין קלאַס פאַנאַנדערגעקליבן. נאָכן פאָרלייענען קומט פאָר א מיינונג-אויסטויש וועגן דעם פאָרלייענען. אויך דער לערער זאָגט אַרויס זיין מיינונג און טיילט דערביי מיט די גרונט-קלאָלים פון אויסדרוקפולן לייענען, מאַכט קלאָר, וואָס עס גיט יעדער פון אָט די קלאָלים.

ס׳איז ווינטשנסווערט אז אין מעשך פון לערניאָר זאָלן אַלע קינדער דורכמאַכן דידאַקטיקע איבונג.

ב) לייענען אין פּערזאָנען. זייער נוצלעך אי פאַר אויסדריקלעכן לייע-נען, אי פאַר באַזיניקן דאָס געלייענטע. ס׳ראָוו אָבער טוט מען עס אין אונזערע שולן ניט צוגעגרייט, באַקומט זיך גאַנץ לאַגגווייליק. מע דאַרף אַפריער באַ-טראַכטן אין קלאַס די פּערזאָנען, וואָס פיגורירן אין דער דערציילונג, וואָס שטעלן זיי מיט זיך פאָר, ווי דאַרפן זיי ריידן א. א. וו. ערשט דעמאָלט טיילט מען אויס לייענער, וואָס דאַרפן זיך צוגרייטן לייענען צום צווייטן מאָל.

ג) כאָר-לייענען. נוצלעך פאַר די אינגערע גרופּעס. מע דאַרף עס אָבער טאָן אָרגאַניזירט, סע זאָל זיך ניט באַקומען קיין „כאָר-שרייען״. דער לערער לייענט פריער איבער אליין געגוג שאַרף און אויסדריקלעך אַ פּראָזע און דער-נאָך לייענען די קינדער אין כאָר, אַלע צוזאַמען, אָנגעהויבן און געענדיקט גלייך און ניט געשריען. אין די עלטערע גרופּן גייט עס אַריבער אין

ד) כאָר-דעקלאַמאַציע: דאָס איז שוין אַ קאָמפּליצירטערע פאָרם, צו וועלכער דער לערער דאַרף זיך גוט צוגרייטן.

ה) לערנען אַף אויסנווייניק געדיכטן און פּראָזע. דערדאָזיקער מאָסמיטל קען בעעמעס ברענגען נוצן, ווען די קינדער לערנען זיך אַף אויסנווייניק אַף אַן אָרגאַניש נאַטירלעכן אויפן, אריינטראכטנדיק זיך אין דעם אינהאַלט און פאָרם פון דעם ווערק. דאָס מעכאַנישע לערנען אַף אויסנווייניק ברענגט נאָר שאָדן. די קינדער לערנען זיך אויס לייענען איינטאָניק, זאָגן, ווי „אַשריי״.

4. סאָציאַלער באַטייט פון אויסדרוקפולן לייענען. די נויטיקייט פון אויסדרוקפולן לייענען וועט פארן קינד קלאָר ווערן נאָר דעמאָלט, ווען ער וועט זען די סאָציאַלע נוצלעכקייט זיינע. דאָס קען דערגרייכט ווערן דורך אזוינע מאָסטיטלען:

א) פאָרלייגן די קינדער אָרגאַניזירן פארלייענונגען פון אינטערעסאַנטע ווערק בא זיך אינדערהיים, פאַר די עלטערן, ברידער און שוועסטער. צוגרייטן

די קינדער צו דעם, אויסהערן זיי אפריער, נאָכפרעגן זיך ווי האָבן זיי גע-לייענט.

ב) ארגאַניזירן אפטע אָוונטן אָדער מאָרגנס פון פארלייענונגען אין שול. איינלאַדן געסט, עלטערן, קינדער פון אינזערע שולן. אויב עס מאכט אײן קלאס—איינלאַדן קינדער פון א צווייטן עלטערן אָדער אינגערן קלאַס. מאַכן אָן פאַראַד: אַזוינע אָוונטן דאַרפן שטענדיק זיין אַ נאַטירלעכער רעזולטאַט פון לערנען. אַ באַשטימטע שטימונג-שאַפנדיקע דעקאָראַטיווע אומגעבונג איז ווינטשנסווערט. מ׳קען אַזוינע אָוונטן (אָדער מאָרגנס) פאַרבינדן מיט אַ באַ-שטימטער געזעלשאַפטלעכע טעמע אָדער מיטן נאָמען פון אַ שרייבער (ניט דאפקע פון אַ פאַרשטאָרבענעם). פראָגראַם: אַ קליינער פאָרטראג, פאָר-לייענונגען (פון ביכל און אף אויסווייניק), דעקלאַמאַציע, כאָר-דעקלאמאציע, אַ לייכטע אינסצעניר ונג, דערציילן די ביאָגראפיע פון שרייבער. סיי אין ערשטן סאי אין צווייטן פאל וועלן די קינדער טאָן אַ וויכטיקע געזעלש.-נוצלעכע אַרבעט. מיר גיבן דאָ אַ ביישפיל-פראָגראם פון א ליטערארישן שול-אָוונט געווידמעט דער אידישער ערד-איינאָרדענונג. (ער קומט אַלס רעזולטאט פון דערלערנען די ערד-איינארדענונג-טעמע אין מעשעך פון 2—3 וואָכן (4-טער קלאַס).

מוסטער-פראָגראַם פון אַ ליטעראַרישן שול-אָוונט

1) א קורצער פארטראג פון די קינדער (אָדער לערער) אף דער טעמע „וואָס טוט די ראטן-מאַכט פאר די אידישע פאָלק-מאַסן".

2) מיין ברודער עליעס פארנאָסעס—אינסצענירטע פאָרלייענונג פון די קינדער.

3) לעך-לעכאָ (שאָלעם-אַלייכעם) — לייענט פאָר דער לערער.

4) „אידישע גליקן" (נאָך ארבעט-קינדער, 4 טייל) — פאָרלייענען אין פערזאָנען.

5) פראגמענטן פון איזי כאַריקס „ברויט"—דעקלאמאציע (סאָלאָ און כאָר)

6) צוויי וויגלידער (דאָס אלטע וויגליד „אונטער מוישעלעס וויגעלע" און דאָס וויגליד אין כאַריקס פאָעמע „ברויט") אינסצענירטע דעקלאמאציע

זעלבסטפארשטענדלעך, אז דאָס איז נאָר א ביישפיל-פראָגראַם. די קינ-דער אליין וועלן צוטראכטן נאָך אינטערעסאנטערע נומערן.

5. מע דאַרף דערלערנען דאָס קינדערשע לייענען. אויך אַף דעם לייען-פראָגנט איז פריער פון אַלץ נויטיק, אַז דער לערער זאָל גוט קענען די קינ-דער, ער דאַרף שטענדיק פאַרצייכענען באַ זיך די אינדיווידועלע לייען-דעפעקטן פון זיינע טאַלמידים. און דעפעקטן מערקן זיך אָן אַזוינע: א) קינדער שטעלן אַריין אין טעקסט אייגענע ווערטער. דער דעפעקט איז ניט אַזוי שרעקלעך — ער באַווייזט, פאַרקערט, אַז דער לייענער קלייבט זיך פאַנאנדער אין טעקסט. נאָר דאָך דאַרף מען לייגן אַכט אַף דעם און פאַריכטן, איינגעוואוינען דעם

שילער גוט צוקוקן זיך צום טעקסט. ס׳גיבן פאַקטן, ווען דער קאמעס פון דעמ-
דאָזיקן דעפעקט גייט אַריבער אין אייכעס: דאָס קינד לייענט אויסגעצייכנט
צויסווייניק און — קען ניט לייענען. אַזוינע כעוורע איז גוט צו איבן אַף אַ
לייכטן נאָר אומבאַקאַנטן טעקסט. ב) מע לייענט מעכאַניש גוט און מע פאַר-
שטייט ניט אַ וואָרט. אַזאַ כעוורעמאַן דאַרף מען אָפּט „טרייבערן" מיט פראַגן,
פאָרלייגן איבערדערציילן. ג) שווערער, טראַפּנווייזער לייענען. מיט אַזוינעם
דאַרף מען זיך איבן אַף אַ לייכטן טעקסט, פארלייגן אים באַטראַכטן אפריער
באַ זיך דעם וואָרט און נאָכדעם אים איבערלייענען מיטאַמאָל. איבערלייענען
אַ צווייטן מאָל דעם נאָרוואָס דורכגעלייענטן פראַגמענט. ד) איינטאָניקער
לייענען. אין אַזאַ פאַל קען העלפן אַ טעקסט, וואָס איז אָנגעשריבן לעבעדיק,
דיאַלאָגיש. דער לערער דאַרף שטענדיק פאָדערן: לייען ווי דו רעדסט!
ווערסט דאָך ניט זאָגן מיט איין טאָן: מאַמע גיב מיר עסן, נאָר: מאַמע, גיב
מיר עסן! ה) מע לייענט צוויי מאָל אַ וואָרט, איינמאָל שלעכט, דעם אַנדערן
מאָל גוט. אַקשאָנעסדיק דאַרף מען די רעגילעס באַקעמפן. ו) מע דערלייענט
ניט אַ וואָרט ביזן סאָף (בלויז די וואָרצלען — סופיקסן ניט) ז) מע פאַרבייט
די אויסיעס א. א.. דער לערער דאַרף דיסקאַנטירן די און נאָך אַנדערע לייען-
דעפעקטן, די טיפישע — באַקעמפן אַף אַ קאָלעקטיוון אויפן, די אינדיווידועלע —
פערזענלעך.

מיט אן „איינגעשפּאַרטן" דעפעקט דאַרף מען זיך ווענדן צו אַ דאָקטער,
ווייל אָפּט שטערט דעם לייענען א כעסאָרן אין אויג. (גענויער וועגן דערלער-
נען די לייען-געוואוינהייטן זע — „Пед. курсы на дому“ № 1—2, 1928
ווי אויך בלאָנסקיס „Педолог. в масс. школе“ ז. 44—64).

ד. דאָס אויסערשול-לייענען

1. דאָס זעלבשטענדיקע לייענען. די שול דאַרף דערפירן דעם טאַלמיד
צום זעלבשטענדיקן לייענען. ווען דאָס ווערט ניט דערגרייכט — איז אַרויסגע-
וואָרפן די גאַנצע אַרבעט. דער לערער מוז, בעכיין, אַ באַזונדער אכט לייגן אַפן
אויסערשול-לייענען, ניט פאַרלאָזן זיך אַפן שול-ביבליאָטעקער, אויסאַרבעטן רע-
קאָמענדיר-רעשימעס פאַר יעדער קלאַס באַזונדער (אין די אינגערע גרופן קלייבט
אָפּ דער לערער אַ קאָמפּלעקט ביכלעך און גיט אַליין אַרויס די טאַלמידים),
דיסקאָנטירן דאָס לייענען, אויספרעגן באַ די קינדער, אָרגאַניזירן דערציילונגען פון
די קינדער וועגן אינטערעסאַנטע ביכער, קאָלעקטיווע רעצענזיעס, אַליין דערציילן
דעם אינהאַלט פון אַ ביכעלע, קעדיי צו פאַרינטערעסירן. אַ גוטער מיטל איז דער-
ציילן אַ טייל — פאַרינטערעסירן נאָר, פרואוון איינפירן אינדיווידועלע דיס-
קאָנט-העפטן פון אויסערשול-לייענען, וואו דער טאַלמיד זאָל פאַרשרייבן
נאָכן איבערלייענען אַ ביכל לויט אַזאַ סכעמע: № לויטן סיידער, אַווטאָר,
נאָמען פון בוך, אינהאַלט, רעצענזיע (געפעלן, ניט געפעלן — מיט וואָס). אין
אַנדערע שולן ווערט פראַקטיקירט — ספּעציעלע שאָען פאַר אויסערשול-לייענען

אין אַ ספּעציעל צוגעפּאַסטן לייענצימער. דאָ זיינען אויסגעהאַנגען קינסטלערישע פּלאַקאַטן-רעקאָמענדאַציעס, קינדערשע רעצענזיעס פון די געלייענטע ביכער. דאָ לערנען זיך די קינדער די טעכניק פון אופזוכן אַ ביכל אין א ביבליאָטעק.

2. דאָס אויפמערקזאַמע לייענען. ס'זיינען פאַראַן קינדער, וואָס לייענען שוין צופיל און דערביי אויבערפלעכלעך. מע דאַרף אויסלערנען די קינדער לייענען פּאַמעלעך, זיין אופמערקזאַם צו איינצלהייטן, ניט יאָגן זיך בלויז נאָכן סיפּער-האַמאיסע, פאַרטראַכטן זיך, פאַרוואָס האָט דער פּערסאָנאַזש געהאַנדלט און גערעדט דאַפקע אַזוי און ניט אַנדערש, פאַרשרייבן בא זיך שווערע ווערטער, ווענדן זיך צום ווערטער-בוך, צו דער געאָגראַפישער קאַרטע, צו אַנדערע האַנט-ביכער, צום לערער, אַרויסשרייבן אין אַלבאָם-העפט אינטערעסאַנטע געדאַנקען, פראַגמענטן, לידער. איינגעוואוינען די קינדער לייענען אין קרייזלעך, באַהאַנדלען צווישן זיך פראַגן, וואָס קומען אויף. דאָס אַלץ וועט דער לערער דערגרייכן, אויב ער וועט אַליין וויסן גוט די קינדער-ליטעראַטור און אָפטער נאָכפרעגן זיך בא די קינדער, זען זייערע העפטן, שמועסן מיט זיי וועגן געלייענטן.

3. וועגן לייענען-היגיענע. דאָס לייענען אָן אַ שיר קען ווירקן שלעכט אופן געזונט. דער לערער דאַרף אָפטער שמועסן מיט די קינדער וועגן די קלאַלים פון לייען-היגיענע: א) לייען ניט ביז מידקייט. ב) לייען ניט אין א טומל און גערעדעריי. ג) לייען ניט נאָכן עסן. ד) לייען ניט ליגנדיק: דאָס איז שעדלעך פאַר די אויגן. ה) לייען ניט איינגעבויגן איבער אַ בוך. ו) לייען ניט בא א שוואַכער באלייכטונג. ז) די ליכט זאָל פאַלן פון דער לינקער זייט ט) לייען ניט ווען די אויגן זיינען פאַרמאַטערט. י) היט דאָס בוך[1].

4. אָריענטירונג אין בוך און אַרבעט איבער אים. אין די עלטערע גרופן, דערהויפט אין דער פערטער, הויבט אָן דער בוך צו שפּילן אַ גאַנץ ברייטע ראָל אין דער לער-אַרבעט. מע מוז בעכיין אויסלערנען כעוורע אָריענטירן זיך לייכט אין אַ בוך, אָן אייצע געבן זיך מיט די זוכצעטלען, קענען געפינען עפּעס אין אַ ווערטער-בוך, ענציקלאָפּעדיע, קענען ווי געהעריק זאַמלען און פאַרשרייבן דעם געזוכטן מאַטעריאַל, אויסנוצן אים נאָכדעם פאַר אַ רעפעראַט אָדער פאַרטראַג.

5. אונזערע פאָדערונגען צום קינדער-ביכל. דאָס אויסערשול-לייענען האָט אַ גוואַלדיקע האַשפּאָע אַף דער קינדערשער פּסיכיק. מיטן קינדער-ביכל דאַרף מען זיין באַזונדערס פאָרזיכטיק, — אַ שלעכט ביכל קען אַמאָל „אַף ערנסט און אַף לאַנג" פאַרומריינקן די קינדערשע פּסיכאָ-אידעאָלאָגיע, וואָס זאַפּט איין אין זיך אַלץ, ווי אַ שוואָם. אונזערע דערציאונג-צילן פאָדערן פון קינדער-ביכל ער זאָל, ערשטנס, פון פּעדאַלאָגישן שטאַנדפּונקט זיין צוגעפּאַסט

1 זע אויספירלעכער אין כערסאָנסקאַיאַס בוך „День книги в детской библиот."

צום געגעבענעם קינדערשן עלטער, צווייטנס, זיין גענוג קינסטלעריש, און דריטנס, זיין אויסגעהאַלטן אידעאָלאָגיש.

די פּראָוו-סטאַנציע באַם אוקראַינער הויפּטסאָצדערציאונג האָט אויסגעאַרבעט אַ גאַנצע ריי אידעאָלאָגישע פאָדערונגען צו אַ סאָוועטישן לייען-ביכל פאַר קינדער: א) ער דאַרף וועקן באַ די קינדער מונטערע פרייד, רוף צו אַרבעט, געפיל פון סאָציאַלער סאָלידאַרישקייט, ליבע צו דער נאַטור און צום לעבן. ער דאַרף געבן צו פאַרשטיין, אין אַ צוגענגלעכער פאָרם, די קלאַסן-ווידערשפּרוכן, און וועקן באַ זיי אַ דורשט דידאַקטיקע ווידערשפּרוכן צו פאַרניכטן. אַ ווערק, וואָס פאַרטונקלט די קלאַסן-ווידערשפּרוכן, אַ פאַבול, וואָס איז געבויט אַף אַ מאַסקירנדיקער פשאָרע צווישן סאָציאַלע קאָנטראַסטן — זיינען ניט דערלאָזבאַר און דאַרפן אויסגעמעקט ווערן פון דער קינדער-ליטעראַטור.

וואָס איז נויגייע דער פראַגע וועגן דאָס מאַיסעלע — זיינען פאַראַן קעגנזעצלעכע מיינונגען: נ. ק. קרופּסקאַיאַ זאָגט זיך אַרויס קאַטעגאָריש קעגן פאַנטאַסטישקייט: „דאָס ביכל, אַף וויפל עס דאַרף העלפן דעם קינד דערלערנען די וועלט דאַרף זיין רעאַל ביז עקסטרעמלעכקייט“[1]. שאַרף קעגן פאַנטאַסטישקייט טרעט אַרויס אין דעמזעלביקן נומער די כ׳ זאַרניצינע: „פאַר אים איז דער בילד פון דער באַבאַ-יאַגאַ אַזוי רעאַל ווי דער בילד פון פערד, און דער בילד פון פערד איז אַזוי פאַנטאַסטיש, ווי די איבעריקע פּערסאָנאַזשן פון די מאַיסעלעך, און צי דען איז דאָס רעאַלע לעבן פון אַ קינד ניט בעסער פון מאַיסעלעך? דאָס שפּענדל, וועלכן ער לאָזט אין טייך איז פאַר אים אַ דאַמף-שיף א. א. וו.“ אָבער מיט דאָס מאַיסעלע איז פאָרגעקומען ווי אין גלייכווערטל זאָגט זיך: „טרייב די נאַטור דורך דער טיר — קומט זי אַריין דורכן פענצטער“. דאָס סאָוועטישע קינדער-מאַיסעלע ווערט פאַקטיש געשאַפן. און מאַקסים גאָרקי האָט לעצטנס ווידער אופגעהויבן די פראַגע וועגן דאָס מאַיסעלע, רופט צו רעווידירן אונזער קוק אַף דעם. „דאָס מאַיסעלע וועגן פליענדיקן טעפּיך איז אַן אויסטראַכטעניש, וואָס איז אַרויסגערופן געוואָרן פון מענטשנס פאַרלאַנג צו פליען. און איצט פליט מען שוין. אויב מיר ווילן דערציען נייע קינסטלער און שעפער פון קולטור — דאַרף מען ניט אָפּלייקענען יעדער פאַנטאַזיע און דערשלאָגן זי באַ די קינדער, ס׳וואָלט געווען אַ פאַרברעכן צו פאַרלעשן אין די קינדער די אייגנשאַפט פונם מענטשן — די שעפערישע אייגנשאַפט“[2].

אונז דוכט, אַז די פראַגע דאַרף אַזוי געלייזט ווערן: דאָס מאַיסעלע דאַרף באַטראַכט ווערן ניט פון שטאַנדפּונקט פון דער פאָרם (די מאַיסעלע-פאָרם האָבן די קינדער פון אַ באַשטימטן עלטער ליב און ס׳איז ניט נויטיק צו באַקעמפן די קינדערשע נאַטור), נאָר פון שטאַנדפּונקט פון אינהאַלט, פון

---

[1] זע „На путях к новой школе“ 1926, № 11

[2] זע Известия ЦИК С. С. С. Р. 1928 № 93

די אידייע און עמאָציעס, וואָס דאָס מאַיסעלע וועקט אוף אינם קינד. אַ ביז גאָר א געראָטענער מוסטער פון א נייער קינדער-מאַיסעלע איז מאַרשאַקס „נעכטן און היינט“. דאָ ווערט געשילדערט, ווי די נייע טעכניק באַזיגט די אַלטע — דער עלעקטרישער לאָמפּ — דעם קעראָסין-לעמפּל, די שרייב-מאַשינקע — די פּען און די וואסערלייטונג — דעם קאראמיסל. די אידייע איז אן אַקטועלע און פאר די קינדער אינטערעסאַנט. די פאָרם — א פאַנטאַסטישע (בוילעטע פּערזאָניפיצירונג, דער לאָמפּ רעדט און באַקלאָגט זיך, די פּענעס מאַכן אַ פּראָטעסט-פאַרזאמלונג). אַזוינע קינדער-ביכלעך זיינען שטאַרק געוואונטשן פאר אונזער שול.

די כ׳ מארגאלינע אין איר רעצענזיע וועגן שארלאָטא באלערס ביכל „מאַיסעלע און פאנטאזיע פון קינד“ (דייטש) ברענגט די כאַראַקטעריסטישע שטריכן פון דער מאַיסעלע-פאָרם, וואָס מיר קענען יאַרשענען: 1) די מערהייט מאַיסעלעך פאַרמאָגן נאָר איין העלד. די איבעריקע פּערזאָנען שפּילן אַ ראָל פון סטאַטיסטן). די העלדן זיינען פּראָסט, טיפּיש. זייער כאַראקטעריסטיק שעפּט זיך אויס מיט אייניקע שטריכן. דער ארום ווערט געשילדערט קורץ, נאָר שאַרף און בוילעט, (אַ וואַלד, אַ ברונעם) די עפּיטעטן — איינצלנע. 2) באַ דער ביטונג פון סיטואַציעס פאָדערט זיך אַ געגויערע באַשרייבונג. דער אַוו-טאָר פירט דאָס קינד, ווי אף אַ רייזע, עס זאָל האָבן די מעגלעכקייט מער צו זעען און נאָכמערקן. 3) דאָס מאַיסעלע פירט אריין גלייך אין פּראָצעס פון האַנדלונג. די איבערלעבונגען פונם העלד ווערן ניט געגעבן אין אינערלעכע, נאָר מער אין אויסערלעכע שטריכן: אין געלעכטער, געוויין א. א. וו. 4) אַ גרויסע ראָל שפּילט די איבערכאַזערונג, וואָס ווערט געגעבן אין פאַרשיידענע פאָרמען. צ. ב., איינער מאַכט אַ פּלאַן פון אַ רייזע, און דערנאָך כאַזערט זיך עס איבער אי׳ן דער האַנדלונג א. א. 5) אַף וויפל פאַר דעם קינד איז שיין דאָס, וואָס עס גיט אים פאַרגעניגן, וואָס עס פרייט אים, דאַרף זיך דאָס מא׳סעלע ענדיקן מיט אַ גליקלעכן סאָף. מיט דעם גליק און זיג פון העלד קען דאָס קינד פאַרשטיין אויך דעם זיג פון דער אידייע[1]. וועגן דער ליטע-ראַטור פאַר עלטערע קינדער זע די גרונט-פאָדערונגען פון דער גוס-קאָמיסיע, איבערגעדרוקט באַ באַרכינען, ז. 55, 61. 6) קינדער-צייטונג און זשורנאל. די קינדער-פּרעסע שפּילט אַ גרויסע ראָל און אופוועקן בא די קינדער די ליבע צום לייענען, צום בוך, צום שרייבן. זי פאַרבינדט אים מיט דער גרויסער וועלט מע דאַרף פון צייט צו צייט פאָרלייענען פאַר די קינדער פון דער קינדער-צייטונג, פון קינדער-זשורנאַל, שאַפן צייטונג- און זשורנאַל-קרייזלעך, זעען, אַז די קינדער זאָלן זיך אַליין אבאנירן אַף דער קינדער-פּרעסע, פאַרשפּרייטן זי צווישן כאַווירים.

---

[1] זע „На путях к новой школе“ 1926. № 11 стр. 144

ליטעראַטור:

1. Блонский — Педол. в масс. школе.
2. Афанасьев — Краткая методика.
3. Авакумов — Творческое чтение.
4. Бархин — Разв. речи и чтение худ. произвед." (אין לעצטן — פאַראַן א געניערע ביבליאָגראַפיע)
5. „На путях к новой школе 1926, № 11.
6. Острогорский — Выразительное чтение.

VI. אַכטגעבונגען אַף דער שפּראַך

דער געביט פון די אַזוי גערופענע „אַכטגעבונגען אַף דער שפּראַך" איז זייער אַ ברייטער. אין אונטערשייד פון דער אַלטער שול-גראַמאַטיק, וואָס האָט געשטרעבט אויסלערנען דאָס קינד „ריכטיק" ריידן און שרייבן, לויט די פאַרגליווערטע דאָגמעס, וואָס זי האָט איינמאָל פאַר אַלעמאָל איינגעשטעלט, שטעלן זיך די אַכטגעבונגען פאַר אַ ציל — איינגעוואוינען די קינדער נאָכמערקן, דערלערנען די פילזייטיקע שעפערישע פּראָצעסן, וואָס קומען פאָר אין דער שפּראַך, מאַכן זי לעבנספעאיק, בויגעוודיק, ווירקעוודיק, סאָציאַל-מעכטיק. די אַכטגעבונגען כאַפּן אַרום אַ גאַנצע ריי פאַקטן פונם לעבן פון דער שפּראַך, פאקטן סעמאַנטישע, פאָרמעלע, פאָנעטישע, סאָציאַלע. דאָס לעצטע איז באַזונדערס וויכטיק. די קינדער דאַרפן זיך אויסלערנען פאַרשטיין, אַז די שפּראַך איז אַ לעבעדיקע סאָציאלע דערשיינונג, זי אַנטוויקלט זיך צוזאַמען מיט דער אַנטוויקלונג פונם סאָציאַלן לעבן און שפּיגלט אָפּ אין זיך אויך די באַזונדערקייטן פון דער קלאַסן-געזעלשאַפט.

א. סעמאַנטיק

1. סעמאַנטיק באַשעפטיקט זיך מיט דערלערנען די מאַטעריעלע באַטייטן פון דער שפּראַך און זייערע מאָדיפיקאַציעס (ענדערונגען). שוין פון צווייטן קלאַס אָן קען מען אָנהויבן די אַכטגעבונגען אַף סעמאַנטישע דערשיינונגען, מע דאַרף דערצו ניט האָבן קיין ספּעציעלע שאָען. מע דאַרף נאָר אויסנוצן די פּאַסיקע געלעגנהייט — אַף די שאָען פון לייענען, באַם פאַנאַנדערקלייבן שריפטלעכע אַרבעטן, באַ אַ ליטעראַרישן שמועס. דער לערער, פאַרשטייט זיך, דאַרף זיך גוט צוגרייטן, די אַרבעט פאָרויס אָנמערקן, קיין כאַאָס טאָר דאָ ניט זיין.

2. נייע אויסדריקן אין אַ ליטעראַרישן ווערק. מע טאָר ניט דערלאָזן, אַז די נייע שפּראַך-מאַטעריאַלן זאָלן זיך פאַרוואַנדלען אין טויטן קאַפּיטאַל. נייע אויסדריקן דאַרף מען גלייך רעאַליזירן: פאָרלייגן די קינדער צוטראַכטן זאַצן, וואָס אין זיי זאָלן די נייע אויסדריקן זיין אַף אַן אָרט. „אַף טעלעגראַם געווען אַ כסימע — לענין" (אַרום אונז I). אין נאָך וואָסערע פאַלן

קען מען באַנוצן דאָס וואָרט „כסימע״? „מאַכמעס איסראָעל דער שניידער איז טויט, ווי די וואַנט״ (ד.) — טראַכט צו זאַצן מיטן וואָרט „מאַכמעס״. אַנדערע לערער קליגן זיך פאַרבייטן אין טעקסט דאָס וואָרט „מאַכמעס״ מיטן וואָרט „ווייל״, קעדיי צו פאַרגרינגערן. דאָס הייסט, גיין אף דער ליניע פון קלענסט ווידערשטאַנד — מע טאָר דאָס ניט טאָן — עס פאַראָרעמט די שפראַך, אין דער צייט, ווען ס׳איז זייער לייכט צו איינבירגערן דאָס וואָרט, וואָס האָט אַ באַשטימטן שפראַכלעכן ניואַנס. צונויפשטעלן ווערטער-העפטן, פלאַקאַטן מיט צוגעטראַכטע ביישפילן און ביישפּילן פון ביכל.

3. ווערטער-סינאָנימען. (ס׳איז ניט נויטיק אין דעמדאָזיקן עלטער צו געבן טערמינען, די-דערשיינונג גופע איז פאַר קינדער זייער אינטערעסאַנט). „זאָג מיר, עטעלע, מיין גאָלד, וואָס האָסטו פיינט, וואָס האָסטו האָלט? — דאָך ווייסן אַלע, ווי מיר שיינט, וואָס עטעלע האָט ליב און פיינט״. „ליב״ און „האָלט״ (ד.) ווי זאָגט מען בא אונז אין שטאָט, אין שטעטל? ווי זאָגט מען באַ אייך אינדערהיים? „די פרייד מיט מיר איז געווען אַזוי גרויס, גלייך, ווי די וועלט איז מיינע, גלייך ווי אַלצדינג אין איר פילט מיין סימכע״ (ד.) פרייד און סימכע. אין דערזועלבער זאַך: בעהיימע און קו, האָרכן און הערן א. א. וו. אַף דערדאָזיקער דערשיינונג שטויסן מיר זיך אָן אף יעדער טריט, דערהויפּט אין אָריגינעלע ווערק. זאַמלען אַזוינע מאַטעריאַלן אויך פון דער לעבעדיקער, קינסטלערישער שפראַך. מאַכן טאַבעלן. אין די עלטערע גרופּן קען מען שוין אופמערקזאַם מאַכן די קינדער אף באַטייט-ניואַנסן, וואָס זיינען פאַראַן באַ אַנדערע סינאָנימען, אף דעם עקספּרעסיוון כאַראַקטער זייערן (אַ פלינקער, א קוועקזילבער א. א.).

4. פּאָליסעמישע ווערטער (פילבאַטייטיקע) און האמאנימען (פאַרשיידנבאַטייטיקע ווערטער מיט איין און דיזעלבע קלאַנגען). „די קאַץ איז געלעגן געוואָרן״. „די קינדער זיינען געלעגן אף די בעטלעך״. (ד.) וואָס איז דער אונטערשייד צווישן ערשטן און צווייטן „געלעגן״? ווי קען מען וויסן דעם אונטערשייד? (דאָס וואָרט באַקומט זיין באַטייט אין זאַץ) „אף אונזביידן שטייט די וואַסערשטוב״. ער שטייט נאָר און רעדט דורך אַ רער צו די מאַטראָסן״ (ד.) די באַדייטונג פון ערשטן „שטייט״ און צווייטן. דאָסזעלבע: „די הענט האַלט איך אין די קעשענעס״ — מיין ברודער עליע איז גערעכט, וואָס ער האַלט, אַז דער יאַם האָט ניט קיין גרונט״ (ד.) א. א. וו.

האמאנימען: „לאַלי האָט עס אַ נאָמען געגעבן שטערנדל, ווייל אַפן שטערן האָט עס געהאַט א מין ווייס שטערנדל״ (ד.) שטערן אין הימל און שטערן אין מענטשלעכן קערפּער. דער אונטערשייד אין מערצאָל פון די ביידע ווערטער. האמאנימישע קאלאמבורן (אין די קינדערשע יאָרן פלעגן מיר זיי נאָך אליין אויסטראַכטן): „מע פירט דעם שמיד קוילן״. „דער שויכעט האָט געקוילעט א פערד״ (אף ערד). „זיין קאָפּ האלט זיך אף איינפאַלן״. „וואָס מאַכסטו? איך מאַך פון אַ לעכל א קרייטשיק״... אין פערטן קלאַס קען מען

אָנווייזן, ווי די באַטייטן-פֿאַרברייטערונג קומט פֿאָר. מאַכן פּלאַקאַטן מיט קאָנקרעטע ביישפּילן.

5. אויסדריקלעכע שפּראַך-מיטלען. „איך קאָן אן אינגל לעמל — א פּייער ניט קיין יונג, רוכישע צוויי אויגעלעך, א גלעקעלע דער צונג". ווי וואָלט מען זיך אויסגעדריקט פּאָשעט? ווי איז שענער? פֿאַרוואָס? אין וואָסערע נאָך פֿאַלן קען מען באַנוצן אַזעלכע אויסדריקפֿולע („שיינע") ווערטער? „כ'שטיי אוף פֿרי — דער דאַך געזילבערט, און אַ בעלמע אף די שויבן" (ד.) „וואַסער זעצט פֿון אַלע וואונדן" (פֿון טייך) (ד.) „הערצער רייסן זיך און ס'פּלאַפּלען הענט" (כאריק) — פּרואווט צוטראַכטן אַנדערע ווערטער, וואָס זאָלן מיט זייער אויסדריקפֿולקייט („שיינקייט") פּאַסן אַהער. אין פֿערטן קלאַס קען מען זיך אָפּשטעלן אויך אף אנדערע אויסדריקלעכקייט-מיטלען. „יעדן אָוונט זינגט דער פֿעטער פּיניע לידער — יעדן אָוונט ווערט דער דאַך פֿאַרקלערט". (כאריק). „און פֿענצטער פֿאַרקוקן זיך בלויע אף ווייסע כידושים" (רעזניק)[1]. ווער פֿאַרקלערט זיך? ווער פֿאַרקוקט זיך? פֿאַרוואָס איז דאָ פֿאַרביטן? זאַמלען פֿון דער לעבעדיקער שפּראַך „שיינע" אויסדריקן צו די ווערטער גיין, לויפֿן א. א. באַטראַכטן זייערע באַטייטלעך-עמאָציאָנעלע ניואַנסן.

6. פּרעמדשפּראַכיקע אויסדריקן און זייער פֿונקציע. „איר ווילט „נעפּרעמענא" אף יאָנטעוו?" (שאלעם-אַלייכעם) „ווידער קאָן דער סוינע קומען, ווידער „כלאָפּ? און „פּסיא-קרעוו" (כאריק). פֿאַרוואָס באנוצן דאָ די אַווטאָרן אָט די פּרעמדשפּראַכיקע אויסדריקן? טראַכט צו ביישפּילן, ווען ס'איז נויטיק צו באַנוצן אַ פּרעמדשפּראַכיק וואָרט. וואָס איז די פֿונקציע פֿון דעם צעקאַליעטשעטן אידיש, וואָס קארפּע רעדט אין שאָלעם-אַלייכעמס „אַ פֿאַרשטערטער פּייסעך"? איז דאָס ניט אינטערעסאַנט קלאָר צו מאַכן אַפֿילע מיט קינדער פֿון דער ערשטער שטופֿע? וועט דאָס ניט דערוועקן בא זיי דעם כוש צו שפּראַך, צו איר שעפֿערישקייט און ווירקעוודיקייט?

7. פֿאָלקסטימלעכע עלעמענטן אין דער שפּראַך. שוין פֿון דער ערשטער שטופֿע דאַרף מען צוגעוואוינען די קינדער זיך צוהערן און דערפֿילן דעם פֿאָלקסטימלעכן זאַפֿטיקן אויסדריק און באַנוצן זיך מיט אים אין נויטיקע פֿאַלן. „איך זאָל האָבן די בראָכעס, וואָס גרינערהייט זיינען אַסאַך מער באַטאַמט און געשמאַק"; „דערווייל ווערט נאָך פּיני גוט פֿארשוואַרצט". „מיר וועלן זיך מיטן שאָפּ ניט עלטערן" — האָט איר געהערט באַ אייך אינדערהיים אַזעלכע אויסדריקן? אין וואָסערע פֿאַלן? דערמאָנט זיך פֿאָלקסטימלעכע אויסדריקן בענויגייע עסן, שלאָפֿן, לערנען א. א. וו.

קינדער אינטערעסירן זיך זייער מיט דידאַקטיקע שפּראַך-דערשיינונגען. אין אַ שמועס מיט קינדער פֿון אַ צווייטן קלאַס וועגן „דריי קעפּלעך" האָט דעם גרעסטן אינטערעס אַרויסגערופֿן באַ די קינדער די פֿראַגע: פֿאַרוואָס רופֿן די

---

[1] די אלע ביישפּילן זיינען מיט אַ קיוון גענומען פֿון אַ לייענביכל פֿאַרן 2-טן לערניאָר. שוין דאָ איז צעוואָרפֿן אָן אַ שיר שפּראַך-מאַטעריאַלן.

קינדער די קאַץ „מעכוטענעסטע"? זאָלן זיך די קינדער איינגעוואוינען צערטלעך און זאָרגזאַם באַגיין מיטן וואָרט. זאָלן זיי זיך אויסלערנען זאַמלען מאַטעריאַל, צונויפשטעלן אַלבאמען, טאַבעלן, ווערטער-העפטן. וואָס אַ קלאַס העכער דאַרף מען, פאַרשטייט זיך, דידאָזיקע אַרבעט פאַרטיפערן, פאַרברייטערן[1].

ב. גראַמאַטיק

1. גראַמאַטיק איז דאָס קרענקלעכסטע אָרט אין אונזער שול-אַרבעט. דער שווערסטער און לאַנגווייליקסטער לימעד — זאָגן אייניקע, זייער אַן אינטערעסאַנטער און אַקטיוויזירנדיקער לימעד — זאָגן אַנדערע. און אַלע זיינען גערעכט. דער לערער, וואָס איז צוגעגרייט צו זיין אַרבעט, אי אין קענען דעם קעגנשטאַנד, אי אין מעטאָדן פון דער אַרבעט — קאָן פאַרוואַנדלען דעם גראַמאַטיק-לימעד אין אַ קוואַל פון שעפערישקייט און קינדערשער אַקטיוויקייט. דער ניטצוגעגרייטער — אין אַ פיינלעכן גענעם אי פאַר זיך, אי פאַר די קינדער. פון דאַנען איז געדרונגען — דער לערער דאַרף קוידעמקאָל גוט דערלערנען דעם קעגנשטאַנד, וויסן אַסאַך מער, וויפל ער דאַרף געבן די קינדער. דערנאָך דאַרף מען זיך באַקענען ווי געהעריק מיט דער מעטאָדיק פון דעמדאָזיקן בעעמעס שווערן לימעד. אָבער דאָ דאַרף דער לערער האָבן אין זינען אַז אייגנאַרטיקע מאָמענטן פון דער אידישער גראַמאַטיק פאָדערן אַן אייגנאַרטיקע מעטאָדישע באַאַרבעטונג. צום באַדויערן, איז דערווייל אַף דעם געביט ווייניק אופגעטאָן געוואָרן.

2. אופגאַבן פונם לימעד. שוין אין קאַפּיטל וועגן אָרטאָגראַפיע האָבן מיר געזען, אַז פיל אָרטאָגראַפישע מאָמענטן איז צוועקמעסיקער צו געבן אף א באזינטן, ד. ה. גראַמאַטישן אויפן, דאָסזעלבע קען מען אויך זאָגן וועגן זאַץ-בוי. אויך דאָ קען די גראַמאַטיק פיל מיטהעלפן „צו אויסדריקן די געדאַנקען אין ריכטיק אויסגעבויטע פאָרמען פון סינטאַקסישער רייד"[2]. די שילער הויבן זיך צו באַציען זאָרגזאַמער צו דער שפּראַך, ווען זיי דערזעען, אַז אין איר הערשט געזעצמעסיקייט און אָרדענונג (געגליכן צו דעם דיסציפּלין-געפיל, וואָס אַ מענטש לעבט איבער, ווען ער גייט אַריין אין א פולקום איינגעאָרדנטער שטוב). כוץ אָט דער ריין-פּראַקטישער אויפגאַבע, האָט די גראַמאַטיק נאָך זייער א וויכטיקע באַדייטונג: זי העלפט מיט די קינדער צו באַזיניקן דעם שעפערישן פאָרמעל שפּראַך-מעכאַניזם און באַנוצן זיך מיט אים באַוואוסטזיניק און אויסגעפּרואווט. ס'איז ניט ריכטיק די מיינונג, אַז גראַמאַטיק איז פאַר די קינדער פון דער ערשטער שטופע שווער: מיר ווייסן, אַז אַפילע גאָר קליינע קינדער (5—6 יאָריקע) זיינען זייער אויפמערקזאַם צו שפּראַכלעכע פאָרמען און פאַריכטן גאַנץ אָפט רייד-גרייזן פון דערוואַקסענע, (מאַנטעסאָרי

[1] זע דעם דערמ. לייען-בוך פאַרן צווייטן קלאַס „אַרבעט און שאַף". דאָרט איז פאַראַן נאָך יעדער ווערק מאַטעריאַל פאַר אַכטגעבונגען אַף דער שפּראַך.

[2] Прогр. п мет. записки, в. II, стр. 189.

„לערנט" גראַמאַטיק מיט אַזוינע כעוורע). מיר ווייסן, אַז קינדער קאָמבינירן אָפּט אַלפּי אַנאַלאָגיע אינטוּעסאַנטע גראַמאַטישע פאָרמען. איז פאַרוואָס זאָל מען זיי ניט ארייגפירן באַוואוסטזיניק אין דעם בילדונג-מעכאַניזם?

3. צוגאַנג צו גראַמאַטיק. איך בין אַנומלט בייגעווען אין אַ שול אַף אַ לימעד פון גראַמאַטיק. די לערערן האָט דערקלערט די קינדער אייגנשאַפטוואָרט, ווי אַ וואָרט, וואָס באַצייכנט אַן אייגנשאַפט פון אַ זאַך. דערנאָך האָט זי פאָרגעלייגט די קינדער צוטראַכטן ביישפּילן, און צוויי קינדער האָבן זיך אָנגערופן: א פייגעלע פליט, זאַלץ צעגייט אין וואַסער. איך האָב זיך שטאַרק פאַרוואונדערט אף דידאָזיקע ביישפּילן. שפּעטער איז די זאַך קלאָר געוואָרן: פריער מיט אַ טאָג האָבן די קינדער געלערנט אין נאַטורוויסנשאַפט וועגן אייגנשאפטן פון קערפּער, זאַכן... בעכיין, נעמט זיך דער טאָעס פון דער לערערן דערפון, וואָס זי האָט דערקלערט די אייגנשאַפטווערטער, אַ ריין גראמאטיש-פאָרמעלע קאַטעגאָריע, אַף אַן אינהאַלטלעך-לאָגישן אויפן. דערדאָזיקער צוגאנג איז כוץ דעם, וואָס ער איז וויסנשאפטלעך פאַלש, איז ער מעטאָדיש זייער שעדלעך. ווייל, אויב הויפּטוואָרט איז אַ נאָמען פון א זאך, איז וואָס איז דעמאָלט ווינטער, זומער, טאָג, נאַכט? איז „שניידעריי" דען ניט אַ טואונג? און א „גאַנג"? ווען מיר זאָגן, אַז דער סוביעקט איז דאָס וואָרט, וואָס וועגן אים רעדט זיך אין זאַץ — איז זייט אַזוי גוט און באשטימט אינם זאַץ „איך האָב געקויפט אַ בייגל" דאָס וואָרט, וואָס וועגן אים רעדט זיך... (פון לאָגישן שטאנדפונקט קענען דאָ זיין דריי סוביעקטן, אין אָפּהאנג פון דער אינטאָנאַציע)[1]. גאַנץ ריכטיק ווייזן דעריבער אָן „די פראָגראַמען און מעטאָדישע צושריפטן פון דער איינהייטלעכער ארבעטשול", אַז באַם דערקענען די גראַמאַטישע קאַטעגאָריעס דאַרף מען זיך רעכענען ניט מיט די באַטייטן פון די ווערטער, נאָר מיט זייער פאָרם"[2]. אַ צייטוואָרט איז אַ וואָרט, וואָס האָט די פאָרם פון פערזאָן אין צייט, אַן אייגנשאַפטוואָרט — אַ וואָרט, וואָס האָט די פאָרם פון מין. ערגער איז אידיש מיט הויפּטווערטער: זיי האָבן קיין פאָרם ניט, (אויסער די, וואָס בילדן זיך אויס פון אַנדערע קלאַסן). מיר ווייסן אָבער, אַז אין באַהעפט ציען די הויפּטווערטער אַלעמאָל אָדער אַן אייגנשאַפטוואָרט דעם אַרטיקל, איז מעטאָדיש צוועקמעסיק און וויסנשאַפטלעך-ריכטיק צו געבן די קינדער אַזאַ סימען: א הויפּטוואָרט איז א וואָרט, וואָס צו אים ציט זיך אָדער קען זיך ציען אַן אייגנשאפטוואָרט אָדער די ווערטער דער, די, דאָס, אַ (בעסער איז לויטן אַרטיקל, ווייל ער איז פאַרשפּרייטער און פאַר די קינדער לייכטער צו באַמערקן).

וואָס איז נויגייע באַטייטן, דארף מען פאַרשטייט זיך אויפמערקזאַם מאכן די קינדער, אַז אַ הויפּטוואָרט קען באצייכענען זאַכן (א טיש), אייגנשאַפטן

---

1 זע אויספירלעכער

Пешковский — „Школьная и научная грамматика", стр. 46—56

2 זע באַנד II, ז. 190.

2439—6*

(ווייסקייט), טײַנגען (אַ געלאַף), צושטאַנדן (שלאָף, קראַנקייט), צייטן (זומער, טאָג) א. א. וו., אָבער אױפן לימעד פון גראַמאַטיק קענען זיי אַרײַנטראָגן אַ פּלאַנטער. די באַטייטן איז צוועקמעסיקער נאָכצומערקן אויף די שאָען פון שפּראַך-אַנטוויקלונג און לייענען.

4. מעטאָד פון גראַמאַטיק-לימעד. דער דאָגמאַטישער מעטאָד פון געבן פּאַרטיקע קלאָלים האָט אַוועקגעהאַרגעט אין דער אַלטער שול דעם לימעד גראַמאַטיק, געמאַכט אים נודנע און פּיינלעך-שווער. דער אַקטיווער אַר-בעט-מעטאָד, וואָס איז אַוועקגעלייגט אין גרונט פון דער גוספּראָגראַם ביכלאַל-דאַרף זיין דער גרונט-מעטאָד אויך פון גראַמאַטיק-לימעד. מע דאַרף בויען דעם לימעד אַזוי, אַז ער זאָל אַרויסרופן דעם מאַקסימום אַקטיווקייט פון די קינדער, וועקן זייער שעפּערישן געדאַנק. ס'איז שוין אַ קלאַל: דאָרטן, וואו דערדאָ-זיקער פּרינציפּ איז דורכגעפירט איז „דער טרוקענער" גראַמאַטיק-לימעד אינ-טערעסאַנט פאַר די קינדער, באַליבט באַ זיי, גייט אַרורך לעבעדיק. קאָנקרעט גערעדט: אין יעדער גראַמאַטישן לימעד דאַרף זיין אַ וואָסער ס'איז עלעמענט (כאָטש אין אַ פּרימיטיווער פאָרם) פון זעלבשטענדיקער אַכטגעבונג-פאָרשונג. נאָכמערקן די גראַמאַטישע דערשיינונג, מאַכן זעלבשטענדיק אויספירן, אָנווענדן די געמאַכטע אויספירן פון דער פּראַקטיק — אָט אַף וואָסערע יעסוידעס עס דאַרף געבויט ווערן דער גראַמאַטיק-לימעד. אָבער, ווי מיר האָבן פריער גע-זען, האָט דער גראַמאַטיק-לימעד אין אַ גרויסער מאָס אַ פּראַקטישע באַ-צוועקונג: ער דאַרף באַדינען די מונדלעכע און שריפטלעכע שפּראַך-אַנטוויק-לונג. בעכיין, מוז אין דעם גראַמאַטיק-לימעד פאַרנעמען אַ גרויס אָרט די אי-בונג. יעדער שעפּעריש-דערוואָרבענעם טריט פאָרויס דאַרף מען פאַרפעסטיקן דורך לאַנגדויערנדיקער איינובונג. אָן דעם וועט די פּראַקטישע באַצוועקונג ניט דערגרייכט ווערן.

5. גראַמאַטיק און קאָמפּלעקס. וועגן אַ נאַטירלעכער, אָרגאַ-נישער פאַרבינדונג פון דער גראַמאַטישער טעמע מיט דער קאָמפּלעקס-טעמע, ווי דאָס איז מעגלעך בענויגייע אַריפמעטיק, קען גאָר קיין רייד ניט זײַן. מוז זיך אָן דאַפקע, צייטוואָרט פאַרבינדן, לעמאָשל, מיטן קאָמפּלעקס „קליי-דונג" אָדער „באַהייצונג"? די איינפלעכטונג פון גראַמאַטיק-לימעד אין דער קאָמ-פּלעקס-אַרבעט דאַרף זיך אויסדריקן פריער פון אַלץ אין דעם, וואָס פון איר זאָל אַרויסדרינגען פאַר די קינדער די נויטיקייט אין דערלערנען די שפּראַך-פאָרמען. ווייטער, ווערט די פאַרבינדונג פאַרווירקלעכט דורך דעם, וואָס די גראַמאַטישע אַכטגעבונגען ווערן געמאַכט אַפן מאַטעריאַל פון קאָמפּלעקס „אָט די אַלע גראַמאַטישע יעדיעס דאַרפן געגעבן ווערן אַפן יעסאָד פון אַכטגע-בונגען אַף דער לעבעדיקער קינדערשער שפּראַך (אין פאַרבינדונג מיט די פאַרנעמונגען פון שפּראַך-אַנטוויקלונג) אָדער אַף דער ביכלשער שפּראַך (אין פאַרבינדונג מיט די שאָען פון הויכן לייענען), אָבער ניט אַף אָפּגעריסענע און אַבסטראַקטע ביישפּילן. עמעס, צוליב דער בוילעטקייט פון די פאָרשטע-

לונגען וועגן די אָדער יענע גראַמאַטישע פאַקטן, וואָס אויסקומען אַמאָל דורכ-מאַכן געוויסע גראַמאַטישע איבונגען, נאָר אויך אָט די איבונגען איז בעסער דורכפירן אַף אַ געבונדענעם טעקסט און לעבעדיקע ביישפּילן" [1]. צוליב דער-דאָזיקער פאַרבינדונג איז לאַכלוטן ניט נויטיק צו צעשטערן די אָנגענומענע גראַמאַטישע פּראָגראַם, וואָס איז געבויט פּעדאַגאָגיש-צוועקמעסיק. ס'איז נויטיק גאָר, באַם פּלאַנירן די קאָמפּלעקסן, פאַרטיילן דעם גראַמאַטישן מאַטעריאַל וואָס איז אָנגעמערקט אַפן געגעבענעם לערניאָר, צווישן די טעמעס און אונ-טערטעמעס פון קאָמפּלעקס. וואָס איז נוגע דער פראַגע וועגן באַזונדערע שאָען, האָט די דערפאַרונג אומבאַשטרייטבאַר דערוויזן, אַז אָנהויבנדיק פון צווייטן לערניאָר, איז נויטיק אויסטיילן פאַר דעם גראַמאַטיק-לימעד אַ באַזונ-דערע צייט (ניט ווייניקער, ווי אַ שאָ אין וואָך). די פינף-צען-מינוטיקע גראַ-מאַטיק-פאַרנעמונגען צום סאָף פון אַנדערע לימודים האָבן ווייניק נוצן געבראַכט.

6. סכעמע פון אַ גראַמאַטישן לימעד.

א) אַוועקשטעלונג פון דער פראַגע אַפן סמך פון די קינדערשע שריפט-לעכע אַרבעטן אָדער ליטעראַרישן מאַטעריאַל פון ביכל (דעם ביכל-מאַטע-ריאַל קענען מיר ניט אויסמיידן אַף וויפל די קינדערשע שפּראַך איז דיאַלעקטיש

ב) אַכטגעבונג אַף אַ ספּעציעל-אָרגאַניזירטן מאַטעריאַל, וואָס שטעלט אַרויס די גראַמאַטישע דערשיינונג באַזונדערס בולעט (אַזוי צו זאָגן, גראַמאַ-טישער עקספּערימענט) און דערווייליקער אויספיר פון דער אַכטגעבונג.

ג) די שילער טראַכטן צו נאָך אַנטשפּרעכיקע ביישפּילן און פאַרשרייבן זיי

ד) אַנאַליז פון געגעבענע ביישפּילן אין אַ טעקסט.

ה) אַלגעמיינער ענדגילטיקער אויספיר. פאַרשרייבן אין דער גראַמאַטי-שער העפט.

ו) אַ שריפטלעכע אויפגאַבע-איבונג מיטן ציל צו פאַרפעסטיקן די דער-וואָרבענע ידיעות [2].

7. טיפּן פון שעפערישע איבונגען.

א) צוטראַכטן אַ קליינע דערציילונג מיט דער דערלערנטער גראַמאַטי-שער פאָרם.

ב) צוקלייבן ווערטער לויטן טיפּ (זע זאַרעצקי „פּראָגראַם פון אידיש", „אַף די וועגן" נומ. 1428, זז. 59, 62, 60).

ג) צוקלייבן ווערטער-נעסטן (עטימאָלאָגיש-מאָרפאָלאָגישע איבונגען): גיין, פאַרגיין, אַריינגיין צוגיין א. אַז. וו., פיש, פישעלע, פישער, פישיקער (זייד) פישכאַפּעריי א. א. וו. מיט קאָנקרעטע ביישפּילן, ווען דידאָזיקע ווער-טער ווערן באַנוצט.

ד) איבערמאַכן אַ טעקסט פון איין גראַמאַטישער פאָרם אַף אַ צווייטער.

ה) אויסשרייבן פון אַ טעקסט די דערלערנטע גראַמאַטישע פאָרמען.

---

1 Прог. и мет. записки в II стр. 190.

2 דאָס הייסט ניט, אַז אַלעמאָל מוז מען אויספילן אַלע פונקטן פון דער סכעמע. אַמאָל קען דער אָדער יענער פונקט דורכגעלאָזן ווערן.

8. צי איז נויטיק אַ לערנביכל? דער לערער, וואָס קען גוט דעם קעגנשטאַנד און האָט גענוג פּעדאַגאָגישע דערפאַרונג נויטיקט זיך ניט אין אַ לערנביכל: ער שאַפט אים מיט די קינדער אַליין (מאַטעריאַל פעלט ניט) נאָר העיויס, ווי אַזוינע לערער זיינען לעסאַטע נאָך ווייניק, איז אַ לערנביכל נוצלעך. צום באַדויערן, זיינען די פאַראַנענע לערנביכלעך ניט אינגאַנצן צוגעפּאַסט: ספּיוואַקס ביכל איז צו שווער פאַר דער ערשטער שטופע, יאַבראָווס ביכל ליידט גאַנץ אָפט פון אַנטיפּעדאַגאָגישע מאָמענטן. פאַר דער ערשטער שטופע וואָלטן מיר געדאַרפט גיכער האָבן אַ גראַמאַטישן אויפגעבער, וואָס זאָל העלפן דעם מאַסן-לערער אין זין פון סיסטעמאַטיק און אין צוקלייבן מאַטעריאַל[1].

9. מוסטערן פון אַ גראַמאַטיק-לימעד.

1-טע טעמע: בייגונג פון אַרטיקל (4-טער קלאַס).

א) אופמערקזאַם מאַכן די קינדער אַף די פאַרשיידענע פאָרמען פון אַרטיקל „דער“ (אין אַ ליטעראַרישן טעקסט). אַוועקשטעלן די פראַגע: מיט וואָס איז פאַרבונדן די פאָרם-ענדערונג.

ב) גראַמאַטישער עקספּערימענט. „דער פּיאָנער מאַרשירט אין גאַס“.

באַשטימען די ווערטער לויט די רייד-קלאַסן. פּערזאָן פון ציימוואָרט. ווי רופן מיר די סופיקסן וואָס באַווייזן די פּערזאָן? (איבערכאַזערונג). בייט איבער די פּערזאָן (אָנשטאָט דער פּיאָנער — איך). וועט זיך בייטן די ענדערונג פון ציימוואָרט? בייט אום די צאָל פון וואָרט „פּיאָנער“. וועט זיך בייטן די ענדונג פון ציימוואָרט? פון וואָס איז אָפּהענגיק די ענדערונג פון ציימוואָרט „מאַרשירט? איז זי אָפּהענגיק אויך פון דער ענדערונג פון הויפּטוואָרט „גאַס“? (פּרואוון). נאָך ביישפּילן (וואָס מער ביישפּילן — אַלץ איבערצייגנדיקער דער אויספיר). פראַגע צום אויספיר: וואָסערע הויפּטווערטער זעען מיר אין זאַץ? (אַזוינע, וואָס פון זיי איז אָפּהענגיק די ענדערונג פון ציימוואָרט און אַזוינע וו ס פון זיי איז זי ניט אָפּהענגיק). אָנרוף (דער לערער): דאָס הויפּטוואָרט, וואָס פון אים איז אָפּהענגיק די פאָרם פון צייטוואָרט ווערן מיר רופן סוביעקטן, די, וואָס פון זיי איז ניט אָפּהענגיק — אָביעקט.

איבונג.

ג) ווייטערדיקע אַכטגעבונג: דער פּיאָנער מאַרשירט אין גאַס, איך מאַרשיר מיט דעם פּיאָנער אין גאַס, איך רוף דעם פּיאָנער אין גאַס.

שטרייכט אונטער מיט איין שטריכל דעם סוביעקט, מיט צוויי — די אָביעקטן. וואָס איז דאָס וואָרט פּיאָנער אין ערשטן זאַץ? אין צווייטן? אין דריטן? ווי האָט זיך דאָ געענדערט דער אַרטיקל? וויפל פאָרמעס האָט ער דאָ? וועלכע פאָרם איז פאַרבונדן מיטן סוביעקט און וועלכע מיטן אָביעקט? נאָך ביישפּילן (די קינדער טראַכטן צו). אויספירן (די קינדער): ווען דער אַר-

---

1 גאָר אין דער לעצטער צייט זיינען אַרויס נייע אַרבעט-ביכלעך אַף שפּראַך פאַרן צ ייטן לערניאָר — „שכראַך“ — פון אַ זאַרעצקי און „אונזער וואָרט“ ספּיוואַקס.

טיקל „דער" איז פאַרבונדן מיטן הויפּטוואָרט-אָביעקט—ענדערט ער זיך אויף „דעם".
אָנרוף: (פון לערער) די ענדערונג פון אַרטיקל — הייסט בויגפאָרם.

ד. אַרבעט: צוטראַכטן און אָנשרייבן אַ קליינע דערציילונג, וואו דער אַרטיקל „דער" זאָל זיין אין ביידע זיינע פאָרמעס.

אָט דער לימעד איז אַדורכגעפירט געוואָרן אין אַ שול און האָט אַרויסגערופן בײַ די קינדער אַ גוואַלדיקן אינטערעס און אָנגעשטרענגטע אַקטיווקייט. דעם אַרטיקל „די" האָט מען אַריבערגעטראָגן אויף אַ צווייטן לימעד ווייל זיין בויגונג איז אַ קאָמפּליצירטערע (האָט 2 אָביעקט-פאָרמעס — דירעקטע און אומדירעקטע).

2-טע טעמע: פאַרקלענער-ווערטער (דריטער קלאַס).

א) דער לערער שרייבט אָן אויפן ברעט:
אין אַ פעלד צי אין אַ וועלדל
שטייט אויף הינערפיס אַ הייזל.
האָט געוואוינט אַמאָל, דערציילט מען,
דאָרט אַ קעצל מיט אַ מייזל.

מיט וואָסערע אויסיעס ענדיקן זיך די אונטערגעשטראָכענע הויפּט-ווערטער? צי קענען מיר צו אַנדערע הויפּטווערטער אויך צוגעבן די אייגענע ענדערונגען? (טיש-טישל, הונט-הינטל א. א. וו). ווען גיבן מיר צו דידאָזיקע ענדערונגען צום הויפּטוואָרט? ווי וועלן מיר אָנרופן אָט די ענדערונגען? (פאַרקלענער-ענדונגען). ווי וועלן מיר אָנרופן די הויפּטווערטער, וואָס צו זיי שטעלן מיר צו די פאַרקלענער-ענדערונגען?

איבונגען (די קינדער טראַכטן-צו זאַצן).

ב) דער לערער שרייבט אָן אויפן ברעט;
דאָס קליינע ווייסע קעצעלע
געווען איז זייער קלוג.
זי האָט געוואוסט דאָס ווינקעלע,
וואו עס שטייט דער קרוג.

זיינען פאַראַן דאָ פאַרקלענער-הויפּט-ווערטער? מיט וואָס ענדיקן זיי זיך? ברענגט נאָך ביישפּילן. ווען זאָגן מיר אַ טישל און אַ טישעלע, אַ קעצל און אַ קעצעלע א. א. וו. אויספיר.

די קינדער טראַכטן צו נאָך ביישפּילן. אַלגעמיינער אויספיר וועגן ביידע פאַרקלענער-ענדונגען.

ג) דעם לערער שרייבט אַרויס פון ביכל:
1) איז אַריין דאָס הענדעלע, דאָס הענדעלע צו איר.
2) דאָס טייכעלע פרירט, דאָס טייכעלע שטייט,
דאָס טייכעלע איז מיט שנייען פאַרוויט.
3) דאָס טייכל איז שמאָל אָבער טיף און שטראָמיק.

וואָס פאַר אַן אַרטיקל קומט דאָ פאַרן פאַרקלענערטן הויפּטוואָרט און פון וואָסער מין איז ער?

מע זוכט נאָך ביישפּילן אין ביכל.

מע פאַרגלייכט מיט דעם, ווי די קינדער ריידן. אויספ״ר.

אַלגעמיינער אויספיר וועגן דער גאַנצער טעמע.

מע פאַרשרייבט אין העפט, דער לערער פאַרגיט — צוטראַכטן אַ מאַיסעל׳ע מיט פאַרקלענער-ווערטער.

די פאָרמולירונגען דאַרפן זיין קלאָרע, בוילעטע, וואָס נעענטערע צו די קינדערשע פאָרמולירונגען.

ג. פאָנעטיק אין דער ערשטער שטופע

מיט איינִיקע יאָרן צוריק האָבן זיך שפּראַך-לערער פאַרקאָכט אין פאָנעטיק, און די אינגערע גרופן האָט מען געשטודירט די פיזיאָלאָגיע פון קלאַנגען. די דערפאַרונג האָט אָבער דערוויזן, אַז דער איניען איז צו האַרב פאַר קליינוואַרג, און ברענגט אויך שאָדן דער אָרטאָגראַפיע (ווען מע דערווייזט, לעמאָשל, די קינדער, אַז אין „לעבט“ הערט זיך אַ „פּ“ א. א. וו.). וואָס איז נויגייע דעם מאָרפאָלאָגישן פּרינציפּ, קען מען אים אין צווייטן קלאַס געבן מיט דער הילף פון אַנאַלאָגישע ווערטער-רייען: לעב, לעבעדיקער, לעבן.

די פאָנעטישע דערשיינונגען (אַסימילאַציע א. א.) דאַרף מען געבן אין דעם 4-טן קלאַס, ווען די אָרטאָגראַפיע איז שוין פאַרפעסטיקט.

ד. סאָציאַלע דערשיינונגען אין דער שפּראַך

אין 4-טן קלאַס איז שוין נויטיק און מעגלעך אויפקלערן, אין פאַרבינדונג מיטן קאָמפּלעקס „פ. ס. ס. ר.“, איינִיקע מאָמענטן (דערווייל אַף אַ פּרימיטיוון אויפן) פון דעם סאָציאַלן כאַראַקטער פון דער שפּראַך און איר אַנטוויקלונג. שפּראַך פון שטאָט און שטעטל. שפּראַך אין פאַרשיידענע צייטן, באַ פאַרשיידענע שיכטן. מאַטעריאַל: אַכטגעבונג פון די קינדער אין זייער אַרומיקער סוויווע. מע קען אויך אויסנוצן ליטעראַרישן מאַטעריאַל.

ליטעראַטור

1. Афанасьев — Краткая методика.
2. Пешковский — Школьная и научная грамматика.
3. „ — Наш язык (для учителя)
4. Малаховский — Очерки по методике.
5. זאַרעצקי — פּראָגראַם פון אידיש „אַף די וועגן“, 1928, נומ. 1.
6. Фаусок — Грамматика у маленьких детей по Монтессори. (דאָ וועט דער לערער געפינען פיל פּראַקטישן מאַטעריאַל)
7. Шор — Язык и общество.
8. Рыбникова — Книга о языке.

ה
ט
וואָס
זיין
גיין
אויסנו
אַרבי
פּראָגר... ן
פּראָגראַם און מיטן ...
פּראָגראַם פירט אַריין דער לערער אויך נייע מאָמענטן, וואָס ער האָט זיך דערוואוסט בעייס זיין צוגרייט-אַרבעט. אַז די פּראָגראַם איז אויסגעאַרבעט, דאַרף מען זי איינפלעכטן אין דער סיסטעם קאָמפּלעקסן, וואָס ס'איז אָנגענומען פאַר דער געגעבענער גרופּע.

באַם אויסאַרבעטן די פּראָגראַם דאַרף דער לערער זיך אָריענטירן אַף דעם אויסגעצייכנטן פּראָגראַם-פּרואוו, וואָס עס האָט געמאַכט דער כ' זאַרעצקי, געדרוקט אינם 1-טן נומער „אַף די וועגן צו דער נייער שול" פון 1828-טן יאָר. דאָס איז די ערשטע דעטאַל'זירטע פּראָגראַם פון אידיש.

צוזאַמען מיט דער פּראָגראַם דאַרף דער לערער זיך אָנמערקן די מעטאָדישע מאָסמיטלען און אויפאַנים, וואָס מיט זיי וועט ער די פּראָגראַם דורכאַרבעטן.

2. קאָמפּלעקס אין שפּראַך. דער שפּראַך-לימוד האָט אַסאַך אָפּצווייגן — לייענען, שרייבן, שפּראַך-אַנטוויקלונג, גראַמאַטיק, אָרטאָגראַפיע א. א. ס'איז קלאָר, אז ס'איז העכסט נויטיק, אין די אינטערעסן פון קאָנצענטרירן די אויפמערקזאַמקייט פון די קינדער, פאַרבינדן די אַלע אָפּצווייגן צווישן זיך. אַזוי, אַז זיי זאָלן ש-יצן איינע די אַנדערע, שלאָגן אין איין ציל. צום באַדויערן, האָבן מיר נאָך אַף דעם געביט ווייניק דערפאַרונג.

3. צייט-פאַרטיילונג. אַרבעט אין שפּראַך-געביט איז דאָ אָן אַ שיר. מע דאַרף שרייבן און דערציילן, און א יסדריקלעך לייענען, און גריינן פאַריכטן א. א. וו. א. א. וו. צייט איז דאָ ווייניק, און אָפט פאַרגעסט דער לערער אָן דעם מאָמענט, אָן יענעם. ס'איז דעריבער נויטיק צו אָרגאַניזירן דעם לימודים-פּלאַן פון שפּראַך ניט לויט וואַכיקע פעריאָדן, ווי ס'איז אָנגענומען, נאָר לויט צוויי-וואָכיקע. אָט איז אַ ביישפּיל (פאַרן דריטן קלאַס):

וואָס פֿאַר אַן אַרטיקל קומט דאָ פֿאַרן פֿאַרקלענערטן הויפּטוואָרט און פֿון וואָסער מין איז ער?

מע זוכט נאָך בײַשפּילן אין ביכל.

מע פֿאַרגלײַכט מיט דעם, ווי די קינדער ריידן. אויספֿיר.

אַלגעמיינער אויספֿיר וועגן דער גאַנצער טעמע.

מע פֿאַרשרײַבט אין העפֿט, דער לערער פֿאַרגיט — צוטראַכטן אַ מאַיסעלע מיט פֿאַרקלענער-ווערטער.

די פֿאָרמולירונגען דאַרפֿן זײַן קלאָרע, בוילעטע, וואָס נעענטערע צו די קינדערשע פֿאָרמולירונגען.

ג. פֿאָנעטיק אין דער ערשטער שטופֿע

מיט איינִיקע יאָרן צוריק האָבן זיך שפּראַך-לערער פֿאַרקאָכט אין פֿאָנעטיק, אין די אינגערע גרופּן האָט מען געשטודירט די פֿיזיאָלאָגיע פֿון קלאַנגען; די דערפֿאַרונג האָט אָבער דערוויזן, אַז דער איניען איז צו האַרב פֿאַר קליין־ווייל וואַרג, און ברענגט אויך שאָדן דער אָרטאָגראַפֿיע (ווען מע דערווייזט, ל נאָך מאָשל, די קינדער, אַז אין „לעבט" הערט זיך אַ „פּ" א. א. וו.). וואָס [illegible] מען נויגייע דעם מאָרפֿאָלאָגישן פּרינציפּ, קען מען אים אין צווייטן [illegible] [illegible] ער שול, און לויט זיי באַשטימען מיר דעם גורל פֿון קינדער צו [illegible] יבערגיין אין אַ העכערן קלאַס, איבערגעלאָזן ווערן. שוין צײַט צו מאַכן אַ סאָף צו דעמדאָזיקן ווילדן צושטאַנד, וואָס איז אין קיין פּראָדוקציע ניטאָ. דער לערער דאַרף דערלערנען די פֿראַגע וועגן וויסנשאַפֿטלעכן דיסקאָנט. אינטעראַסאַנטע מאַטעריאַלן וועגן דיסקאָנט פֿון שריפֿטלעכע דערפֿאָלגן וועט דער לערער געפֿינען אין דעם אינהאַלטרײַכן בוך פֿון יע. וו. גוריאַנאָוו „Учет школьной успешности" Раб. просв. M. 1926 דער מאַטעריאַל דאַרף אָבער צוגעפּאַסט ווערן צו דער אידישער שפּראַך און דאָס דאַרפֿן שוין טאָן צענטראַלע אָרגאַנען.

5. זעלבסטדיסקאָנט פֿונם לערער. דעם לערער דוכט זיך אָפֿט, אַז ער אַרבעט און אַרבעט און שטייט אױף איין אָרט. דאָס איז דערפֿאַר, ווײַל ער דיסקאָנטירט ניט זײַן אַרבעט. ער טוט טאָג-טעגלעך אַן אינטערעסאַנטע, אָנגעשטרענגטע אַרבעט און ווייסט אָפֿט אַליין ניט פֿון דעם. ווי ווייניק לערער עס דערציילן אין אונזערע זשורנאַלן וועגן זייער אַרבעט! דער לערער דאַרף זיך מאַכן אַ רעגילעס (אויך א פֿאָרמעלע געוואוינהייט) פֿאַרנאָטירן יעדער געראָטענעם (און אויך ניטגעראָטענעם) טריט, וואָס ער מאַכט אין זײַן פּעדאַגאָגישער טעטיקייט. געקומען אַהיים נאָך אַ טאָג אַרבעט, — באַטראַכט דעם טאָג, באַרעכן די ניצבוינעס און מאַפּאָלעס, פֿאַרשרײַב אינטערעסאַנטע עפּיזאָדן. געווען אַן אינטערעסאַנטע שאָ — פֿאַרצייכן איר גאַנג. א ניטגעראָטענע שאָ — גיב זיך אָפּ אַ דינוועכעשבען וועגן די סיבעס. פֿיר אַ כעשבן, וואָס ביסט שוין דורכגעגאַנגען פֿון דער פּראָגראַם. ניטפּאַסיקע פּונקטן אירע — פֿאַרצייכן. די פּראַקטיק איז דער בעסטער ריכטער! צום סאָף יאָר וועסטו אָף אַזאַ אופֿן האָבן מאַטעריאַל פֿאַר אַ ווירקלעך נוצלעכן, לעבעדיקן באַריכט, און דאַן טייל זיך מיט דײַן דערפֿאַרונג אין פּעדאַגאָגישן זשורנאַל, שטעל פֿראַגן, פּרוּאוו זיי לייזן. נאָר אָף אַזאַ אופֿן וואַקסט דער לערער אין זײַן אַרבעט, גייט פֿאָרויס און האָט ערשט נאַכעס פֿון איר.

726

פרייז 50 ק.

У. С.

На еврейском языке

А. Р. ЦВАЙГ. Родной язык в школе I ступ.
(Методическое руководство)

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР
Москва, центр, Никольская 10